

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Adam Csukás

**Církevní dávky a jejich právní život
na Slovensku a Podkarpatské Rusi**

Rigorózní práce

České a československé právní dějiny

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 20. 10. 2017

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Adam Csukás

**Cirkevné dávky a ich právny život
na Slovensku a Podkarpatskej Rusi**

Rigorózna práca

České a československé právne dejiny

Dátum spracovania práce (uzavretia rukopisu): 20. 10. 2017

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že predloženú rigoróznú prácu som vypracoval samostatne a že všetky použité zdroje v nej boli riadne uvedené. Ďalej prehlasujem, že táto práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu. Prehlasujem, že vlastný text tejto práce vrátane poznámok pod čiarou a medzier obsahuje 239 528 znakov.

V Prahe dňa 20. 10. 2017

Mgr. Adam Csukás

OBSAH

1 Úvod.....	6
2 Ložné v cirkevnoprávnych učebniciach	11
2.1 Katolícki autori	11
2.2 Protestantskí autori	15
3 Spor o ložné.....	18
3.1 Timonova kniha.....	20
3.2 Timon proti Kovátsovi.....	21
3.3 Kováts proti Győrymu	25
3.4 Timon proti Rosznerovi.....	26
3.5 Rajnerovo stanovisko	28
3.6 Kollányi proti Timonovi.....	29
3.7 Váradyho uzavretie.....	31
4 Exkurz: etymológia slova <i>ložné</i>.....	32
4.1 Maďarské <i>párbér</i> versus latinské <i>lecticale</i> – čo bolo skôr?	32
4.2 Slovenské pomenovanie	33
4.3 Nemecké označenie	37
5 Ložné v praxi	39
5.1 Ložné v uhorskej správnej a súdnej praxi	39
5.2 Ložné v Československu	46
5.2.1 Medveckého návrh	47
5.2.2 Zákon o zrušení koblíny a rokoviny a jeho pripravovaná novela	52
5.2.3 Kalouskova správa	64
5.2.4 Kauza Krafcsik.....	65
5.2.5 Kongruový zákon	68

5.2.6 Ložné v judikatúre Najvyššieho správneho súdu	74
5.2.7 Vzorové stanovby cirkevných obcí	78
5.2.8 Situácia po 2. svetovej vojne	80
5.3 Ložné v administratívnej praxi na západnom Slovensku	84
6 Záver.....	99
Zoznam použitých skratiek	103
Zoznam použitých archívnych prameňov a literatúry	103
Resumé a kľúčové slová.....	109

1 ÚVOD

Kruhům, jež si všímají uherských veřejných záležitostí, jest známo, že na poli kultu v posledních letech zvláště tři věci obracejí na sebe pozornost katolické veřejnosti uherské. Jest to uskutečnění katolické autonomie, úprava kongruy katolických duchovních a konečně vyřízení otázky, týkající se praestací konaných ve prospěch katolického duchovenstva, známých v Uhrách pod jménem maďarským *párbér* [...].¹

Karel Kadlec, 1909

Čitateľa tejto práce iste zaujíma, aký osôh bude mať z čítania o záležitostiach, ktoré boli aktuálne pred viac než sto rokmi. Neodbytnosť podobných otázok vedie nejedného právneho historika k zamysleniu sa nad významom svojho bádania i významom právnej histórie vôbec.

„Otázka právněhistorického vzdělání bývá řešena primitivně utilitaristicky,“ napísal už pred viac než sedemdesiatimi rokmi právny filozof Bohuš Tomsa. „Uvažuje se tak: právník potřebuje jen to vzdělání, které bezprostředně slouží praksi. Právní historie tomuto požadavku buď vyhovuje, nebo ne. Když ano, zaslouží si, aby zůstala součástí právnického vzdělání; ne-li, třeba ji škrtnouti nebo cestou milosti z důvodů tradičních vykázati jí místo zcela podružné. Takto si staví problém nejen mnozí praktičtí právníci, ale i někteří pedagogové [...].“²

Je krajne nemilé, že i niektorí súčasní slovenskí či českí učitelia právnych dejín tu a tam poznamenajú, že by bolo vhodné obmedziť výučbu právnych dejín a sústrediť sa predovšetkým na historické korene platných právnych inštitútov. Nemám pochyb o tom, že sú vedení úprimnou snahou zvýšiť záujem svojich zverencov o vyučované predmety z odboru právnych dejín. Otázne však je, či sa upotrebitelnosť študentov, ktorí sami nedokážu pochopiť význam právnych dejín, postupným klesaním štandardov ich výučby naopak neznižuje. „Budme si upřímní,“ píše slovutný kanonista Vratislav Bušek. „Na lenosti posluchačů a nezpůsobivosti jich učiti se ztroskotává již dnešní studijní řád a ztroskotá i každý budoucí.“³

Koniec koncov, na nebezpečnosť podobných reformných názorov sa poukazovalo i v minulosti: „Je na bíle dni, že nelze zvědečťovati právnické a státovědecké studium

¹ KADLEC, Karel, *Timon Ákos, A párbér Magyarországon* [Ložné v Uhorsku], in: Sborník věd právnických a státních, Praha, 1909, s. 325.

² TOMSA, Bohuš, *Právní historie a právní prakse*, in: Právní prakse, Praha, 1943–1944, s. 1.

³ BUŠEK, Vratislav, *Reforma právnických studií*, in: Právní obzor, Bratislava, 1935, s. 377.

nevědeckou degradací historickoprávních oborů na tradování prvkové encyklopedie, v níž pojem prvku je ryze nahodilý,“ píše kanonista Josef Tureček. „Uvedu doklad: Nauka o papežských anátech by se na právnické fakultě jako historický prvek platného práva jeden týden nevykládala, druhý týden vykládala a třetí týden zase nevykládala podle toho, zda platné právo taksu za udělení úřadu neznalo, zná a – doufejme – nebude znáti.“⁴

Vratislav Bušek zhrnul podstatu právních dějin ako pedagogickej disciplíny skutočne výstižne: „Každý pozitívny právny rád jinou cestou se snaží uskutečnití základní ideu práva a spravedlnosti. A jen tehdy máme naději na správnou výchovu právníka, když mu ukážeme, jak lidstvo, ve věčných peripetiích tuto spravedlnost a právo hledalo. Jak jinak hledal ji člověk antický, vycházející od individua, plně zde na zemi, v obci a ve státu zakotvený, jak jinak ji hledal věřící křesťan, jemuž církev je prostředníkem k Bohu, a kde tedy idea práva transcenduje k metafysickým základům práva, jak jinak ji uskutečňuje středověký a novověký poddaný občan, jenž ve státě laickém a suverénním se vyžívá a jak překonává tuto suverenitu státní moderní světoobčan, hledající základy svého práva ve společenství světovém [...]“⁵

Myslím, že je nevyhnutné, aby si študent práv už na začiatku svojich štúdií dokázal sám zodpovedať otázku po význame právnohistorickej propedeutiky. Opäť sa na tomto mieste odvolávam na nadčasové slová Vratislava Buška: „Právnik, který by u nás se snažil jen namemorovati stále nové a nové zákony a nařízení, nikdy by nepochopil, proč zaniklo staré právo uherské a rakouské, proč má platiti nové právo československé, které jsou to ty síly, které stále a denně tlučou na dveře práva daného a vymáhají si jeho novelisaci jménem požadavků nové sociální, hospodářské a politické spravedlnosti, četl by nové paragrafy, ale byl by cizincem v zemi našeho práva a v zemi novodobého práva vůbec.“⁶

Vratislav Bušek vo svojom článku *Chceme právníky a ne řemeslné přísluhovače právem* dodáva: „Praktická povolání často se dovolávají reformy právnických studií v tom směru, aby již na právech se dostalo právníkům toho, co budou v »životě potřebovati«. Není většího omylu nad tento. Bez teoretického poznání a teoreticky správného myšlení není možné vědění praktické.“⁷

Ešte dôraznejší je jeho sloh po prežitých hrôzach 2. svetovej vojny: „Nebojme se to říci: jde o to, budeme-li mít lidi vystudované v rychlokursecch, nalejvárnách, s úlevami,

⁴ TUREČEK, Josef, *Znovu o pokusu škrtnouti vědní obor církevního práva na právnických fakultách československých*, Praha, 1936, s. 9.

⁵ BUŠEK, Vratislav, *Reforma právnických studií*, s. 377–378.

⁶ BUŠEK, Vratislav, *Jak studovati práva*, in: *Politika* č. 11/1936 (15. 6. 1936), Bratislava, s. 125.

⁷ BUŠEK, Vratislav, *Chceme právníky a ne řemeslné přísluhovače právem*, in: *České Slovo* č. 3/1937 (3. 1. 1937), Praha, s. 24.

in absentia, ktorí budú verejným nebezpečím občanů pro svou polovzdělanost a nedovzdělanost, nebo lidi řádně připravené a opravdu studované.“⁸

So zreteľom na vyššie uvedené som sa rozhodol preniknúť do tajov platného práva prostredníctvom poznania práva historického. Z odborov či disciplín, ktoré sú nespochybniteľnými piliermi právnického štúdia, totiž z práva cirkevného, rímskeho, domácich a euroatlantických právnych dejín, mi najviac k srdcu prirástlo cirkevné a konfesné právo a dejiny týchto odborov. Rozhodol som sa dať na slová maďarského kanonistu Mihálya Móru, ktorý v úvode svojej knihy poznamenáva, že „v cirkevnom práve niet takej otázky, ktorá by sa bez právnohistorickej predprípravy nielenže nedala vyriešiť, ale nebolo by ju možné ani len pochopiť.“⁹

V tejto práci sa venujem peripetiám, ktoré sprevádzali historický vývoj obyčajového právneho inštitútu zvaného *ložné*, ktorý je jedným z najosobitejších právnych endemitov, aké v domácich právnych dejinách nachádzame. Som presvedčený, že pozorovanie reálneho fungovania týchto naturálnych cirkevných dávok a prác, ktorými boli oddávna uhorskí farníci – každý manželský pár od manželského lôžka – povinní voči svojim duchovným, môže priniesť cenné poznatky o možnostiach financovania náboženských spoločenstiev i v podmienkach súčasnej spoločnosti. Ložné, priamy predchodca cirkevnej dane, predstavuje v súčasnej slovenskej a českej právnohistorickej literatúre zem nepoznanú. Financovanie náboženských spoločenstiev pritom patrí k spoločensky najdiskutovanejším otázkam dnešnej doby.

Avšak čitateľ, ktorý by na stránkach tejto práce hľadal kritiku ložného ako feudálneho prežitku slúžiaceho k vykorisťovaniu veriacich, bude zrejme sklamaný. Pripomeňme si slová Bohuša Tomsu: „Právní historie, která studuje právo jako výtvar kulturní, je [...] zásadně vědou teleologickou, vysvětlující právo ne pomocí zákona kausálního, ale podle zákona finality. Nebude se tázati, z jaké příčiny právo vzniklo, ale za jakým účelem. Historické poznání práva záleží tedy v jeho uvádění ve vztah k sledovanému účelu.“¹⁰ Málokteré právo sa môže pochváliť tak jasne a nekompromisne stanovených účelom, ako práve katolícke právo kanonické. V celkom poslednom kánone Kódexu kanonického práva z roku 1983, v kán. 1752, čítame, že treba „mať pred očami spásu duší, ktorá musí byť v cirkvi vždy

⁸ BUŠEK, Vratislav, *Dobrovolná pracovní povinnost*, in: Svobodný zítfek č. 27/1946 (4. 7. 1946), Praha, s. 8.

⁹ MÓRA, Mihály, *Az egyházi adó és az egyházközség alapkérdései* [Základné otázky cirkevnej dane a cirkevnej obce], Budapest, 1941, s. 14.

¹⁰ TOMSA, Bohuš, *K metodologii právní historie*, in: ENGLIŠ, Karel (ed.), *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra*, Praha, 1939, s. 262.

najvyšším zákonom.“ Účelom cirkevných dávok bolo zaiste zabezpečiť výživu duchovnému pastierovi, nie utláčať farníkov.

Bohuš Tomsa pokračuje: „Právni historik predstavuje si právni vývoj jako trvalou snahu o uskutočnení určitého cíle, účele. Proto vyzvedne jistou, pro vývoj práva typickou hodnotu nebo ideál, a považuje jej za základní, vůdčí, v právním snažení a tvoření.“¹¹ Odpoveď Vratislava Buška na otázku po základnej hodnote cirkevného či konfesného práva je jasná: „Je především věcí víry, zda spatřujeme v Kristu Boha a v jeho příkazech božské právo neměnné, každému jinému právnímu řádu nadřizené. Osoba Kristova je ústředním problémem, nejuristickým ovšem, z něhož teprve vyplynou důsledky pro to, jaké vlastnosti budeme církvi, církevnímu právu a jeho poměru k právu státnímu dávat.“¹²

Považujem za nemúdre snažiť sa postihnúť vývoj cirkevného či konfesného práva bez toho, aby mal autor neustále na mysli zásadu *sentire cum Ecclesia* ako základné kritérium svojho snaženia. Táto zásada nemôže mať vplyv na vedeckú hodnotu diela, ako poukazuje Bohuš Tomsa: „Namítá-li se, že při výběru vůdčí hodnoty může býti historik snadno sveden libovůlí, pak lze na to odpověděti, že zásah subjektivních momentů není vyloučen v žádné vědě, a že tudíž vědecký význam vůdčí vývojové hodnoty a konstrukce vývoje není tím dotčen.“¹³

Ložné je inštitút práva obyčajového. Žiaľ, nezriedka sa stretávame s pohrdavým postojom k právu obyčajovému ako k niečomu primitívnemu, zaostalému. Tento prístup spravidla pramení z nedostatku informácií o charaktere obyčajového práva. Augustín Ráth, prvý dekan Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ešte v časoch svojho advokátskeho pôsobenia v Námestove vyvinul úsilie o zozbieranie a popísanie slovenského obyčajového práva. „Právne obyčaje sa zakladajú na samorodnom pociťení dobrého a zlého, slušnosti a neslušnosti,“ píše. „Materiál treba sbierať horlivo a živo! Lebo už čuť vánok smrti, na ktorú je odsúdený. Bije dvanásť hodina! Čo my dnes zameškáme, to nenahradí nikto viac! Už dnes nájdeme len stopy, len pamiatku po niekedy živých a mohutných právnych obyčajoch slovenských, a každý nový hrob, do ktorého klesajú po jednom naši otcovia, každý berie v náruč nevzkriesiteľnú tradíciu, odumierajúce údy živého organizmu práva slovenského. Čo ešte zbýva, to zaiste za krátky čas zahladí už-už zavrieňá kodifikácia. Ale hynie naše právo a jeho obyčaje i bez toho. Život náš neutešený mu sám oči zatláča. [...] Tak tratí starý obyčaj

¹¹ Tamže, s. 266.

¹² BUŠEK, Vratislav, *Učebnice dějin práva církevního II*, Praha, 1947, s. 23.

¹³ TOMSA, Bohuš, *K metodologii právní historie*, s. 266.

ten svoj veľkej naivnosti a úcty ku starine, ktorá úcta dávala obyčajom koloratúru najlepšej ustanovizne, temer neomylnéj správnoti. Prievan svetáctva mrazí ich a hynú.“¹⁴

Ako je možné postihnúť niečo tak zdanlivo nehmatateľné či snád' dokonca beztvaré ako právna obyčaj? Práve tento aspekt obyčajového práva prináša právny historikovi tvorivú voľnosť – nie je viazaný na strohý zákonný text, ktorý by mal prosto vyložiť. Ulrich Stutz, nemecký odborník na historickú kanonistiku, vítal Kódex kanonického práva z roku 1917, prvú to kodifikáciu katolíckeho práva cirkevného, s nevôľou: „Každá kodifikace má za následek přemírný vzrůst většinou prázdne a bezobsažné zákonné jurisprudence. Všecko se vrhne na zákoník a domnívá se s ním vystačiti.“¹⁵ I keď s týmto názorom nemožno úplne súhlasiť, predsa len je treba uznať, že práve obyčajové právo – poznávané pochopiteľne dnes už len prostredníctvom písomných prameňov – predstavuje pre každého právneho historika vábivú výzvu.

Znalosť ložného je dnes zriedkavá a vzácna. Zdá sa mi preto vhodné postupovať vo výklade chronologicky, postupne od abstraktného ku konkrétnemu, odkrývajúc jednotlivé vrstvy skúmaného právneho inštitútu. „[To], čo vedu činiť vedou,“ píše Tomsa, „je rád poznatků, spojení mnohosti v jednotu, rozmanitostí v celek. Každá věda tíhne k synthese, ježto by v ní jinak vládl chaos. Teprve principem vývoje právně historické poznatky vytvoří myšlenkovou jednotu, *právní dějiny*; bez něho by byly disjecta membra. Tvrditi, že se právní historie obejde bez principu vývoje, je totéž jako tvrditi, že se systematické právní vědy obejdou bez systému.“¹⁶

Dúfam, že predkladaný pokus o syntézu splní zamýšľaný cieľ, totiž predložiť čitateľovi svedomito a detailne spracované pojednanie o historickom vývoji ložného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi.

¹⁴ RÁTH, August, *Otáznik k sbieraniu slovenského obyčajového práva*, in: Slovenské pohľady, Turčiansky Svätý Martin, 1906, s. 250–251 passim.

¹⁵ Citované podľa BUŠEK, Vratislav, *Studium práva cirkevného a jeho metody*, Bratislava, 1927, s. 24.

¹⁶ TOMSA, Bohuš, *K metodologii právní historie*, s. 266.

2 LOŽNÉ V CIRKEVNOPRÁVNÝCH UČEBNICIACH

Odbor cirkevného práva sa v Uhorsku vždy tešil veľkej vážnosti. Domnievam sa, že je to dané predovšetkým existenciou právnických akadémií, ktoré vznikali v 18. storočí postupnou transformáciou reformovaných a evanjelických lýceí. Protestanti tak reagovali na zákaz zakladať univerzity, namiesto ktorých ustanovovali práve právnické akadémie. Popri protestantských právnických akadémiách v priebehu 18. storočia začali vznikať aj kráľovské (katolícke) akadémie, čím vznikol rýchlo sa rozvíjajúci systém právnického vzdelávania dostupný pre širší okruh záujemcov. Pozvoľný úpadok systému právnických akadémií nastal po roku 1874, kedy štát začal preferovať výučbu na právnických fakultách, na ktoré sa niektoré právnické akadémie postupne transformovali.¹⁷

Vďaka pre cirkevné právo mimoriadne priaznivým podmienkam nastal na stredoeurópske pomery nevídaný rozmach vedy cirkevného práva. Kanonisti pôsobiaci na každej z právnických akadémií či právnických fakúlt vyučovali právo príslušnej cirkvi z vlastných učebníc, ktoré spravidla dosahovali vysokú úroveň.

V tejto stati budem mapovať výskyt zmienok o ložnom v reprezentatívnom výbere uhorských učebníc cirkevného práva. Práve učebnice určené pre právnický a kňazský dorast sú inštruktívnym úvodom do problematiky ložného tak, ako sa jej poznanie vyvíjalo od počiatku 19. storočia.

2.1 KATOLÍCKI AUTORI

Popredný predstaviteľ štátneho cirkevnictva v uhorskej vede cirkevného práva, profesor bratislavskej právnickej akadémie a peštianskej univerzity Ádám Brezanóczy (1751–1832), vo svojich *Inštitúciách cirkevného práva* v kapitole o cirkevných veciach okrem benefícií rozlišuje desiatok, prvotiny a oblácie. O prvotinách píše: „Prvotiny sú prvé plody zeme, viniča, zeleniny, stromov a zvierat, ktoré odnepamäti patrili k farským právam, no teraz už nie

¹⁷ POMOGYI, László, *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyv* [Maďarský právnohistorický príručný slovník], Budapest, 2008, s. 510–511.

sú v užívaní.¹⁸ Brezanóczy zamieňa oblácie so štolovými poplatkami a v súvislosti s nimi uvádza zák. čl. XXVI:1790/91.

Profesor vesprémskej právnickej akadémie Ignác Udvardy (1810–1874) vo svojom *Rímskokatolíckom cirkevnom práve* venuje ložnému pol strany. Ložným rozumie povinnosť odovzdávať farárovi určité obyčajou ustálené či zmluvou upravené množstvo peňazí či naturálií. Správne uvádza, že protestanti sú od povinnosti plniť ložné oslobodení zák. čl. XXVI:1790/91.¹⁹ V prípade zdráhavosti veriacich vyplatiť mzdu svojmu farárovi sa farár môže obrátiť so žiadosťou o vymoženie dávok na župný úrad. Zároveň dodáva, že tam, kde panuje tvrdohlavosť veriacich či tam, kde ľud utláča nadmerná chudoba, je nutné zvoliť iný postup a nasledovať pastiersky rozum.²⁰

Zaujímavý vývoj možno vystopovať v dielach Miklósa Cherriera (1790–1862), kanonika bratislavskej kolegiátnej kapituly, profesora cirkevného práva na trnavskom arcibiskupskom lýceu. Vo svojom *Cirkevnom práve* vydanom v roku 1843 podrobne popisuje stále platné desiatkové právo, no o iných farárskych príjmoch pojednáva len veľmi stručne.²¹ V latinskom vydaní svojej práce z roku 1855 – teda po zrušení desiatku – však v kapitole o kongruie píše viac: „Vo farnostiach duchovní pastieri dostávajú 1) istý diel zeme, ktorý môžu podľa svojho uváženia obhospodarovať, 2) ložné, teda isté množstvo obilnín a peňazí od zosobášených párov alebo od vdovcov a vdov; 3) bezplatné drevo [...]; 4) ručné práce, kde sa predtým konali, môže farár požadovať aj teraz, pretože nemajú pôvod v deviatku ani v desiatku.“²² Po zrušení desiatku sa Cherrierova pozornosť presúva k iným, na desiatku nezávislým príjmom, ktoré dovtedy s desiatkom splývali. K jasnému odlíšeniu ložného od desiatku teda v praxi zrejme dochádza až po prijatí zák. čl. XIII:1848, o zrušení desiatku, ktorý je súčasťou revolučných marcových zákonov.

János Krajcsik (1804–1890), kanonik nitrianskej katedrálnej kapituly, vo svojom ťažko zrozumiteľnom latinsky písanom diele píše o ložných dávkach, ktoré sa platia v prírodninách alebo v práci. Zdôrazňuje, že ustálené dávky sa majú prísne zachovávať a poriadne inkasovať, pretože inak sa farári vystavujú nebezpečenstvu premlčania a straty práva. V tejto súvislosti odkazuje na § 1480 ABGB.²³ Rakúsky všeobecný občiansky

¹⁸ BREZANÓCZY, Adam, *Institutionum juris ecclesiastici pars secunda II*, Pesthini, 1818, s. 206.

¹⁹ V Uhorsku sa zákony tradične nazývali zákonnými článkami.

²⁰ UDVARDY, Ignác, *Római ker. katholica egyházi jogtan II* [Rímskokatolícke cirkevné právo II], Veszprém, 1846, s. 114–115.

²¹ CHERRIER, Miklós, *Egyházi jog II* [Cirkevné právo II], Nagyszombat, 1843, s. 213.

²² CHERRIER, Nicolaus Joannes, *Enchiridion juris ecclesiastici II*, Pestini, 1855, s. 235.

²³ KRAJCSIK, Joannes, *Jus ecclesiasticum I*, Viennae, 1854, s. 362.

zákoník bol Uhorsku vnútený po nástupe Bachovho absolutizmu; k odstráneniu neústavného režimu a reštitúcii uhorského právneho poriadku došlo až v roku 1860 vydaním Októbrového diplomu.²⁴

Jágerský kanonik a lyceálny profesor József Porubszky (1812–1900) vo svojom diele vymenúva nasledovné osobné príjmy uhorských farárov: „[Farári] majú a) určitý diel zeme; b) tzv. ložné, tzn. určité množstvo obilia či peňazí od zosobášených párov, vdovcov a vdov. Ložné sa má poskytovať farárovi v takej miere, aká je ustálená podľa práva, zvyku, zmluvy či kanonickej vizitácie, a to v naturáliách alebo ak bolo dohodnuté inak, v peniazoch. [...] c) Na niektorých miestach pastvu či bezplatné drevo. [...] d) Určité ručné práce, ktoré sa nezakladajú ani na desiatku, ani na deviatku, a ktoré musia byť veriacimi tiež vykonávané. e) Omšové štipendiá a dary. [...] f) Štolové poplatky.“²⁵ Toto rozdelenie do svojej učebnice slovo od slova prevzal Porubszkého žiak a nástupca na jágerskej stoliči cirkevného práva, profesor budapeštianskej univerzity György Demkó (1856–1914), a to zrejme z úcty k svojmu učiteľovi.²⁶

Profesor rímskeho a cirkevného práva na veľkovevradínskej právnickej akadémii Alajos Bozóky (1842–1919) vo svojej prehľadnej rukoväti cirkevného práva medzi príjmami uhorských farárov vymenúva výnosy pozemkov, štolové poplatky, ložné, príjmy z omšových nadácií, desiatkovú rentu, v kanonických vizitáciách zaznamenané povinnosti a v prípade potreby aj kongruu z náboženskej základiny (verejného náboženského fondu).²⁷

Učebnica, ktorú napísal Imre Kazaly (1846–1933), kňaz Vacovskej diecézy, sa tešila veľkej obľube seminaristov, ktorým bola v prvom rade určená. Autor vymenúva zdroje príjmov farárov nasledovne: pozemky, ložné, služby, deputát dreva, omšové nadácie, štolové poplatky, deputát od obce a prípadne kongruu. Podrobnejšie sa venuje ložnému a štolovým poplatkom.²⁸

József Szeredy (1831–1903) pôsobil ako lyceálny profesor cirkevného práva v Páťkostolí. Okrem omšových štipendií podľa neho príjmy uhorských farárov pozostávajú z výnosov farských pozemkov, ložného, služobností, ktoré sa nezakladajú na desiatku ani deviatku; deputátu dreva, omšových nadácií, štolových poplatkov a deputátu od patróna.

²⁴ LUBY, Štefan, *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, Bratislava, 2002, s. 75–76.

²⁵ PORUBSZKY, Josephus, *Jus ecclesiasticum catholicorum I*, Agriae, 1858, s. 581–582.

²⁶ DEMKÓ, Georgius, *Jus ecclesiasticum peculiari respectu habito ad Hungariam II*, Agriae, 1888, s. 1040–1041.

²⁷ BOZÓKY, Alajos, *Az egyházjog tankönyve* [Učebnica cirkevného práva], Pest, 1871, s. 481.

²⁸ KAZALY, Imre, *A katolikus egyházjogtan kézikönyve II* [Príručka katolíckeho cirkevného práva II], Vác, 1877, s. 739–741.

Ložné definuje ako povinnosť manželského páru, vdov či vdovcov platiť farárovi určité množstvo obilia (na mnohých miestach i vína), resp. zodpovedajúcej čiastky peňazí, a to na základe zmluvy, kanonickej vizitácie či obyčaje.²⁹

Profesor budapeštianskej univerzity Sándor Konek (1819–1882) sa preslávil širokým záberom svojej *veniae docendi*. Na rábskej právnickej akadémii prednášal bankové právo a štatistiku, neskôr na bratislavskej právnickej akadémii vyučoval okrem zmienených odborov aj správne a finančné právo. Na peštianskej univerzite pôsobil ako riadny profesor štatistiky. Vďaka svojej učebnici cirkevného práva sa navyše stal jedným z najznámejších uhorských kanonistov svojej doby. Jeho príručka sa v období rokov 1863 až 1903 dočkala celkom deviatich vydaní. Príjmy uhorských farárov delí na výnosy pozemkov, ložné, deputáty dreva, ručné a poľahové práce, výnosy omšových nadácií a štolové poplatky.³⁰

Ignác Kosutány (1851–1940) pôsobil ako profesor cirkevného práva na klužskej univerzite. Kosutány dokázal skĺbiť komplexnosť spracovania problematiky s prehľadnosťou textu, vďaka čomu sa jeho kniha stala neskôr používanou i v Československu. Vychádzali z nej aj zostavovatelia *Československých cirkevných zákonov*.³¹ Oproti predchádzajúcim autorom sa podrobnejšie venuje majetkovému právu cirkevnému. O ložnom pojednáva na troch stranách, čím vybočuje z radu ostatných autorov, ktorí sa obmedzujú na vymenovanie jednotlivých zložiek príjmu farára, bez snahy odhaliť ich právnu podstatu. Kosutány veľmi zdatne vystihuje podstatu celého problému a poznamenáva, že o právnu povahu ložného sa stále vedie spor. Ložné stotožňuje s cirkevnou daňou. Popiera existenciu ložného ako reálneho bremena; ložné podľa neho nemožno premeniť na reálne bremeno, a to podobne ako nemožno premeniť štátne dane. Cirkevná daň je podľa neho ako každá iná daň povinnosťou verejnoprávnej povahy.³²

Profesor cirkevného práva na päťkostolianskom seminári, kanonik István Sipos (1875–1949), bol jednoznačne najznámejším maďarským kanonistom 20. storočia. Jeho *Enchiridion* je na celom svete dodnes hojne citovaný. Podrobne v ňom rozoberá aj problematiku farárskych príjmov v Uhorsku, resp. v Maďarsku, a to aj po 2. svetovej vojne. V poslednom, už posmrtnom vydaní tohto diela, upravenom a doplnenom jeho žiakom Lászlóm Gálosom, sa píše: „Dôchodok farára v Uhorsku pozostával 1) z nehnuteľného

²⁹ SZEREDY, József, *Egyházjog II* [Cirkevné právo II], Pécs, 1879, s. 1456–1458.

³⁰ KONEK, Sándor, *Egyházjogtan kézikönyve* [Príručka cirkevného práva], Budapest, 1903, s. 356–357.

³¹ BUŠEK, Vratislav, HENDRYCH, Jaroslav, LAŠTOVKA, Karel, MÜLLER, Václav (eds.), *Československé církevní zákony I*, Praha, 1931, s. IX.

³² KOSUTÁNY, Ignác, *Egyházjog* [Cirkevné právo], Kolozsvár, 1903, s. 563–565.

majetku, ktorý vlastnila väčšina farností, 2) z ložného, ktoré platili všetci v manželstve žijúci farníci zväčša v prírodninách [...], 3) zo štolových poplatkov, 4) z výnosov omšových nadácií, 5) z výnosov cenných papierov, ktoré obdržali ako náhradu za [zrušený] desiatok [...], 6) z deputátu plateného patrónom, 7) zo služieb konaných niektorými farníkmi a iných rozličných služobností. Kde dôchodok nedosahoval kongruálne minimum, obdržal farár doplatok od štátu. [...] Dnes, po zoštátnení benefičiálnych pozemkov (7. augusta 1951), dôchodok farára pozostáva z ložného, oblácií veriacich, zo štolových poplatkov, z cirkevnej dane a z podpory štátu.³³

2.2 PROTESTANTSKÍ AUTORI

Evanjelické cirkevné právo prednášal na viedenskej evanjelickej teologickej fakulte i významný slovenský dejateľ Karol Kuzmány (1806–1866). Počas svojho učiteľského pôsobenia nazhromaždil množstvo poznatkov, ktoré pretavil do rozsiahlej učebnice evanjelického cirkevného práva platného vo vtedajšej Habsburskej monarchii. Medzi stálymi prameňmi zborového majetku vypočítava úroky z uloženého kapitálu. „Druhým, ešte stabilnejším, istejším a nevyčerpatelným zdrojom sú ročné príspevky členov zboru, či už sú na základe predchádzajúceho zdanenia miestnym presbyterstvom vyrubené všetkým dospelým osobám alebo len otcom rodín, alebo sa ich výška ponecháva na voľnom uvážení a horlivosti povinných, či už sa plnia v peniazoch alebo v prírodninách.“³⁴ Medzi ďalšími stálymi príjmami sú uvedené výnosy nehnuteľností, *fabrica ecclesiae*, a v prípade niektorých zborov i príspevok z obecnej pokladnice.

Profesor cirkevného práva na bratislavskej evanjelickej teologickej akadémii Sámuel Csecsetka (1818–1896) je autorom trojzväzkovej učebnice uhorského evanjelického cirkevného práva, ktorú sa dodnes nikomu nepodarilo úplne prekonať. Keďže problematika ložného už od 17. storočia predstavovala treciu plochu medzi katolíckou cirkvou a obomi protestantskými cirkvami, venuje mu väčší priestor než všetci vyššie citovaní katolícki autori. Za míľniky považuje zasadnutia uhorského snemu v rokoch 1647 a 1790/91, na ktorých boli prijaté prelomové zákonné články XII:1647 a XXVI:1790/91. Prvý z nich určil, že ložné a štolové poplatky platia evanjelici katolíckym farárom a kantorom len vtedy, ak využívajú

³³ SIPOS, Stephanus (†), GÁLOS, Ladislaus, *Enchiridion iuris canonici*, Romae–Friburgi Brisg.–Barcinone, 1960, s. 257.

³⁴ KUZMÁNY, Karl, *Lehrbuch des allgemeinen und österreichischen evangelisch-protestantischen Kirchenrechtes*, Wien, 1855, s. 663–664. Vyrubiť znamená vymerať, stanoviť.

ich služieb. Druhý zrušil akúkoľvek povinnosť protestantov plniť katolíckym farárom a kantorom ložné či platiť štolové poplatky.

Csecsetka tiež poukazuje na nesystematický prístup počas Bachovho absolutizmu. V niektorých prípadoch sa postupovalo na základe uhorskej legislatívy a praxe, v niektorých prípadoch na základe rakúskej. Uzatvára, že ložné je verejnoprávne bremeno osobnej povahy, založené na farskom zväzku. Vecným bremenom sa stáva len na základe zanesenia do pozemkových kníh či zmluvného záväzku.³⁵ Zdôrazňuje, že evanjelici od roku 1791 neboli povinní plniť ložné katolíckym farárom, a to ani v rokoch 1849 až 1860.³⁶

Na inom mieste vymenúva príjmy cirkevných zborov, medzi ktoré radí štolové poplatky, ložné, príjmy z nájmu pozemkov a stavieb, úroky z cirkevných obilníc, výnosy cenných papierov, kapitálové výnosy, dobrovoľné príspevky, iné príjmy (napr. daň z mlyna, deputáty dreva), príspevok politickej obce, a konečne, ak tieto príjmy nestačia, má zbor právo vyrubiť cirkevnú daň. Pri ložnom nezabúda zhrnúť svoje vyššie uvedené vývody.³⁷

Na prešovskej evanjelickej právnickej akadémii ako dekan a profesor cirkevného práva a právnych dejín pôsobil Károly Mikler (1872–1955), ktorý prispel do fondu evanjelickej cirkevnoprávnej literatúry hodnotným vkladom – učebnicou, ktorá reflektovala novú cirkevnú ústavu, ktorá bola prijatá na Budapeštianskej synode (1891–1894).³⁸ V hlave venovanej vzťahom evanjelickej cirkvi k iným cirkvám na celých desiatich stranách pojednáva o ložnom. Rozlišuje dva druhy ložného – ložné ako verejnoprávne bremeno osobnej povahy založené na farskom zväzku a ložné ako vecné bremeno viaznuce na pozemku.³⁹ Popisuje vývin ložného v uhorskom právnom poriadku a pozastavuje sa nad súdobou praxou vymáhania (súkromnoprávneho) ložného na evanjelikoch. „Pozornosť sa nemala upriamiť na spor, či je ložné povinnosťou osobnej povahy alebo vecné bremeno, pretože je nespochybniteľné, že evanjelici od roku 1791 nie sú povinní plniť ložné duchovnému iného vyznania.“⁴⁰ Navrhuje, aby sa do pripravovaného uhorského občianskeho zákonníka dostalo ustanovenie, že ložné ako reálne bremeno zaťažujúce nekatolíkov nemôže vzniknúť ani na základe právneho jednaní.

³⁵ CSECSETKA, Sámuel, *Magyarhoni evangélikus egyházjogtan II* [Uhorské evanjelické cirkevné právo II], Pozsony, 1891, s. 359–362.

³⁶ Tamže, s. 369.

³⁷ CSECSETKA, Sámuel, *Magyarhoni evangélikus egyházjogtan III* [Uhorské evanjelické cirkevné právo III], Pozsony, 1892, s. 935–937.

³⁸ MIKLER, Károly, *Magyar evangélikus egyházjog* [Uhorské evanjelické cirkevné právo], Budapest, 1906, s. II.

³⁹ Tamže, s. 278.

⁴⁰ Tamže, s. 284.

Učebnica profesora teológie na reformovanej teologickej akadémii v Budapešti a dlhoročného poslanca uhorského snemu Alberta Kovácsa (1838–1904) predstavuje významný prameň poznania práva uhorskej reformovanej cirkvi platného v dobe pred jeho prvou úspešnou celocirkevnou kodifikáciou v rokoch 1881/82. V kapitole venovanej problematike cirkevného majetku píše, že chod cirkevných zborov a škôl je financovaný predovšetkým z výnosov cirkevnej dane. Ložné sa zachovalo len v niekoľkých zboroch.⁴¹

⁴¹ KOVÁCS, Albert, *Egyházjogtan* [Cirkevné právo], Budapest, 1879, s. 656.

3 SPOR O LOŽNÉ

Letný pohľad na výber uhorských učebníc cirkevného práva potvrdzuje, že cirkevné právo malo v uhorskom právnickom vzdelávacom systéme nezastupiteľné miesto, významne vplývalo na právne myslenie uhorského právnického stavu a právne otázky týkajúce sa náboženstva vzbudzovali v uhorskom verejnom živote značný záujem, ktorý často vyústil do najrôznejších kontroverzií. V konfesne zmiešanom Uhorsku predstavovalo ložné treciu plochu predovšetkým vo vzájomných vzťahoch katolíckych farárov a protestantských cirkevníkov. Spory o ložné dosiahli svojho vrcholu v 80. rokoch 19. storočia, kedy sa rozhodovacia činnosť uhorského Ministerstva kultu a verejnej výučby priklonila k názoru, že ložné je vecné bremeno, ktoré viazne na pozemku bez ohľadu na vyznanie jeho vlastníka, či už ide o protestanta, žida či pravoslávneho veriaceho.⁴²

Zákonný článok XXVI prijatý na zasadnutí uhorského snemu konanom v rokoch 1790/91 pritom vo svojom § 6 stanovil:

Na budúce nech úplne prestane platenie kňazskej odmeny a ložného, plnené dosavad' evangelíkami katolíckym duchovným a učiteľom, alebo iným cirkevným sluhom, buď v peňažnej hotovosti, buďto v prírodninách, lebo prácou, a po ¼ roku, počítajúc od vyhlásenia zák. článkov tohoto krajinského snemu, nech sa viac nikde nevybiera, pokiaľ evangelíci služieb menovaných duchovných dobrovoľne nepoužili, v ktorom prípade budú povinní platiť za tieto služby jednakú odmenu s katolíkami. O tom, aká náhrada sa má poskytnúť kat. duchovným za ušlé dôchodky, sa vyslyší miestodržiteľská rada, ale zároveň sa prehlasuje, že Jeho Veličenstvo nikdy nedá súhlas k tomu, aby tým vzniknul buďto pre poplatníkov, buďto pre pokladňu kráľ. komory, nejaký náklad. Avšak pri príležitosti stavby alebo opravy kostolov, far alebo škôl, nech není povinný ani katolícky ľud evangelíkom, ani evangelický ľud katolíkom konať ručnú lebo zápražnú prácu; smluvy uzavreté v tomto ohľade sa majú považovať za zrušené.⁴³

Nikdy predtým nebolo aktuálnejšie a žiaducejšie rozhodnúť otázku, či ložné viazne na pozemkoch ako vecné bremeno alebo či je inej povahy a protestantov či židov nezaťažuje, a to v záujme zachovania náboženského zmieru.

⁴² VÁRADY, Lipót Árpád, *A párbérekérdésről* [O otázke ložného], Budapest, 1908, s. 74.

⁴³ Preklad podľa BUŠEK, Vratislav, HENDRYCH, Jaroslav, LAŠTOVKA, Karel, MÜLLER, Václav (eds.), *Československé církevní zákony II*, Praha, 1931, s. 901–902.

V roku 1884 sa na Ministerstvo vnútra obrátili barón Miklós Vay (1802–1894), hlavný kurátor uhorskej reformovanej cirkvi a barón Dezső Prónay (1848–1940), hlavný dozorca uhorskej evanjelickej cirkvi, so sťažnosťou, v ktorej tvrdili, že kanonické vizitácie protestantov nezaväzujú, pôde vyznanie nedávajú, že osobné s vyznaním súvisiace bremená sa nemôžu premeniť na vecné bremená a predovšetkým, že predchádzajúce ministerské predpisy sú v rozpore so zák. čl. XXVI:1790/91.

Minister kultu a verejnej výučby Ágoston Trefort (1817–1888) im vo svojej odpovedi z 9. júna 1884 odpovedal, že je nutné rozlišovať tri rôzne situácie. Prvou je, keď kanonické vizitácie operujú s termínmi *fideles* a *parochiani*. V tom prípade je ložné podľa Treforta bremenom osobnej povahy založené na príslušnosti k farskému zväzku. Druhou možnosťou je pojem *communitas*, ktorý podľa ministra znamená, že ložné zaťažuje politickú obec. A konečne v kanonických vizitáciách zapísané obraty *coloni*, *sessionalistae*, *qualibet sessio* a *qualibet domus* znamenajú, že ložné viazne na pozemku ako vecné bremeno.⁴⁴

Je zrejmé, že toto ministerské opatrenie len prilialo olej do ohňa. Význam zák. čl. XXVI:1790/91 pre uhorských protestantov vykresľuje Vratislav Bušek takto:

V Uhrách znamenala absolutistická éra nekorunovaného kráľa Josefa II. dalekosáhlé porušenie ústavného života uherského [...]. A tak, na rozdiel od zemí českých, kde toleranční patent znamenal veľký pokrok proti dosavadnému bezprávnému stavu akatolíkov, Uhři se domáhali všestranné restituce do poměrů předjosefovských, obnovení ústavnosti a tím také obnovení těch mírů a sněmovních zákonů ve věcech náboženských, které zaručovaly protestantům uherským uznání tam, kde toleranční patent byl pouze akt jednostranného, byť osvíceného, absolutismu.

A tak v rámci návratu k ústavným poměrům předjosefovským na sněmu bratislavském, ruší z. čl. XXVI:1791 toleranční patent Josefa II. a vrací se k tak drahým a krví vydobytým mírům vídeňskému a lineckému a z. články z r. 1608 a 1647 jsou výslovně prohlášeny za platné přes všechny protesty, které kdy proti těmto mírům a z. čl. se strany katolických stavů byly činěny a ruší se všechny z. čl. a ustanovení, privilegia, resoluce a explanace, oněm mírům odporující. Jenom když se vžijeme do citů, které uherští protestanti chovali k těmto mírům z r. 1606 a 1645, v nichž vystupovali jako kompaciscent s panovníkem, nezávisle na jeho absolutistické libovůli, pochopíme, proč tak houževnatě se pak drželi protestanté tohoto z. čl. XXVI:1790/91, který dodnes na Slovensku a Podkarpatské Rusi platí.⁴⁵

⁴⁴ VÁRADY, Lipót Árpád, *A párbérekérdésről* [O otázke ložného], s. 6–7.

⁴⁵ *Československé církevní zákony I*, s. 18–19.

3.1 TIMONOVA KNIHA

Do takto rozjatreného rozpoloženia vstupuje v roku 1885 rábsky profesor cirkevného práva a právnych dejín Ákos Timon (1850–1925). V budapeštianskom vydavateľstve Pallas mu vychádza kniha *Ložné v Uhorsku*, v ktorej na 514 stránkach s pozoruhodnou výrečnosťou popisuje svoje stanovisko k ložnému a jeho historickému vývoju, ktoré možno v bodoch zhrnúť nasledovne:

Podľa Timona sa ložné vyvinulo z oblácií, milodarov veriacich. Pod vplyvom príkazu božského práva *robotník si zaslúži svoju mzdu* (L 10, 7) a z príslušnosti k farskému zväzku sa oblácie počínajúc 11. storočím postupne menia na právne záväzné prestácie (dávky), cirkevnú daň, na ložné.⁴⁶

Timon sa vo svojej práci odvoláva na nespočetné množstvo diplomatárov, zbierok synodálnych uznesení a hlavne archívnych prameňov, predovšetkým kanonických vizitácií.

Záverom svojej monumentálnej práce v šiestich bodoch zhrňuje definičné znaky ložného tak, ako by malo byť podľa neho ponímané koncom 19. storočia:

- 1) ložné je trvalá, každoročne poskytovaná dávka, ktorá sa plní duchovnému bez poskytovania protislužby,
- 2) ložné je založené na farskom zväzku – verejnoprávnom vzťahu medzi každým farníkom a jeho farnosťou,
- 3) ložné je verejnoprávny záväzok, ktorého právnym základom môže byť právna obyčaj (*laudabilis consuetudo*), kanonická vizitácia, úradne schválená oferta ložného či vrchnostenské ustanovenie;
- 4) ložné slúži výhradne na výživu duchovného,
- 5) zloženie a mieru ložného určuje potreba duchovného,
- 6) ložné má voči ostatným príjmom duchovného subsidiárnu povahu.⁴⁷

Práca Ákosa Timona vzbudila v uhorskej právnickej obci značný záujem. Jedna z prvých recenzií pochádza od budapeštianskeho advokáta a činovníka uhorskej evanjelickej cirkvi Kornéla Sztehloa (1847–1940), ktorý píše: „Tristopäťdesiatročná história dokazuje, že rímskokatolícka cirkev sa v našej vlasti snaží potlačiť protestantizmus a podriadiť protestantov panstvu katolíckej cirkvi. Mierové zmluvy potvrdené po krvavých občianskych

⁴⁶ TIMON, Ákos, *A párbér Magyarországon* [Ložné v Uhorsku], Budapest, 1908, s. 9–10.

⁴⁷ Tamže, s. 341–344.

vojnách kráľovskou prísahou ani posvätné zákony a kráľovské nariadenia opakovane usilujúce narovnať odveké rozpory neboli schopné primäť katolícku cirkev opustiť to stanovisko, že protestantizmus nie je nič iné než zatrateniahodné kacírstvo, bez práva na život. Protestant, zblúdila to ovca, sa má navrátiť do spoločného košiara a jeho právne podriadenie katolíckej cirkvi vlastne nikdy nezaniklo. [...] Kto si prečíta najnovšiu knihu Ákosa Timona, v ktorej autor dokazuje, že ložné nie je vecné bremeno, nevie, či sa má viac čudovať opovážlivosti, s ktorou zainteresované osoby – snád' v dobrom úmysle či zo zábudlivosti – vzkriesili túto toľkokrát odbitú otázku, či skôr neodpustiteľnej neznalosti, ktorú v tejto veci preukázali naše vládne kruhy. [...] Vďaka knihe Ákosa Timona prestali nejasnosti okolo ložného existovať. [...] Timonova kniha je nielen veľké víťazstvo našej právnickej spisby, ale vzhľadom k dennodenným konfesiónalnym rozbrojom a náboženskej nevraživosti spôsobenej ložným aj skutočným politickým počínom. Kto napísal túto knihu, učinil spoločnej veci významnú službu. Odporúčame knihu do pozornosti vlády; autora odporúčať nemusíme, to robí jeho práca sama.⁴⁸

Timonovu knihu však takto bezvýhradne prijal len málokto.

3.2 TIMON PROTI KOVÁTSOVI

Krátko po vydaní Timonovej knihy na ňu napísal obšírnu recenziu budúci profesor cirkevného práva na budapeštianskej univerzite, v tej dobe advokát a náhradný sudca kráľovskej tabule Gyula Kováts (1849–1935). Úvodom svojho príspevku oceňuje, že uhorská právnická literatúra získala cenné dielo, ktoré rozoberá do nevídanej hĺbky pôvodný inštitút uhorského práva.⁴⁹ Inak však kritikou nešetří. Za najväčšiu Timonovu chybu považuje tvrdenie, že ložné ako vecné bremeno neexistuje.⁵⁰ Poukazuje na pruskú veľkú kalendu, ktorá sa líši od ložného len pomenovaním, a ktorej miestna judikatúra priznáva povahu vecného bremena. Detailne sa venuje súdobým nemeckým teóriám o vecnom bremene.⁵¹

Kritizuje Timonove myšlienkové postupy: „Z toho, že ložné sa vyvinulo z príslušnosti k farskému zväzku, by som veru nemohol jednoducho dovodiť, že ložné je povinnosťou

⁴⁸ SZEHLÓ, Kornél, *A párbér Magyarországon* [Ložné v Uhorsku; recenzia], in: *Jogtudományi Közlöny* [Právovedný vestník] č. 48/1884 (28. 11. 1884), Budapest, s. 380–382.

⁴⁹ KOVÁTS, Gyula, *A párbér jogi természetete* [Právna povaha ložného], Budapest, 1886, s. 7. Kováts svoje tri odpovede vydal v jednom zväzku v roku 1886.

⁵⁰ Tamže, s. 10.

⁵¹ Tamže, s. 19.

verejnoprávnej povahy. V staršom právnom poriadku súkromnoprávne a verejnoprávne aspekty splývali. Takto to bolo aj v prípade inštitútu poddanstva. Samo poddanstvo bolo v prvom rade inštitútom verejnoprávnym. K verejnoprávnej ustanovizni sa následne viažu súkromnoprávne práva a povinnosti. Tak tomu je aj v prípade ložného. Je pravda, že farský zväzok je verejnoprávnej povahy, ale vyvinuli sa z neho práva a povinnosti spadajúce do oblasti súkromného práva.⁵² Kováts je toho názoru, že nároky na ložné ako súkromnoprávne bremeno sa majú uplatňovať v občianskoprávnom súdnom konaní, zatiaľ čo Timon si myslí, že patria pred orgány verejnej správy. Kováts opakovane kritizuje Timona za to, že v jeho práci nemožno nájsť žiadny dôkaz o tom, že ložné sa premenilo zo súkromnoprávneho na verejnoprávne bremeno.⁵³ Sám neskrýva skepsu: „Ložné sa stalo otázkou každodennou a vidíme, že tak ako naši predkovia, ani my sme sa s ňou zatiaľ nedokázali popasovať.“⁵⁴

Timonova odpoveď na seba nedala dlho čakať. Na tridsiatich stranách vytrvalo odmieta všetky Kovátsove pripomienky, odkazujúc na dôkazy uvedené vo svojej knihe. Záverom ďakuje za kritiku, no tvrdí, že jeho závery ani prinajmenšom nepodkopala.⁵⁵

Kováts vo svojej odpovedi na Timonovu odpoveď vyzdvihuje, že Timon aspoň uznal, že to, čo sa v Uhorsku nazýva ložným, existuje aj v Nemecku, no pod iným označením. Na Timonovo tvrdenie, že podobnosť nemožno kvôli neprebádanosti historického vývoja veľkej kalendy preukázať, Kováts odpovedá: „Viem, že tak kolosálna práca, ako je Timonova, v nemeckej spisbe nejestvuje. Ani v Nemcoch nevzbudilo ložné takú pozornosť, aby mu venovali tak objemný zväzok.“⁵⁶ Kováts ďalej rozvíja svoje názory v súvislosti s Timonovou reakciou. Obviňuje Timona z populizmu, pretože ten tvrdí, že protestanti nie sú povinní platiť ložné katolíckym farárom, a to za žiadnych okolností.⁵⁷ Záverom ľutuje, že Timon spôsobil uhorskému právnomu životu viac škody než úžitku.⁵⁸

Medzičasom sa pred plénum uhorskej kráľovskej Kúrie dostali dve sporné otázky týkajúce sa ložného.⁵⁹ O tejto udalosti sa na titulnej stránke *Právovedného vestníka*, popredného uhorského právnického týždenníka, dočítame nasledovné: „Tento týždeň sa

⁵² Tamže, s. 29.

⁵³ Tamže, s. 31.

⁵⁴ Tamže, s. 33.

⁵⁵ TIMON, Ákos, *A párbér jogi természete* [Právna povaha ložného], Budapest, 1885, s. 32.

⁵⁶ KOVÁTS, Gyula, *A párbér jogi természete* [Právna povaha ložného], s. 56–57.

⁵⁷ Tamže, 66.

⁵⁸ Tamže, s. 102.

⁵⁹ Uhorská kráľovská Kúria sa skladala z predsedu, podpredsedu, siedmich predsedov senátov, zo 65 riadnych sudcov, z náhradných sudcov a pomocných sudcov. V pléne rozhodovala len sporné teoretické otázky. Pozri STIPTA, István, *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*, Košice, 2004, s. 113–114.

dostane pred plénum Kúrie [...] otázka ložného. [...] Niet žiadnych pochyb o tom, že otázka je dobre pripravená a dozrel čas na to, aby padlo rozhodnutie, ktoré učiní koniec zmätkov v praxi. [...] Otázka je omnoho zložitejšia, než ako keby sa rozhodovalo o výklade jedného zákonného ustanovenia druhým. Kúria musí tentoraz čerpať priamo z uhorskej histórie. [...] Keďže Kúria sa chystá na to, aby rozhodla podľa uhorského historického práva, prajeme jej pri tejto príležitosti veľa šťastia. Je vylúčené, aby sa uplatnili iné než právne názory.⁶⁰

Kúria nakoniec rozhodla vskutku vynaliezavo:

P. R. 30/1886 ex 1885

R o z h o d n u t i e : Keď v záležitostiach týkajúcich sa ložného poskytovaného rím.-kat. duchovnému žalovaná stránka napadne oprávnenosť základu zaviazanosti, poťažne keď sa tá otázka stane spornou, že či je ložné na nemovitosti väziacim vecným bremenom alebo má povahu zaviazanosti zakladajúcej sa na osobnom pomere, patrí riešenie záležitostí do kompetencie [civilných] súdov.⁶¹

P. R. 31/1886 ex 1885

R o z h o d n u t i e : Samo o sebe to, že na jednotlivých miestach podľa kanonickej vizitácie ložné dáva sa od každého domu alebo pozemku, neposkytuje základu k tomu, aby na dotyčných miestach ložné považované bolo za bremeno väziace na nemovitostiach.

D ô v o d y : Ložné má pôvod v dobrovoľných príspevkoch (*oblaciones*) veriacich, jeho účelom bolo zaistiť kat. duchovnému zaopatrenie a podľa toho pojmove spočíva na osobnej, právnom zvykom (*laudabilis consuetudo*) vzniklej zaviazanosti osôb patriacich do farného sväzku.

Pôvod dávok na ložnom podľa ich vzniku a vývoja nemôže byť hľadaný v patronátskych zaviazanostiach zemepána, lebo i keď sa neskúmajú právne základy patronátu, je nepochybnou skutočnosťou, že zemepanská moc a patronátske právo na čtených miestach neboly sústredené v jedných rukách a pokiaľ aj inak zemepán ani nemohol po práve obťažovať svojich poddaných okrem panských – zvykom, nariadeniami s mocou zákona a zákonom stanovených – povinností inými dávkami.

Zák. čl. I:1608 zásadne priznávajúci evanjelikom slobodné vykonávanie náboženstva, nevymanil evanjelikov úplne z lona kat. cirkvi a preto bolo od nich za náboženských treníc, ktoré po vydaní tohoto zákona nasledovali, požadované ložné prislúchajúce kat. duchovnému, hlavne na tom základe, že vždy ešte pokladali ich za podrobených jurisdikcii kat. cirkvi a na tomto základe požadovali

⁶⁰ *A párbér kérédése a Curián* [Otázka ložného pred Kúriou], in: *Jogtudományi Közlöny* [Právovedný vestník] č. 48/1885 (27. 11, 1885), Budapest, s. 377.

⁶¹ *Československé církevní zákony I*, s. 737.

a vyberali od nich aj štolové poplatky, ktoré neboly v nijakej súvislosti s držbou nemovitosti.

Ani zák. čl. XII:1647 nemá ustanovení o ložnom ako takom bremene, ktoré by bolo spojené s držbou nemovitosti, lež ako o takej na vydržovanie duchovného určenej patričnosti, ktorú platiť zaviazaní sú veriaci.

Podľa kráľ. nariadenia z 2. apríla 1691 (*explanatio Leopoldina*) pokladaní boli evanjelici na neartikulárnych miestach aj naďalej za patriacich do sväzku kat. [farnosti] a na tom základe boli zaviazaní platiť ložné kat. duchovnému, až konečne zákonným článkom XXVI:1790/91 vymanení boli úplne z pravomoci kat. cirkvi a oslobodení boli bezpodmienečne od dávok na ložnom plnených kat. duchovnému.

Voči týmto posledne spomenutým, rozhodným prejavom zákonodarstva ani sa nemohol vyvinúť taký všeobecný právny zvyk, podľa ktorého bolo by ložné – bez ohľadu na farný sväzok – nabylo povahy vecného bremena na nemovitostiach.

Z toho, čo je hore uvedené, ako aj z tej skutočnosti, že ložné dávali zpravidla len tí, kto žili v manželstve, a samostatnú domácnosť majúci vdovci a vdovy a že ho platili aj želiari nechalupníci, plynie samo sebou, že v niektorých kanonických vizitáciách prichádzajúcim obratom, že ložné platí sa z každého domu alebo z každého pozemku, nemožno prikladať taký význam, akoby vyjadrovaly právnu povahu dávok na ložnom, lež podľa toho, čo bolo vyložené, treba predpokladať, že spomenutými a im podobnými obraty mal byť naznačený len spôsob vyrubovania ložného.

Toto všeobecné zásadné stanovisko však nevylučuje, že by sa ložné v jednotlivých prípadoch smluvou alebo inými právoplatnými skutočnosťami nebolo mohlo zmeniť vo vecné bremeno väziace na nemovitosti; lebo horejšie opatrenia zákonodarstva neobmedzovaly činy a voľnú dispozíciu strán v žiadnom smere, v takýchto prípadoch tedy a kedykoľvek ide o prevzaté alebo obcou avertované ložné, nemôže hore vyložená všeobecná zásada byť na závalu tomu, aby z prípadného zvláštneho právneho titulu povinní boli platiť alebo dávať ložné, prislúchajúce kat. duchovnému, aj tí, kto nepatria do parochiálneho sväzku.⁶²

Napriek tomu, že Timon a Kováts si po vynesení citovaných kuriálnych decízií vymenili ešte jednu sériu odpovedí, ich stanoviská sa nezmenili. Obaja boli toho názoru, že Kúria rozhodla v ich prospech. Kováts neprestáva žasnúť nad Timonovou neústupčivosťou vo veci ložného ako verejnoprávneho bremena. Podľa Timona je Uhorsko vzácnou výnimkou, pretože ložné sa tam nevyvinulo tak, ako v zahraničí, ale práve naopak, čo dokladá historickým vývojom. „Vec sa má tak, že nie vývoj uhorského práva je príčinou toho, že Ákos Timon vidí vec obrátene. Tou príčinou je on sám,“ dodáva Kováts.⁶³ Nezostalo mu nič iné, než záverom poznamenať: „[P. R. 31/1886 ex 1885] nepopiera stanovisko vecného bremena, pretože

⁶² FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf (eds.), *Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie (do 28/X. 1918) a Najvyššieho súdu Československej republiky (do r. 1926) vo veciach občianskych z oboru práva súkromého platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*, Bratislava, 1927, s. 171–173.

⁶³ KOVÁTS, Gyula, *A párbér jogi természeté* [Právna povaha ložného], s. 109.

stanoví, že v určitých prípadoch môže byť ložné vecným bremenom. [...] Inštitút ložného sme zdedili z minulosti. Stavajme sa k nemu tak, ako k iným historickým inštitútom, ktorým už sotva rozumieme. Potrebujeme čisté, nefalšované historické poznatky, aby sme s nimi mohli zaobchádzať, a to predovšetkým vtedy, keď melú z posledného.“⁶⁴

Katolícky kňaz Gyula Városy (1858–1926) správne poznamenáva, že kuriálne rozhodnutia čiastočne potvrdili každú z oboch teórií. Avšak tú Kovátsovu o ložnom ako vecnom bremene fakticky odpísali, keďže ju učinili v praktickom živote raz a navždy nepoužiteľnou.⁶⁵

3.3 KOVÁTS PROTI GYŐRYMU

O oboch kuriálnych rozhodnutiach vyšiel týždeň po ich vyhlásení v budapeštianskom týždenníku *Právovedný vestník* anonymný článok. Po pripomenutí stanovísk Timona a Kovátsa prechádza pisateľ k meritu veci. Je jasné, že ani jednému zo spomínaných kanonistov nedala Kúria úplne za pravdu. Za nešťastné považuje autor to, že Kúria z jedného inštitútu učinila dva: „Pripúšťame, že určitý inštitút sa môže vyvinúť v jednej krajine tak, v druhej onak. [...] Ale aby sa jeden inštitút v tej istej krajine javil raz tak, raz onak, tomu možno sotva uveriť. Obzvlášť vtedy, keď ložné v Nemecku na seba vzalo súkromnoprávnu podobu.“⁶⁶ Kúria podľa názoru pisateľa mala využiť svoju právomoc a rozhodnúť jednoznačne, či je ložné bremeno súkromnoprávnej alebo verejnoprávnej povahy.

Na tento článok v nasledujúcom čísle reagoval Elek Győry (1841–1902), poslanec uhorského snemu. Ostro sa vymedzuje voči bezmennému pisateľovi, ktorého obviňuje z importu nemeckých právnych teórií do Uhorska. Ohradzuje sa proti tomu, aby nekatolíci museli platiť ložné katolíckemu farárovi a aby tým bolo ohrozované ich zákonné postavenie. Podľa Győryho rozhodla Kúria správne podľa Timonových záverov a kritizuje anonyma za to, že píše o problémoch, ktoré mali decízie spôsobiť a ktoré vraj bude treba v budúcnosti opäť riešiť.⁶⁷

⁶⁴ Tamže, s. 112.

⁶⁵ Sajó, *Ueber die Pfarrgebühren in Ungarn, mit Rücksicht auf die Schriften von Timon und Kováts*, in: Archiv für katholisches Kirchenrecht, Mainz, 1886, s. 352.

⁶⁶ *A párbérügy sorsa a kir. Curian* [Osud ložného na kráľovskej Kúrii], in: Jogtudományi Közlöny [Právovedný vestník] č. 5/1886 (29. 1. 1886), Budapest, s. 33–34.

⁶⁷ GYŐRY, Elek, *A párbérügyről* [O ložnom], in: Jogtudományi Közlöny [Právovedný vestník] č. 6/1886 (5. 2. 1886), Budapest, s. 43–45.

Anonymný pisateľ v nasledujúcom čísle týždenníka odhalil svoju identitu – nebol ním nik menší než sám Gyula Kováts. V článku vinúcom sa dvomi číslami časopisu sa bráni proti obvineniu z dovozu nemeckej náuky⁶⁸ a obhajuje svoje stanovisko, že Kúria rozlišuje dva druhy ložného. Zdôrazňuje, že spod ložného ako vecného bremena sa nemožno oslobodiť poukazom na iné vierovyznanie, než je katolícke. Obracia sa na Győryho ako na svojho súverca: „My protestanti nemáme dôvod napadať samú existenciu ložného,“ píše Kováts. „Neslobodno nám pôsobiť skazonosne, tým menej to môžeme činiť v záujme nejakej novopečenej teórie. [...] Verím, že nechceme byť boriacou silou krajinských ustanovizní. Ja som takto uhorskému protestantizmu nikdy nerozumel. [...] Uznávam, že o ložnom uvažujú politici inak, než my právnici. [...] [Úloha politikov] je úplne iná, než úloha tej triedy, ktorá je povolaná platné právo hľadať a nachádzať.“⁶⁹ Po ďalšom Győryho liste redakcii Kováts odmieta pokračovať v spore, ktorý označil za detinský.⁷⁰

3.4 TIMON PROTI ROSZNEROVI

Gyula Kováts však nebol jediný, kto reagoval na Timonovu knihu. Jej ďalším oponentom bol barón Ervin Roszner (1852–1928), profesor cirkevného práva na veľkovaradínskej právnickej akadémii. V časopise Uhorskej akadémie vied publikoval veľmi kritickú recenziu diela Ákosa Timona.

Ostro vystupuje proti Timonovmu tvrdeniu, že ložné ako vecné bremeno neexistuje. Timon odvodzuje verejnoprávnu povahu ložného od oblácií, dobrovoľných príspevkov veriach. Roszner kontruje, že aj desiatok vznikol premenou oblácií na právnu povinnosť, ale jeho povaha vecného bremena nikdy nevyvolávala spory. Ďalej tvrdí, že nariadenia miestodržiteľskej rady nemôžu dokazovať Timonove tvrdenia, pretože moderná právna veda im – pre ich pochybnú kvalitu – nepriznáva všeobecnú záväznosť. V tejto súvislosti si na pomoc privoláva výrok kráľa Žigmunda Luxemburského, ktorého upozorňovali na jazykové

⁶⁸ KOVÁTS, Gyula, *Levél a szerkesztőhöz a párbér ügyében* [List redakcii vo veci ložného], in: Jogtudományi Közlöny [Právovedný vestník] č. 7/1886 (12. 2. 1886), Budapest, s. 51.

⁶⁹ KOVÁTS, Gyula, *Levél a szerkesztőhöz a párbér ügyében* [List redakcii vo veci ložného], in: Jogtudományi Közlöny [Právovedný vestník] č. 8/1886 (19. 2. 1886), Budapest, s. 61.

⁷⁰ KOVÁTS, Gyula, *Győry úr levelére* [Na list pána Győryho], in: Jogtudományi Közlöny [Právovedný vestník] č. 10/1886 (5. 3. 1886), Budapest, s. 75.

pošmyknutia: „Ego autem sum Rex Romanus, ergo supra grammaticam.“ Dodáva, že na nariadenia miestodržiteľskej rady by sám neprisahal.⁷¹

„Autor spokojný sám so sebou tvrdí,“ píše Roszner, „že boj zvedený nad právnou povahou ložného nikdy nevzal na vedomie dôležitý moment, ktorý spočíva v zákone z rokov 1790/91. V záujme svojej právnickej reputácie by však autor urobil lepšie, keby »dôležitý moment« vôbec nebol býval objavil, pretože i keď čítame zákonný článok z rokov 1790/91 hoc aj stokrát, nenájdeme v ňom ani jedno jediné osirelé písmenko, ktoré by podporovalo Timonov objav. Naopak. Zákon z rokov 1790/91 môže byť v rôznych ohľadoch nejasný, ale nemožno mať pochyb o tom, že v ňom nie je vypovedané zrušenie vecnoprávneho ložného spočívajúceho na pozemkoch a domoch držaných v rukách protestantov, ale osobné oslobodenie protestantov spod ložného.“⁷²

Roszner nie je spokojný ani s oslobodením židov spod ložného, ktoré dovodzuje Timon. „Praktické ťažisko otázky spočíva v tom, či sú Izraeliti povinní platiť ložné, ak nadobudnú držbu domu, na ktorom väzí vecné bremeno zaviazanosti platiť ložné. [...] Izraeliti, ktorí predtým – s výnimkou niektorých miest – v našej vlasti nevládli spôsobilosťou nadobúdať držbu, odkedy túto spôsobilosť získali, rýchlo rozšírili pozemkovú držbu a hlavne na Hornej zemi je mnoho obcí, v ktorých sa väčšina pozemkov dostala do držby pokolenia Mojžišovho. Ak by v týchto prípadoch nemuseli Izraeliti platiť ložné, potom by v dotýčajúcich obciach katolícky duchovný nemohol vyžiť z vlastných príjmov. A keďže náboženská základina [verejný náboženský fond] je už beztak preťažená, prizmou Timonovej teórie by boli farári odkázaní na veľmi skromnú potechu, ak by im náležalo len odškodnenie z náboženskej základiny.“⁷³

Roszner záverom zdôrazňuje, že sa zhoduje s Timonovým názorom, že ložné ako vecnoprávne bremeno nepatrí do moderného právneho poriadku. „[Nemožno] sklbiť [ložné ako vecné bremeno] s podstatou inštitútu pozemkových kníh, tzn. s verejnosťou. Intabuláciou zabezpečené hypotečné právo nemôže byť upozadnené takými súkromnoprávnymi bremenami, ktorých existencia z pozemkových kníh vôbec nevyplýva.“⁷⁴ S Timonom súhlasí aj v tom, že ložné ako vecné bremeno spôsobuje konfesionálne trenice. Ľutuje však, že Timon vo svojej práci neuvažuje *de lege ferenda*.

⁷¹ ROSZNER, Ervin, *A párbér Magyarországon* [Ložné v Uhorsku], in: Budapesti Szemle [Budapeštianska hľadka] č. 99/1885, Buda-Pest, s. 447–448.

⁷² Tamže, s. 456.

⁷³ Tamže, s. 457.

⁷⁴ Tamže, s. 460–461.

Timonova odpoveď spočívala v popretí všetkých Rosznerových tvrdení. Za zmienku však stojí jeho reakcia na vyjadrenie, že nariadenia miestodržiteľskej rady nie sú vhodným zdrojom poznania: „[Nemožno pochybovať o tom, že] nariadenia miestodržiteľskej rady vybočujúce z medzí zákonov sú prameňom verejného práva, a práve v našej vlasti spočíva historický vývoj mnohých cirkevných inštitútov na takto excesívnych vládných nariadeniach vydaných na základe hlavnopatronátneho práva.“⁷⁵ Nemožno nesúhlasiť. Uzatvára: „Nech posúdi čitateľská verejnosť.“⁷⁶

Prchký barón Roszner roztrpčený Timonovým zakončením svoj druhý spis završuje takto: „Timon konečne apeluje na posúdenie čitateľskou verejnosťou. Je to od neho nerozvážne. Keby sa ešte vo všeobecnosti odvolával na tú verejnosť, ktorá – ako už Fichte povedal – nie je zvyknutá čítať knihy, ale utvára si mienku z novinových reklám, vybral by si sudcu vskutku mudrcky. Ale apelovať na čitateľskú verejnosť, to bolo od pána Timona skutočne nerozumné, pretože kto jeho knihu nielen videl, ale aj čítal, nemôže byť zhovievavým sudcom, a to ani keby bol akcionárom Pallasu.“⁷⁷

Timon v nasledujúcom čísle *Budapeštianskej hliadky* svojho cteného recenzenta obvinil z osobných invektív a nadobro s ním skončil.⁷⁸

3.5 RAJNEROVO STANOVISKO

Do sporu sa vložil aj kancelár Ostrihomského arcibiskupstva, neskôr pomocný biskup ostrihomský Lajos Rajner (1842–1920). V teologickom časopise *Nový uhorský Sion* na pokračovanie oboznamoval odbornú verejnosť so svojím stanoviskom k právnej povahe ložného. Autor sa však po troch dieloch odmlčal a seriál nedokončil. Napriek tomu sú jeho čiastkové závery prínosom k objasneniu celej záležitosti. Rajner sa na rozdiel od vyššie citovaných autorov rozhodol svoje názory podať formou súvislej myšlienkovvej nite – i keď pretrhutej – čím sa zásadne odlišuje od predchádzajúcich duelantov, ktorých dôkazy občas sklzávali do tautológií.

⁷⁵ TIMON, Ákos, *A párbér Magyarországon* [Ložné v Uhorsku], in: Budapesti Szemle [Budapeštianska hliadka] č. 100/1885, Buda-Pest, s. 142.

⁷⁶ Tamže, s. 150.

⁷⁷ ROSZNER, Ervin, *A párbér Magyarországon* [Ložné v Uhorsku], in: Budapesti Szemle [Budapeštianska hliadka] č. 101/1885, Buda-Pest, s. 319.

⁷⁸ TIMON, Ákos, *A párbér Magyarországon* [Ložné v Uhorsku], in: Budapesti Szemle [Budapeštianska hliadka] č. 102/1885, Buda-Pest, s. 494–495.

Hneď úvodom svojho prvého článku sa Rajner vymedzuje voči Timonovej práci. Nepochybuje o usilovnosti, s ktorou Timon pristupoval k svojmu výskumu, kritizuje však jeho základný stavebný kameň: „[Moderné] právne teórie a inštitúty dokáže na stredoveké právne ustanovizne napasovať tak, akoby vtedajší právny vývoj sledoval stopy, ktoré zanechali dnešní právnici.“⁷⁹

Postupne popisuje tri teórie o právnej povahe ložného, ktoré sa v praxi vyskytujú. Okrem Timonovej a Kovátsovej sa venuje aj teórii riaditeľa správy verejných základín Ferencza Boncza, ktorá sa v zásade pridrižiava vyššie vyjaveného názoru ministra Treforta.⁸⁰

Ako jeden z prvých uvažuje o správnosti Timonovej tézy, že ložné sa vyvinulo z oblácií. Analyzuje pramene všeobecného i partikulárneho cirkevného práva.⁸¹ Poukazuje na to, že Timon toto svoje tvrdenie nijako nedokazuje a sám pochybuje o tom, že ložné, ktoré Timon stotožňuje s cirkevnou daňou, sa mohlo vyvinúť z oblácií, teda darov veriacich.⁸²

3.6 KOLLÁNYI PROTI TIMONOVÍ

Ákos Timon oslávil tridsiate výročie svojho učiteľského pôsobenia ďalším vydateľským počinom – v roku 1908, teda po dvadsiatich troch rokoch, vydal druhé rozšírené vydanie svojej práce *Ložné v Uhorsku*. V predslove píše: „Druhé vydanie mojej knihy vychádza v zásade nezmenené. Necítil som potrebu akokoľvek pozmeniť svoje názory. Právny vývoj, ktorý nastal po prvom vydaní mojej knihy, menovite rozhodnutia kráľovskej Kúrie vydané na základe preštudovania a docenenia mojej knihy, vysvetľujem v samostatnom oddiele. [...] Konečne musím poznamenať, že akokoľvek poučný a z vedeckého hľadiska cenný bol spor, ktorý prebehol po prvom vydaní mojej knihy vo vedeckých časopisoch, neprial som si zahrnúť ho do svojich rozborov, nakoľko prebehnuvší spor považujem za celkom uzavretý.“⁸³

Tieto slová vyprovokovali aktivitu ďalšej generácie právnych historikov, do ktorej patril aj Ferenc Kollányi (1863–1933), popredný cirkevný historik, vrchný dozorca archívov uhorských hodnoverných miest. Vo svojej knihe, ktorej udelil imprimatur ostrihomský

⁷⁹ RAJNER, Lajos, *Adalékok a párbér jogi természetének meghatározásához* [Príspevky k vymedzeniu právnej povahy ložného], in: *Új magyar Sion*, Esztergom, 1886, s. 172.

⁸⁰ Tamže, s. 173–177.

⁸¹ Tamže, s. 446.

⁸² Tamže, s. 454.

⁸³ TIMON, Ákos, *A párbér Magyarországon* [Ložné v Uhorsku], Budapest, 1908, s. I–II (nečíslované).

generálny vikár biskup Lajos Rajner, vytýka Timonovi to, že celú svoju teóriu vystaval na ničím nepodloženom tvrdení, že ložné sa vyvinulo z oblácií.⁸⁴

Kollányi poukazuje na to, že šľachtici a mešťania napriek tomu, že dokázateľne obdarovávali svojich duchovných, nezavdali príčinu tomu, aby sa ich dary zmenili na právne záväzné povinnosti tak, ako sa to malo podľa Timona stať sedliakom na vidieku.⁸⁵ Okrem toho, odvolávajúc sa na listiny, z ktorých najstaršia pochádza z roku 1232, dokazuje, že ložné – síce pod iným názvom – existovalo už v dobe, kedy boli podľa Timona oblácie stále právne nezáväznými darmi a v listinách sa objavuje vedľa oblácií.⁸⁶

Vyvracia Timonove tvrdenia, že ložné nemá nič spoločné s patronátom. Kollányi je toho názoru, že ložné vzniklo z úmyslu zemepána, ktorý pre dobro svojich poddaných ustanovuje miestnu cirkev. „Ak chce zemepán uľahčiť svojim sedliakom navštevovanie kostola a prístupovanie k sviatostiam, ak im chce umožniť, aby sa nemuseli v daždi, snehu, blate či mraze lopotiť so svojimi malými deťmi do vzdialenej materskej cirkvi, ale aby namiesto toho mohli učiť zadosť svojim náboženským povinnostiam doma, vo vlastnej obci, nie je prirodzené, že si od nich praje určité obete? A či si nemohol vymieniť, aby sedliaci potom, čo im postaví kostol, sami prispievali na výživu kňaza? A či nemôžu sedliaci sami predstúpiť pred zemepána s takouto ponukou?“⁸⁷ Kollányi píše, že bolo na zemepánovi, či sa po založení farnosti biskupom rozhodol spojiť povinnosti vyplývajúce z ložného s vlastníctvom pozemku alebo osobami farníkov.

Záverom uvádza: „Až raz dejiny odmietnu Timonovu teóriu o premene oblácií na ložné, musia sa zboriť aj všetky konsekvencie, ktoré z nej odvodil. Keďže sa ložné nevyvinulo z oblácií, ale povstalo z toho, že zemepán v záujme uzavrieť dohodu s cirkevnou vrchnosťou zaviazal poddaných konať služby farárovi, nemôže byť zaviazanosťou verejnoprávnej povahy, ale musí byť osobným či vecným bremenom súkromnoprávnej povahy, a to podľa toho, či povinnosť spočívala na osobách sedliakov alebo ich pozemkoch.“⁸⁸

⁸⁴ KOLLÁNYI, Ferenc, *A párbér jogi természetéhez* [K právnej povahe ložného], Budapest, 1908, s. 7.

⁸⁵ Tamže, s. 74.

⁸⁶ Tamže, s. 86.

⁸⁷ Tamže, s. 104–105.

⁸⁸ Tamže, s. 114.

3.7 VÁRADYHO UZAVRETIE

Nadlho poslednú knihu o ložnom krátko po Kollányim napísal Lipót Árpád Várady (1865–1923), neskorší biskup rábsky a arcibiskup kaločský. Z pohľadu nezúčastneného rozprávača sa mu podarilo veľmi prehľadným spôsobom zhrnúť štvrtstoročia trvajúci spor, ktorý bol zvedený o právnu povahu ložného. Sám doňho nevstupuje, prináša však zaujímavý názor, že ložné pôvodne existovalo ako vecné bremeno. Na územiach, ktoré boli v osmanskom zábore, sa však tento druh ložného po prevzatí moci Habsburgovcami neobnovil a naďalej sa tam ložné vyskytovalo ako bremeno osobnej povahy. Dokladá to najnovšími štatistickými údajmi, ktoré boli získané z jednotlivých uhorských partikulárnych cirkví. Ložné ako vecné bremeno sa zachovalo v Ostrihomskej arcidiecéze v 148 farnostiach, v Banskobystrickej diecéze v 19 farnostiach, v Prešovskej eparchii v 9 farnostiach, v Rábskej diecéze v 53 farnostiach, v Košickej diecéze v 17 farnostiach, v Mukačevskej eparchii v 5 farnostiach, v Nitrianskej diecéze v 67 farnostiach, v Rožňavskej diecéze v 4 farnostiach, v Spišskej diecéze v 34 farnostiach, v Stoličnobelehradskej diecéze v 10 farnostiach, v Kameneckej diecéze v 15 farnostiach a vo Vesprémskej diecéze v 16 farnostiach.⁸⁹ Práve v diecézach tvoriacich Kráľovské Uhorsko bol výskyt vecnoprávneho ložného výrazne vyšší.

⁸⁹ VÁRADY, Lipót Árpád, *A párbérekérdésről* [O otázke ložného], s. 41–42.

4 EXKURZ: ETYMOLOGIA SLOVA *LOŽNÉ*

„Po zavedení úředního jazyka slovenského (bohužel dosud neúplném) začali »slovenští« právníci překotně vyráběti právnické výrazy nejdobrodružnějších tvarů.“⁹⁰ Tento povzdych z roku 1922 poukazuje na málo známe terminologické problémy, s ktorými vykonávatelia verejnej správy na Slovensku a Podkarpatskej Rusi po vzniku Československej republiky dennodenne zápolili. Pritom práve nesprávne pomenovanie cirkevných dávok, ktoré sú predmetom môjho pojednania, spôsobilo nemalé škody.

V tejto práci používam na označenie skúmaného právneho inštitútu výhradne termín *ložné*. Ako adjektívum som zvolil výraz *lektikálny* odvodený z latinského ekvivalentu *lecticale*. Historicky sa však na pomenovanie tej istej právnej obyčaje vyvinulo množstvo rozličných názvov, ktorých rozboru venujem túto kapitolu. Budem sa zaoberať latinskými, maďarskými, slovenskými a nemeckými jazykovými mutáciami pojmu *ložné*.

4.1 MAĎARSKÉ *PÁRBÉR* VERSUS LATINSKÉ *LECTICALE* – ČO BOLO SKÔR?

Podľa Ákosa Timona nieslo *ložné* už vo svojom zárodku pomenovanie *ágybér* či *párbér*. Dokazuje to extenzívnym výkladom 7. článku IX. kráľovského dekrétu z roku 1546.⁹¹ Výkladom natoľko extenzívnym, že Ferenc Kollányi sa vo svojej odpovedi na druhé vydanie Timonovej práce nezdráha napísať: „Úprimne povedané, Timonovi by sa nepodarilo nájsť horšie dôkazy na podporu svojho tvrdenia, že *ložné* je bremeno osobnej povahy, ani keby ich hľadal. O tom, čo vyvodzuje zo slov *párbér* a *ágybér*, však nemožno predniesť nič iné, než *ignotos fallit, notis autem est derisui* [neznámych možno oklamať, známym je však na smiech].“⁹² Citátom z diela bájkara Phaedra reaguje na svoje zistenie, že maďarské slovo *ágybér* je prvýkrát písomne doložené až v roku 1806 a slovo *párbér* v roku 1807.⁹³ Tým narušuje už beztak krehkú Timonovu teóriu o pôvode *ložného*.

⁹⁰ –a, *Právnický terminologický slovník*, I. Část maďarsko-slovenská [recenzia], in: *Právny obzor*, Bratislava, 1922, s. 31.

⁹¹ TIMON, Ákos, *A párbér Magyarországon* [*Ložné v Uhorsku*], s. 73.

⁹² KOLLÁNYI, Ferenc, *A párbér jogi természetéhez* [K právnej povahe *ložného*], s. 91.

⁹³ MELICH, János, *Levélszekrényünk* [Poštová schránka], in: *Magyar nyelv* [Maďarský jazyk], Budapest, 1908, s. 48. Odpoveď na otázku čitateľa Kollányiho síce nie je podpísaná, Melichovo inkognito však Kollányi odhaľuje v citovanej práci na s. 92.

Zložené slová *párbér* a *ágybér* sú teda novotvary, kalky pochádzajúce z latinských slov *lectica*, *lecticale*, *lecticalis proventus*. Tieto latinské výrazy sa v Uhorsku používali až od čias kráľovnej Márie Terézie.⁹⁴ Pôvod majú v latinskom slove *lectus*, ktoré znamená *postel', lôžko*.

Antal Bartal uvádza vo svojom rozsiahlom slovníku výrazy *lectica*, *lecticale* a *lecticalis praestatio*. Okrem definícií uvádza ich zhodný maďarský preklad *párbér*, *ágybér*.⁹⁵

Zaujímavé je, že najčastejší preklad slova *lecticale* do maďarčiny je *párbér*, ktoré sa skladá zo slov *pár* – (manželský) *pár* a *bér* – *dávka*, *daň*. Významovo presnejšie je označenie *ágybér* (*ágy* – *postel', lôžko*), ktoré sa však príliš neujalo.

4.2 SLOVENSKÉ POMENOVANIE

Vývoju slovenskej právnickej terminológie venovali v poslednej dobe pozornosť napr. maďarská slovakistka Ágnes Lesfalviová-Csengődiová⁹⁶ a slovenská hungaristka Katarína Misadová.⁹⁷ Obe poukazujú na klady a zápory právnických terminologických slovníkov, ktorých bolo po vzniku Československej republiky vydaných hneď niekoľko. Otázke vzniku moderného slovenského právnického názvoslovie sa venuje i Katarína Zavacká.⁹⁸

Prvým z týchto slovníkov bola *Maďarsko-slovenská právnická terminológia* Gabriela Bargára vydaná začiatkom roku 1919. Úroveň tejto knižky vystihuje výrok, ktorý zanechala ruka neznámeho čitateľa vo výťažku uloženom v pražskom Klementine: „Nech sa naučí najprv slovensky, a potom nech vydá knihu!“ Gabriel Bargár prekladá slovo *párbér* presným, no neuhladeným kalkom *poplatok od manželstva*.⁹⁹

⁹⁴ TIMON, Ákos, *A párbér Magyarországon* [Ložné v Uhorsku], s. 72.

⁹⁵ BARTAL, Antonius, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Lipsiae, 1901, s. 372.

⁹⁶ LESFALVI-CSENGŐDI, Ágnes, *Vývoj slovenskej právnickej terminológie na začiatku 20. storočia*, in: *Studia Slavica*, Budapest, 2007, s. 253–256.

⁹⁷ MISAD, Katalin, *Terminológiai problémák a szlovákiai-magyar, illetve a magyar-szlovák vonatkozású szakszótárakban és szakkifejezésgyűjteményekben* [Terminologické problémy v slovensko-maďarských, resp. maďarsko-slovenských odborných slovníkoch], in: *Fórum* č. 1/2009, Somorja [Šamorín], s. 61–89, k slovenskej právnickej terminológii pozri hlavne s. 62–63.

⁹⁸ ZAVACKÁ, Katarína, *Právna veda na Slovensku v rokoch 1918–1939*, in: MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.), *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě I*, Praha, 2010, s. 80–110.

⁹⁹ BARGÁR, Gabriel, *Maďarsko-slovenská právnická terminológia*, Trenčín, 1919, s. 83.

Autori Emil Stodola a Adolf Záturecký vo svojom *Návrhu slovenského právneho názvoslovia* zvolili na preklad maďarského slova *párbér* latinský výraz *lecticale*, a to napriek tomu, že podtitul knihy je *Maďarsko-slovenská právnická terminológia*.¹⁰⁰

Adolf Záturecký s novým spoluautorom Vladimírom Fajnorom vo svojom *Právnickom terminologickom slovníku*, časti maďarsko-slovenskej, oproti predchádzajúcej práci značne pokročil. V *Právnickom terminologickom slovníku* autori skutočne položili základy novej slovenskej právnickej terminológie. Mnohé novovytvorené tvary sa používajú dodnes. Výraz *párbér* prekladajú ako *ložné (lecticale)*.¹⁰¹ Menším nedostatkom je, že synonymum *ágybér* prekladajú ako *nocľažné*.¹⁰² Oba výrazy ponechávajú v druhom prepracovanom a doplnenom vydaní maďarsko-slovenskej časti *Právnického terminologického slovníka* bez zmeny.¹⁰³ Takisto je to i v prípade slovensko-maďarskej časti, ktorá sa dočkala len jedného vydania.¹⁰⁴

Posledným prvorepublikovým autorom právnického terminologického slovníka je Michal Slávik. Vo svojej *Maďarsko-slovenskej právnickej terminológii* prekladá výraz *párbér* ako *lecticale (u rím. kath.)*, *koblina (gréckokath.)*.¹⁰⁵ Termín *ágybér* však prekladá ako *ložné, lektika*.¹⁰⁶ Nesúlad prekladov týchto dvoch hesiel je spôsobený zrejme nepozornosťou, pretože autor si bol celkom isto vedomý synonymity oboch slov.

Okrem právnických slovníkov však bezprostredne po vzniku Československej republiky začali vznikať aj všeobecné maďarsko-slovenské a slovensko-maďarské slovníky. Zameral som sa hlavne na slovníky stredného rozsahu (slovníky väčšieho rozsahu z tohto obdobia neexistujú).

Učiteľia štátnej ľudovej školy v Bardejove Kanižaj, Slosiar a Schiffer spolu so škôldozorcom Ferdinandom Klocháňom zostavili v roku 1924 *Príručný slovník maďarsko-slovenský*. V *Predmluve* Klocháň píše: „Národné naše oslobodenie našlo národ bohužiaľ i rečove nepripravený. [...] Nedali sme sa odstrašiť ťažkosťami a prekážkami, na ktoré sme narazili pri zostavovaní slovníka [...]. Neustálenosť [slovenského] pravopisu, kolísavosť

¹⁰⁰ STODOLA, Emil, ZÁTURECKÝ, Adolf, *Návrh slovenského právneho názvoslovia*, Turčiansky Svätý Martin, 1919, s. 76.

¹⁰¹ FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, *Právnický terminologický slovník*, I. Časť maďarsko-slovenská, Turčiansky Svätý Martin, 1921, s. 125.

¹⁰² Tamže, s. 9.

¹⁰³ FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, *Právnický terminologický slovník*, I. Časť maďarsko-slovenská, Bratislava, 1925, s. 9 (ágybér) a 126 (párbér).

¹⁰⁴ FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, *Právnický terminologický slovník*, II. Časť slovensko-maďarská, Bratislava, 1923, s. 41 (ložné) a 60 (nocľažné).

¹⁰⁵ SLÁVIK, Michal, *Maďarsko-slovenská právnická terminológia*, Bratislava, [s. a.], s. 100.

¹⁰⁶ Tamže, s. 9.

mluvničných pravidiel, nedostatok odborných výrazov a nezručnosť sadzačov nás nesklátili. [...] Pri hľadaní výrazov použili sme všetkých dosiaľ vyšších všeobecných i odborných slovníkov slovenských, usilujúc sa zachovať rýdzosť slovenčiny; kde však potreba toto vyžadovala, bez váhania sme siahli po výrazoch našej sesterskej, vyspelejšej reči českej.¹⁰⁷ Slovo *párbér* prekladajú vzorne ako *ložné (lecticale)*,¹⁰⁸ pravdepodobne inšpirovaní slovníkom Fajnora a Zátureckého. Slovo *ágybér* prekladajú ako *postel'né*.¹⁰⁹

Ján Hvozdzik vo svojom *Zovrubnom slovníku slovensko-maďarskom a maďarsko-slovenskom*, časti maďarsko-slovenskej, prekladá slovo *ágybér* ako *postel'né*¹¹⁰ a slovo *párbér* ako *ložné, sósyp*.¹¹¹ Napriek nezrovnalosti pri slove *ágybér*, ktoré sa na označenie ložného používalo zriedkavejšie než slovo *párbér*, a ktoré možno vykladať aj ako poplatok za prenocovanie (napr. v hostinci), je tento slovník jednoznačne najlepším prekladovým slovníkom svojej doby. Z hľadiska všeobecného jazyka je menej dokonalá jeho slovensko-maďarská časť, v ktorej slovo *ložné* absentuje. Nechýba však slovo *sosyp* (už bez vokáňa), pri ktorom je spomedzi viacerých výrazov, ktoré má v bežnom jazyku – teda niečo zosypať, sypaním zhromaždiť – uvedené aj slovo *párbér*. Okrem neho je tam uvedená aj definícia ložného: *természetbeni papi járandóság*, teda *naturálny príjem kňaza*. Z právneho hľadiska nesprávne sú však ďalšie uvedené preklady: *gabonatized* (obilný desiatok) a *papitized* (kňazský desiatok).¹¹² Veľmi kladne je však treba hodnotiť autorovo zaradenie slova *koblina* s poznámkou *gr. kat. cirk.* a prekladom *párbér*.¹¹³ *Rokovina* je uvedená s poznámkou *východoslovensky = sosyp*, preklad sa však od hesla *sosyp* rôzni tým, že na rozdiel od definície chýba správny preklad, totiž *párbér*.¹¹⁴ Až na tento drobný nedostatok však tento slovník obstál lepšie než vyššie uvedené právnické terminologické slovníky. Fajnorov a Zátureckého *Právnický terminologický slovník* napr. úplne opomenul slová *koblina* a *rokovina*, najmä v 20. rokoch 20. storočia v časti právnickej obce zaoberajúcej sa konfesným právom často pertraktované.

¹⁰⁷ KLOCHÁŇ, Ferdinand, KANIŽAJ, E., SLOSIAR, J., SCHIFFER, A., *Príručný slovník maďarsko-slovenský*, Bardiiov, 1924, s. IV–V.

¹⁰⁸ Tamže, s. 532.

¹⁰⁹ Tamže, s. 4.

¹¹⁰ HVOZDZIK, Ján, *Zovrubný slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský*, Časť maďarsko-slovenská, Košice, 1933, s. 16.

¹¹¹ Tamže, s. 682.

¹¹² HVOZDZIK, Ján, *Zovrubný slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský*, Časť slovensko-maďarská s diferenciami slovensko-českými a česko-slovenskými, Praha–Prešov, 1937, s. 1222.

¹¹³ Tamže, s. 351.

¹¹⁴ Tamže, s. 1109.

Výrazy *koblina* a *rokovina* sa spájajú predovšetkým s katolíckou cirkvou byzantského obradu (gréckokatolíckou cirkvou), i keď je to dôsledok nepochopenia problematiky počas legislatívnych prác na zákone č. 290/1920 Sb. z. a n., o zrušení koblíny a rokoviny a iných povinností na Podkarpatskej Rusi a na Slovensku. O legislatívnych prácach na tomto zákone a ich praktických dôsledkoch pojednávam na nasledujúcich stránkach. Pôvod oboch slov je nejasný. Prikláňam sa k názoru, že výraz *koblina* pochádza z rusínskeho slova *koblik*, ktoré označuje historickú dutú mieru, ktorá predstavuje asi 100 kg obilia.¹¹⁵ *Koblina* teda označuje súhrn naturálnych dávok, ktoré každoročne odvádzali veriaci svojim duchovným. Pojem *rokovina* pochádza pravdepodobne zo slova *rok* a označuje súhrn robôt a služieb, ktoré veriaci každoročne poskytovali svojim duchovným. Postupom času sa z týchto dvoch slov stalo ustálené slovné spojenie.

Miklós Mendreszóra a Gábor Orbán vo svojom *Novom maďarsko-slovenskom slovníku* prekladajú výraz *párbér* ako *ložné*.¹¹⁶ Zaujímavé však je, že výrazy *ložné*, *koblina* či *rokovina* vo svojom *Novom slovensko-maďarskom slovníku* úplne vynechali. Pod heslom *sosyp* uvádzajú len význam tohto slova vo všeobecnom jazyku.¹¹⁷

Postupom času získalo označenie *ložné* nad ostatnými prevahu. Isto tomu dopomohli aj *Československé cirkevné zákony*, dvojzväzkové kompendium konfesného práva platného na území Československej republiky, ktoré bolo vydané v roku 1931 pod redakciou Vratislava Buška, a ktoré si svojím komplexným spracovaním získalo na Slovensku a Podkarpatskej Rusi postavenie blížiace sa prameňu práva. Prvý zväzok obsahuje kapitolu *Cirkevné dávky, ložné*, v ktorej sú obsiahnuté právne vety z najrôznejších súdnych i administratívnych rozhodnutí či excerptie z odbornej literatúry. Prekladatelia a editori pod vedením Vratislava Buška používajú na označenie naturálnych cirkevných dávok výhradne slovo *ložné*.¹¹⁸

O úplnej ustálenosti terminológie však nemožno hovoriť. Ani Najvyšší správny súd si nedokázal vytvoriť jednotný terminologický úzus. V istom rozsudku z roku 1931 dokonca použil hneď tri synonymické výrazy, a to *ložné*, *koblina* a *rokovina* a *mecky*.¹¹⁹ Editor Bohuslavovej zbierky si však bol tejto nejednotnosti evidentne vedomý, nakoľko

¹¹⁵ MAGOCSI, Paul Robert, POP, Ivan, *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*, Buffalo, 2002, s. 239.

¹¹⁶ MENDRESZÓRA, Miklós, ORBÁN, Gábor, *Nový maďarsko-slovenský slovník*, Bratislava, 1933, s. 412.

¹¹⁷ MENDRESZÓRA, Miklós, ORBÁN, Gábor, *Nový slovensko-maďarský slovník*, Bratislava, 1933, s. 532.

¹¹⁸ *Československé cirkevní zákony I*, s. 733–750.

¹¹⁹ NAČR, f. NSS, šk. 822, sign. 24 (Náboženské záležitosti). Rozsudok č. 18580/31 zo dňa 19. decembra 1931.

v uverejnenej editovanej verzii citovaného judikátu už označenie *mecky* neuviedol, hoci *koblinu a rokovinu* ponechal.¹²⁰

Pestrosť slovenských označení *ložného* zmiatla nejedného právnik. Felix Vašečka sa nechal zmiast' natoľko, že v *Slovníku vedeckého ateizmu* pod heslom *dane, dávky a poplatky cirkevné* uvádza: „Druhom naturálnych cirkevných príjmov bol desiatok cirkevný, koblina a rokovina, poplatky spojené s tzv. kanonickými vizitáciami, ložné a i., ktoré postupne zanikli.“¹²¹ Až na cirkevný desiatok boli všetky ostatné označenia synonymá, a nie samostatné zložky príjmu farára. Františka Čechová zase trochu neprehľadne píše o lektikáliách vo forme zosypu, otčenašiek a poľných prác.¹²² Práve nesystematické označovanie toho istého právneho inštitútu množstvom nesúrodých slovenských či rusínskych dialektizmov spôsobovalo v nejednotnej administratívnej praxi na počiatku 20. rokov 20. storočia najviac problémov, ktoré nakoniec viedli až k prijatiu nezmyselného zákona č. 290/1920 Sb. z. a n.

Práve preto som sa rozhodol pre najčastejší preklad slova *párbér* do slovenčiny, ktorým je výraz *ložné* a ktorý v tejto práci jednotne používam. Nemožno si nevšimnúť, že slovenské slovo *ložné* má bližšie k latinskému originálu *lecticale* než k ustálenému maďarskému označeniu *párbér*. Je preto pravdepodobné, že termín *ložné* vznikol priamym prekladom z latinčiny do slovenčiny, bez maďarského medzistupňa.

4.3 NEMECKÉ OZNAČENIE

Gyula Városov reagoval na spor Ákosa Timona a Gyulu Kovátsa článkom uverejneným pod pseudonymom Sajó v mohučskom časopise *Archiv für katholisches Kirchenrecht*.¹²³ Výraz *párbér* prekladá do nemčiny ako *Pfarrgebühr* (farský poplatok).¹²⁴

Franz Ehlemann a František Volf vo svojom *Českonemeckom právnickom názvosloví* síce neuvádzajú heslo *ložné*, vytvorili však nový preklad pre ustálené slovné spojenie *koblina a rokovina*. *Koblinu* prekladajú ako *Getreideschüttung* (dodávka obilia), *rokovinu* ako

¹²⁰ Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních, Praha, 1931, s. 1396–1399 (Boh. adm. 9565/31).

¹²¹ VAŠEČKA, Felix (ed.), *Slovník vedeckého ateizmu*, Bratislava, 1983, s. 136.

¹²² ČECHOVÁ, Františka, *K problematike farských patronátov v Nitrianskom biskupstve za episkopátu Karola Kmetka*, in: Historický časopis, Bratislava, 2007, s. 473.

¹²³ Városovho inkognito odhalil Lipót Árpád Várady v citovanej práci na s. 13.

¹²⁴ Sajó, *Ueber die Pfarrgebühren in Ungarn, mit Rücksicht auf die Schriften von Timon und Kováts*, in: Archiv für katholisches Kirchenrecht, Mainz, 1886, s. 342–352.

Feldarbeit (poľná práca). Uvádžajú aj spresňujúcu poznámku *für den griechisch-katholischen Pfarrer und Kirchensänger* (pre gréckokatolíckych farárov a cirkevných spevákov).¹²⁵ *Rokovinu* prekladajú tiež ako *Jahrgeld* (každoročný peňažný príspevok).¹²⁶

Vratislav Bušek vo svojom článku *Die katholische Slowakei* prekladá pojem *ložné* nanajvýš zaujímavým spôsobom ako *Logierrecht*. Ide o kalk z latinského *lecticale*, resp. z maďarského *ágybér*, ktorý má významovo blízko k častým slovenským prekladom slova *ágybér* ako *postel'né* či *noc'ložné*, a pri ktorom sa mu navyše podarilo dosiahnuť zvukovú zhodu prvých troch hlások so slovom *ložné*.¹²⁷

K prekladu slova *párbér* do nemčiny sa naopak Andor Csizmadia postavil priamočiaro – prekladá ho jednoducho ako *Lektikale*.¹²⁸

¹²⁵ EHLEMANN, Franz, VOLF, František, *Českoněmecké právnícké názvosloví*, Praha, 1937, s. 84.

¹²⁶ Tamže, s. 340.

¹²⁷ BUŠEK, Vratislav, *Die katolische Slowakei*, in: Prager Rundschau, Praha, 1936, s. 125.

¹²⁸ CSIZMADIA, Andor, *Rechtliche Beziehungen von Staat und Kirche in Ungarn vor 1944*, Budapest, 1971, s. 237–252.

5 LOŽNÉ V PRAXI

5.1 LOŽNÉ V UHORSKEJ SPRÁVNEJ A SÚDNEJ PRAXI

Rozhodovacia prax uhorských ústredných správnych úradov, predovšetkým Ministerstva kultu a verejnej výučby a ministerskej rady, sa musela po zverejnení kuriálnych rozhodnutí z roku 1885 od základov zmeniť. Dovtedy presadzované stanovisko, že ložné je vecné bremeno viaznuce na pozemkoch bez ohľadu na vyznanie či náboženstvo ich vlastníka, sa muselo prispôbiť novým podmienkam. Pomerne jednoduchý systém nahradil konglomerát pravidiel detailne reglementujúcich ložné ako osobné bremeno verejnoprávnej povahy, plný najrôznejších výnimiek.

Právomoc v sporoch o ložné

Zdalo by sa, že po vydaní P. R. 30/1886 ex 1885 bola právomoc v sporoch o ložné určená dostatočne jasne. Ukázalo sa však, že je vhodnejšie, aby v sporoch o ložné rozhodovali najprv administratívne úrady, a preto ministerská rada v roku 1905 rozhodla, že správna vrchnosť má prednostne rozhodovať o spornej príčine zaviazanosti k plneniu ložného. Rovnako má rozhodovať spory o kvantite ložného, a to i v prípade, že je ložné vecným bremenom.¹²⁹

Všeobecné zásady

Uhorská ministerská rada vo svojom rozhodnutí z roku 1887 stanovila: „Podľa terajšej praxe pohľadávka o plnenie ložného sa má v prvom rade uplatňovať administratívnou cestou a len po právoplatnosti tohto usnesenia môže sa strana nespokojná obrátiť na súd; predsa v tomto prípade, [keď] duchovný cedoval požiadavku ložného tretej osobe a následkom tejto cesie žaloba bola podaná touto treťou osobou, súkromnoprávny pomer vstúpi do popredia a verejnoprávna povaha ložného, ktorá bola základom predošlého administratívneho pokračovania, následkom cedovania prestáva; preto niet príčiny, aby sa s touto záležitosťou v prvom rade administratívna vrchnosť zaoberala a preto bolo treba určiť príslušnosť [krajského] súdu.“¹³⁰ Nielenže teda bolo možné postúpiť pohľadávku ložného, touto cesiou sa

¹²⁹ VÁRADY, Lipót Árpád, *A párbérekérdésről* [O otázke ložného], s. 53.

¹³⁰ *Československé církevní zákony I*, s. 739.

dokonca menila povaha pohľadávky z verejnoprávnej na súkromnoprávnu. Cesionár sa teda stáva vlastníkom pohľadávky, ktorú môže uplatňovať len súdnou cestou.

Ministerstvo kultu a verejnej výučby v roku 1907 rozhodlo o aplikácii ďalšej zásady na platenie ložného: „Nezbavuje sa povinnosti platenia ložného ten, kto tvrdí, že ložné zaplatil, avšak platil osobe nie oprávnenej k vyberaniu.“¹³¹

Kráľovská súdna tabuľa v Pät'kostolí v roku 1908 rozhodla nasledovne: „Pred súd patrí pohľadávka farárovho dediča vôči obci na základe kanonickej vizitácie a spočívajúca na zodpovednosti pre nevymáhanie ložného.“¹³² Z citovanej právnej vety vyplýva, že pohľadávku ložného bolo možné dediť a podľa dikcie citovaného výroku mohol dedič žalovať obec o náhradu škody za nevyoženie ložného.

Ministerstvo kultu a verejnej výučby v roku 1896 stanovilo, že „[pohľadávka] ložného, ktorá nebola 5 rokov vymáhaná alebo náležitým spôsobom zaistená, sa premlčuje podľa spôsobu verejných daní.“¹³³ Samotné právo sa podľa uhorského práva premlčalo všeobecne po 32 rokoch, právo voči cirkvi po 40 rokoch a právo voči štátu po 100 rokoch.¹³⁴

Oslobodenie spod povinnosti platiť ložné

V prípade manželov žijúcich v interrituálnom manželstve bolo nejasné, ktorému duchovnému sa má platiť ložné. Kráľovská kancelária preto svojim nariadením z roku 1814 rozhodla, že „[v] manželstvách príslušníkov rôznych ritov sa má platenie ložného rovným dielom rozdeliť medzi oboch duchovných rôznych ritov.“¹³⁵

Ministerstvo kultu a verejnej výučby v roku 1870 rozhodlo, že „[ložné] sú povinní platiť aj ženatí vojaci, sú-li prepustení na dlhšiu dovolenú domov; kým sú však v skutočnej službe, platia ich manželky iba polovicu poplatku.“¹³⁶

Keďže patrón bol obťažovaný patronátnymi bremenami, bolo by nespravodlivé požadovať od neho aj platenie ložného. Ministerstvo kultu a verejnej výučby preto v roku

¹³¹ Tamže, s. 746.

¹³² Tamže, s. 747.

¹³³ Tamže, s. 741.

¹³⁴ MUNKA, Jozef, *Cirkevné dane a ich exekučné vymáhanie*, Bratislava, 1934, s. 57.

¹³⁵ *Československé cirkevní zákony I*, s. 734.

¹³⁶ Tamže.

1875 potvrdilo krajiniskú obyčaj a definitívne rozhodlo, že „[patrón] je sprostý od platenia ložného a iných kňazských poplatkov.“¹³⁷

Podľa krajiniskej obyčaje zemanía a *honoratiores* neboli povinní platiť ložné, ibaže by miestna obyčaj stanovila inak. Boli však povinní platiť dvojnásobné štolové poplatky.¹³⁸ Nižší úradníci však spod ložného oslobodení neboli: „Tá okolnosť, že niekto je štátnym, municipálnym alebo mestským úradníkom, alebo sriadencom, neslúži za právny základ oslobodenia od platenia ložného,“ rozhodlo v roku 1898 Ministerstvo kultu a verejnej výučby.¹³⁹

Dlho bolo sporné, či sú ložným povinní aj statkári, ktorí vo farnosti nežijú, no vlastnia v nej pozemky. Podľa rozhodnutia Ministerstva kultu a verejnej výučby z roku 1904, ak kanonická vizitácia určuje „dávku vína pre duchovných podľa úrody, je povinný ju plniť – jestli tomu nasvedčuje prax – aj obrábatel, ktorý tam nebýva, má tam však vinice.“¹⁴⁰ Bolo by však nespravodlivé, keby statkár musel platiť ložné v plnej výške v každej farnosti, v ktorej vlastní pozemky, a preto ministerstvo v roku 1902 rozhodlo, že „[majiteľovi], ktorý má pozemky aj v inej farnosti, nemôže byť predpísané ložné na jeho vonkajšie statky, ale výška ložného sa má určiť podľa rozmeru [pozemkov] ležiacich na území farnosti.“¹⁴¹

Potom, čo § 29 zák. čl. XXXI:1894, o práve manželskom, zaviedol v Uhorsku obligatórny civilný sobáš, vyvstala otázka, či sú ložné povinní plniť aj manželía žijúci len v civilnom manželstve. Preto Ministerstvo kultu a verejnej výučby v roku 1907 rozhodlo, že „[od] platenia ložného neoslobodzuje tá okolnosť, že k plneniu zaviazaný žije iba v občianskom manželstve, lebo podľa štátnych zákonov musia uzavieratelia zákonných sňatkov plniť všetky povinnosti, ktoré zákonným manželom predpisujú nech už cirkevné, alebo štátne zákony.“¹⁴²

Otázne bolo, či sú osamostatnené deti ložnému povinných farníkov sami zviazané platiť ložné a ak áno, kedy táto povinnosť vzniká. Ministerstvo kultu a verejnej výučby preto v roku 1905 stanovilo, že „[ženaté] (vydaté) deti roľníkov majúcich [pozemkové] majetky považujú sa v otázke platenia ložného za samostatných majiteľov pozemkov.“¹⁴³

¹³⁷ Tamže.

¹³⁸ VÁRADY, Lipót Árpád, *A párbérekérdésről* [O otázke ložného], s. 54.

¹³⁹ *Československé církevní zákony I*, s. 741.

¹⁴⁰ Tamže, s. 742–743.

¹⁴¹ Tamže, s. 742.

¹⁴² Tamže, s. 746.

¹⁴³ Tamže, s. 743.

Nekatolíci boli oslobodení len spod ložného osobnej povahy, ložné ako vecné bremeno ich zaťažovalo aj po vydaní P. R. 31/1886 ex 1885. Prelomovým rozhodnutím Ministerstva kultu a verejnej výučby z roku 1909 bola aj táto zaviazanosť zrušená: „Prevzatie platenia ložného zo súkromnoprávneho titulu nie je už zapotreby, lebo keď – v tých farnostiach, kde je ložné rozvrhnuté podľa domov, alebo pozemkov – prejde dom alebo pozemok, ktorý bol vlastníctvom katolíka do rúk nekatolíka, poskytnie erár na základe riadne doloženej žiadosti duchovného, za ztratené ložné náhradu vo výške ustálenej spôsobom dôchodkov z [roku] 1896.“¹⁴⁴ Štát tak na seba prevzal náklad na ložné nekatolíkov, čím predišiel mnohým ďalším sporom o ložné.

Uhorský biskupský zbor sa nasledujúceho roku – zrejme recipročne – uzniesol nasledovne: „Osoby, patriace do sväzku četníctva, sú oslobodené od platenia ložného.“¹⁴⁵

Premena ložného na cirkevnú daň

Cirkevná (náboženská) daň je ďalším špecifickým inštitútom uhorského práva a je preto nutné odlišovať ju od iných európskych modelov financovania náboženských spoločností. Možnosť cirkví vyrubiť cirkevnú daň bývala odvodzovaná zo zák. čl. XXVI:1790/91. Ako píše Jozef Munka, „štát potvrdením cirkevných stanov resp. ústavy, ponecháva cirkvám istý odbor pôsobnosti, týkajúci sa náboženského života, spravovanie ktorého ináčej patrilo by jemu, ako nositeľovi všetkej moci na území štátnom, čím zrejme dáva im aj možnosť a právo k zadováženiu hmotných prostriedkov, potrebných k ich jestvovaniu.“¹⁴⁶ I keď sa citovaný zákonný článok týka protestantských cirkví, v dôsledku zrovnoprávnenia recipovaných cirkví daného § 2 zák. čl. XX:1848 bol tento zákonný článok priamo použiteľný aj pre potreby katolíckej cirkvi.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Tamže, s. 747.

¹⁴⁵ Tamže.

¹⁴⁶ MUNKÁ, Jozef, *Cirkevné dane a ich exekučné vymáhanie*, s. 6–7.

¹⁴⁷ V Uhorsku sa postupne vyvinul trojstupňový systém uznávania náboženských spoločností, odlišný od predlitavského. V hierarchii najvyššie stáli recipované (prevzaté) cirkvi a náboženské spoločnosti. Mali postavenie verejnoprávnych, privilegovaných a autonómnych korporácií. Náboženstvo recipovaných cirkví bolo štátnym náboženstvom. Recipované cirkvi mali v zásade nárok na finančnú pomoc od štátu. Postavenie recipovaných cirkví mala cirkev katolícka (rítu latinského, byzantského a arménskeho), pravoslávna cirkev, reformovaná cirkev, evanjelická cirkev augsburského vyznania, unitárska cirkev a židovské náboženské spoločnosti. Nižšie stáli uznané náboženské spoločnosti, najnižšie trpené (neuznané). Niektoré náboženské spoločnosti boli zakázané. Pozri BUŠEK, Vratislav, *Poměr státu k církvím v ČSR*, in: *Československá vlastivěda*, Díl V. – Stát, Praha, 1931, s. 324, 326.

Vyrubenie a vymáhanie cirkevnej dane sa tak stalo pre katolícku cirkev aktuálnym až v roku 1848, a to „v dôsledku akcie katolíckeho biskupského sboru o zavedenie celokrajinskej autonómie cirkvi katolíckej. Podnetom tejto akcie bol totiž zák. článok XX:1848, ktorým [rímskokatolíckej] náboženstvo prestalo byť štátnym náboženstvom (*religio dominans*), čo ovšem malo za následok, že katolícka cirkev utratila skoro všetky tie výsady, ktorých dosiaľ v postavení štátnej cirkvi požívala, takže od tejto doby pri obstarávaní svojich potrieb bola odkázaná na seba [...].“¹⁴⁸

Zavedenie celokrajinskej autonómie sa neuskutočnilo, došlo však k vzniku samosprávnych cirkevných obcí, ktoré po schválení stanov mali oprávnenie vyrubiť a vymáhať cirkevnú daň. „Skutočným úkolom zakladania miestnych náboženských obcí, okrem práva na vyrubenie a vymáhanie daní, v prvom rade bolo vylúčiť inovercov z vedenia náboženského života, resp. znemožniť im zásah do vecí katolíckych, v druhom rade chrániť záujmy cirkvi vlastnými silami, totiž opierať sa o pomoc svojich veriacich, čo ovšem len tak bolo mysliteľné, že na správe náboženského života musel byť zabezpečený istý vliv aj svetskému živlu (laikom), čo však vzhľadom na hierarchické zriadenie nebolo v súlade s cirkevnými predpismi, ktoré takéto rozdelenie moci, resp. práv týkajúcich sa vedenia náboženského života v cirkvi katolíckej nedovoľovali, a že sa to predsa stalo, príčinou boli zmenené nábožensko-politické pomery, vytvorené zákonodarstvom z [rokov] 1840–1848.“¹⁴⁹ Ďalší exces uhorskej legislatívy v oblasti práva konfesného však mal pozitívny účinok na vzťahy medzi duchovnými a farníkmi, nakoľko sa ložné mohlo premeniť na modernú cirkevnú daň – samozrejme len za predpokladu schválenia stanov autonómnej cirkevnej obce Ministerstvom kultu a verejnej výučby, a to po predchádzajúcom schválení cirkevnou vrchnosťou.¹⁵⁰

Podľa rozhodnutia Ministerstva kultu a verejnej výučby z roku 1902 však samotné „[uznesenie] cirkevnej obce, ktorým sa pozmeňuje spôsob odvádzania ložného, určený v [kanonickej] vizitácii, je právoplatné na základe súhlasu biskupa a nepotrebuje ešte ministerského schválenia.“¹⁵¹ Nesporným prínosom zakladania autonómnych cirkevných obcí – napriek vyššie spomenutému možnému nesúladu so všeobecným právom katolíckej cirkvi – bola možnosť nanovo dohodnúť vzájomné pomery medzi duchovným a farníkmi v oblasti

¹⁴⁸ MUNKA, Jozef, *Cirkevné dane a ich exekučné vymáhanie*, s. 7–8.

¹⁴⁹ Tamže, s. 9.

¹⁵⁰ VÁRADY, Lipót Árpád, *A párbérekédsröl* [O otázke ložného], s. 56.

¹⁵¹ *Československé cirkevní zákony I*, s. 742.

zabezpečenia výživy duchovného, nahradiac kanonické vizitácie staré často i viac než sto rokov.

Avertované ložné

Ložné plnené kolektívne (spravidla v dreve) sa tradične nazývalo deputátom.¹⁵²

Už P. R. 31/1886 ex 1885 potvrdilo, že politická obec na seba môže súkromnoprávnou zmluvou preniesť lektikálne povinnosti farníkov. Toto právne jednanie sa nazýva avertáciou a takto prevzaté ložné sa nazýva avertovaným.

Rozhodnutie uhorského správneho súdu z roku 1905 k tomu stanovilo: „Nález kráľovskej kúrie č. 31 nevylučuje, aby následkom prevzatia avertácie povinností obcou ako zvláštneho právneho titulu bola určená povinnosť platenia ložného osob stojacich mimo sväzok farnosti, pokiaľ bremien obce, ako právnickej osobnosti sa musí zúčastniť každý majiteľ v obci.“¹⁵³ Avertované ložné teda nepriamo zaväzovalo aj nekatolíkov, no nakoľko sa jedná o zmluvu dobrovoľne uzavretú medzi politickou obcou a duchovným, takáto zmluva nebola v rozpore s § 6 zák. čl. XXVI:1790/91.

Avertované ložné je jedným z dvoch prípadov, kedy mohla byť politická obec zaviazaná platiť duchovnému ložné. Druhým prípadom bola situácia, kedy bola časť urbárskeho lesa vylúčená pôvodne duchovnému a kantorovi podľa § 12 cisárskeho patentu zo dňa 2. marca 1853, o úprave urbárskych pomerov, komasáciou (scelením pozemkov) alebo urbárskym pokonaním učeným pred súdom však bola pričlenená do obecného lesa na základe § 13 citovaného cisárskeho patentu.¹⁵⁴ V tomto prípade bola naďalej ložným povinná politická obec, ktorá musela z obecného lesa dovážať drevo farárovi a kantorovi. Ak však k pričleneniu časti urbárskeho lesa vyčlenenej farárovi a kantorovi do obecného lesa nedošlo, lesy zostávali v užívaní oprávnených, avšak spracovanie a dovážanie dreva bolo na základe kanonickej vizitácie uložené farníkom.¹⁵⁵ Odlišné dohody však neboli vylúčené,

¹⁵² MADARÁSZ, István, *A párbér és az egyházi adózás kérdése a jelen joggyakorlatban* [Otázka ložného a cirkevného zdanenia v súčasnej právnej praxi], in: MÁRTONFFY, Károly (ed.), *A mai magyar község* [Dnešná maďarská obec], Budapest, 1938, s. 305.

¹⁵³ *Československé církevní zákony I*, s. 743.

¹⁵⁴ Urbárom sa nazývalo nedeliteľné podielové spoluvlastníctvo lesov a pasienkov, ktoré po zrušení poddanstva prešli do spoločného užívania sedliakov.

¹⁵⁵ MUNKA, Jozef, *Patronátne bremená a cirkevné dávky*, Dunajská Streda, 1937, s. 98–99.

a preto sa často stávalo, že zaviazanou bola urbárska obec (obec bývalých urbarialistov) ako celok.¹⁵⁶

Na základe vyššie uvedeného je zrejmé, že pojem *communitas*, ktorý sa často v kanonických vizitáciách pochádzajúcich z najrôznejších historických období vyskytoval, mohol označovať obec veriacich (spravidla však nie autonómnu cirkevnú obec), politickú obec alebo urbársku obec, a to v závislosti na tom, kedy došlo k sporu o vymáhanie ložného. V praxi teda často dochádzalo k situáciám, kedy bolo v správnom konaní (napr. na prelome 19. a 20. storočia) nutné vychádzať z kanonickej vizitácie spísanej v dobe, kedy ani politická ani urbárska obec vôbec neexistovali a obec veriacich zahrňovala i nekatolíkov, ktorí boli spod ložného neskôr oslobodení. Na správny orgán boli teda kladené skutočne nemalé lingvistické i právnohistorické nároky, pretože bol nútený vyložiť znenie kanonickej vizitácie v súlade so súdobými právnymi okolnosťami.

Predznamenávam, že táto náročná úloha neminula ani československé úradníctvo.

Najvyšší správny súd odôvodnil svoj rozsudok z roku 1938 takto:

Podľa medzi stranami nesporného znenia kanonickej vizitácie jedná sa v danom prípade o výklad tejto jej čiastky: »Proventus parochiales. A communitate Szémőiensi percipit parochus florenos 60, orgiarum lignorum focalium mellium quinque, fasciculos virgullorum manipulos 500, arrundinum manipulos 500, ab integra sessione coloniali tres quartas metretae Posoniensis accipiebat, sed sub hac visitatione integra determinata est...«

Lež z tohoto znenia podľa gramatického výkladu skutočne neplynie, že slová »A communitate Szémőiensi« vzt'ahujú sa na celú ďalšiu časť, t. j. i na vetu »ab integra sessione...«. Lebo táto veta, ktorá užíva iného slovesa (»accipiebat« oproti »percipit« v prvej časti), je od predchádzajúceho obsahu oddelená aj čiarkou, takže je tu skutočne prerušenie vety prvej, zdôraznené opakovaním tejže predložky (»a«, rešp. »ab«). Z toho ide najavo, že pri enumerácii dávok, pokračujúcej vo dvoch vetách, oddelených čiarkou, sa mení zaviazaný subjekt potiaľ, že kdežto v prvej časti je subjektom »communitas« (»a communitate«), je v druhej subjektom »integra sessio colonialis« (»ab integra...«), a nelzá v tomto smere spatrovať púhe určenie spôsobu pre výšku dávky. Pri sťažovateľovom výklade, že ide aj v druhej časti o ten samý zaviazaný subjekt, bolo by tiež zbytočným iné sloveso (»accipiebat«) a vystačilo by sa počiatočným »percipit« a za slovami »arrundinum manipulos 500«, pokračovalo by sa ihneď ďalej: »tres quartas metretae Posoniensis«. Vo vzťahnej vete (»quae«) lebo prístavkom (bližším určením) by sa potom stanovilo, čo je smerodátne pre celkovú výšku dávky obilia, dodávanej obcou politickou.

¹⁵⁶ Podrobnejšie k urbárskemu právu platnému na Slovensku a Podkarpatskej Rusi pozri HORÁK, Jaroslav, *Urbárske a príbuzenské pomery na Slovensku*, Praha, 1932.

Zostal teda neotrasený sťažnosťou úsudok žalovaného úradu o tom, že už z gramatického a logického výkladu príslušnej stati kanonickej vizitácie z roku 1780 plynie, že pri dávke obilia je považovať za zaviazaný subjekt »integra sessio colonialis« a nie »communitas«.¹⁵⁷

5.2 LOŽNÉ V ČESKOSLOVENSKU

Vznik československého právneho poriadku recepciou rakúskeho a uhorského práva so sebou podľa čl. 3 recepčnej normy, zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., priniesol aj recepciu existujúcej administratívnej praxe. Zákon č. 64/1918 Sb. z. a n., o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku, navyše vo svojom § 6 výslovne potvrdil povinnosť aj naďalej odvádzať cirkevné dane. Dovodíme, že toto ustanovenie sa týkalo aj cirkevných dávok.

Vzhľadom k mimoprávnym skutočnostiam však o úplnej kontinuite hovoriť nemožno. Keďže sa mnohí verejní činitelia na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi spočiatku zdráhali zložiť zákonom požadovaný sľub vernosti Československej republike a boli nahradení novým úradníctvom, nutne muselo dôjsť k diskontinuite rozhodovacej praxe. Tento proces možno najlepšie sledovať v tých právnych odvetviach, pre ktoré bola typická obyčajová právna úprava, a ktorých dokonalé zvládnutie vyžadovalo pokročilé znalosti uhorského právneho poriadku. Karol Anton Medvecký o stave tesne po prevrate poznamenal: „Ústredné úrady pražské byly natolik zamestnané svojou pracou, že na Slovensku každý vyšší úředník mohl uplatnit' svoj vlastný organizační talent až do krajnosti [...]“¹⁵⁸

Z úradníckych matadorov odchovaných rakúskou byrokraciou sa na Slovensku stali neskúsení elévi, ktorí v tamojšom práve spočiatku tápali. Vzhľadom k akútnemu nedostatku spoľahlivých právnikov-odborníkov si museli vystačiť s radami právnikov-politikov. Táto skutočnosť sa veľmi rýchlo prejavila v komplikovanom pododbore práva konfesného, totiž v práve lektikálnom. Hneď v prvom čísle časopisu *Hospodársky obzor*, ktorý s podtitulom *Časopis pre hospodársky pokrok* vychádzal v Bratislave a slúžil zároveň ako vestník Poľnohospodárskeho referátu Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska, sa objavil nasledujúci článok:

¹⁵⁷ NAČR, f. NSS, šk. 822, sign. 24 (Náboženské záležitosti). Rozsudok NSS č. 3601/35–6 zo dňa 6. októbra 1938.

¹⁵⁸ MEDVECKÝ, Karol Anton, *Slovenský prevrat II*, Bratislava, 1930, s. 349.

Naturálne dávky farárom

Roľníci na Slovensku oddávajú ešte stále naturálne dávky farárom. Dávky pozostávajú z rôznych predmetov jako sú: obilie, drevo, drúbež, vajcia a iné drobné výrobky, ale [i] určité práce, ako rúbanie dreva, obrábanie pozemkov, práce pri skl'uzni (svážka s poľa) a pod., tiež oddávanie peňažitých dávok. Tento zjav je len zbytok starých pomerov a musí sa prikročiť k jeho zrušeniu, jako sa to stalo už dávno v Čechách. Tento starý zvyk nevyhovuje ani pánom farárom a znamená značné obťažovanie roľníkov. Nová doba musí sjednať úpravu i v tejto záležitosti, tak, aby nastalo oslobodenie roľníkov od tejto povinnosti a aby záujmy farárov boli iným spôsobom uspokojené. Redakcia žiada, aby jej boli podávané zprávy, jakým spôsobom sú tieto povinnosti v jednotlivých krajoch upravené, a jaká nová úprava sa navrhuje.¹⁵⁹

Členmi redakčnej rady boli Pavel Blaho, Ján Duchaj, Ľudovít Medvecký a Milan Hodža. Zaiste bolo veľmi neuvážené vo vypätej poprevratovej dobe zverejňovať správy čo i len trochu spochybňujúce povinnosť farníkov naturálne dávky farárom naďalej poskytovať. Podobné prenáhlené kroky zodpovedných osôb spôsobili nežiaduce rozpory v právnom poriadku.

5.2.1 Medveckého návrh

Dňa 8. októbra 1919 vládny referent pre záležitosti katolíckej cirkvi, katolícky knaz Karol Anton Medvecký, pôsobiaci na Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska, zaslal nitrianskemu ordinariátu žiadosť o zaslanie dobrozdania kúrie i dekanov Nitrianskej diecézy vo veci ložného:

Vždy hustejšie prichodia na môj referát súrne žiadosti županov a aj veriacich, aby sa cirkevné poplatky veriacich v naturáliách niejak dobe i pomerom primerane upravily. Záujem cirkevný, ktorý vystríha sa vyzývania nespokojností po farnostiach, stretá sa tu so záujmom štátnym, aby sa eliminovaly všetky príčiny k napnutosti mysli i aby hospodárske obrábanie kultúrnej plochy čím menej bolo hatené.

Prv nežby sa v pokojnejších časoch otázka poplatkov v naturáliách za súhlasu štátu i cirkevných právomocností definitívne riešila, aspoň na istú priechodnú dobu navádzal by som vec nasledovne riešiť:

I. Kde majú duchovní dostávať obilie 1. nech dajú veriaci in natura toľko, koľko je pre domácnosť farára potrebné, jestli jeho spotreba nenie dostatočne zaokrytá z vlastného hospodárstva; 2. ostatok nech vymenia veriaci v hotovosti dl'a maximálnej ceny; jestli sa však štolárne poplatky od posledného úradného

¹⁵⁹ *Naturálne dávky farárom*, in: *Hospodársky obzor* č. 1/1919 (1. 7. 1919), Bratislava, s. 19.

ustálenia nedvíhaly, výmena sa má stať nie v cenách úradne maximovaných, ale v cene takej, za jakú sa patričný článok v tom kraji kúpiť dá, teda aspoň s 10% príražkou nad maximálnu cenu.

II. Kde veriaci rúbajú a privádzajú kurivo 1. in natura, nech to robia len po výšku 50 m³ ročne, a k tomu na každého kaplána a katechetu ešte 10 m³; 2. čo zvyšuje, majú právo veriaci bez dôvozu vymeniť v maximálnej cene, ktorá sa ale ako pri obilí tiež môže o 10 % zdvihnúť.

III. Kde veriaci role obrábajú 1. farár nech im oznámi 5 dní vopred, kedy žiada prácu, aby sa farníci dohovoriť mohli; výnimku tvorí viazanie obilia, hrabanie – sušenie sena a svážanie; 2. práca veriacich sa nemôže upotrebiť na role prenajaté, ani sa nemôže prepustiť tretej osobe.

IV. Štolárne a omšové poplatky by sa mali presne ustáliť s udaním povinnosti nemajetné osoby jednoducho zdarma pochovať.

Nitriansky ordinariát rozposlal dekanom žiadosť, aby sa k tomuto návrhu po porade so svojimi spolubratmi písomne vyjadrili. Ich odpovede brilantne vykresľujú panujúcu náladu na západnom Slovensku.

Slopniansky dekan-farár odpovedal:

Po mojich už mnohoročných trpkých skúsenostiach vítam každý krok, ktorý nás privede koľko-toľko bližšie ku riešeniu tejto chúlостivej otázky. Factum neodškriepiteľné je, že 99 % kňazstva by blahodarne pôsobilo a pokojne nažívalo so svojimi farníkmi, keby nebolo ťarchy nútneho hospodárenia, hmotných praestácií, vôbec keby bol kňaz čím neodvislejší od veriacich. Prameň nedôvery, neláskavosti nútne nám hľadať takmer výlučne v týchto otázkach.

Preto ačkoľvek návrh p. referenta považujem len za prvý krôčik, ale už aj tak s ním v celom znení súhlasím. Moja mienka v tejto veci je: oslobodiť kňaza od ťarchy gazdovania, učiniť ho od ľudu neodvislým, aby on bol len duchovným. Kým sme nútení býrošiť, ten vzdajší [každodenný] chlieb svojimi vlastnými rukami dorábať, byť exekútormi našich chatrných pohľadávok od veriacich: dotiaľ sme podelení, a cena našej práce je aspoň záhadnou. Program vedúcich a vplyv majúcich kruhov by mal byť: kňaza ako-tak slušne honorovať, a vtedy budeme jedenkaždý s dvojnásobnou chuťou a zdarma pracovať. K projektovanej výmene bych ešte podotknul, že duchovného neomylné treba oslobodiť od »incassa« týchto poplatkov a tieto na spôsob daní, povolanými k tomu medzítkami incassovať.

Bytčiansky dekan sa naopak stavia proti Medveckého návrhu:

Snahy pána vládneho referenta, s ktorými istú, behom času a doby odôvodnenú reformu uviesť mieni, sú síce samo o sebe chválitebné, ale pre nás farárov, ktorí

sme ku všemožnému udržaniu a zastávaniu našich pôvodných hmotných práv v canonickej visitatii zabezpečených, prisahou viazaní, obsahujú v sebe nie malé ťažkosti.

Triedenie ustáleného a určite menovaného práva a s tým súvislého dôchodu, toľko znamená, ako sa zriecť – aspoň len čiastočne – toho druhu práva, ktoré beneficiumu, v jeho nedeliteľnej celkosti, jako také záväzkom právnym a platným canonickej visitatii určené a rozhodne pripovedané je.

Keď teda od nás farárov, prípadne od našich právnych nástupcov, sa to zdá žiadať, by sme ku tomu prispeli a povolili, aby naše pôvodné právne dôchodky jako korce, drevo, povozná a ručnia práca atď. triedne rozpočítané, a na základe svetskou vrchnosťou ustálenej quoty, dľa hlavovej pripadnosti rozrátané byly – požaduje sa od nás také dačo, čo my učiniť nemôžeme a s ohľadom na našu farársku prisahu ani vykonať nesmieme.

Farár rosinský, dekan žilinský, odhaľuje pravú podstatu problému:

Primerane návrhu p. referenta, už tri roky jednám s farníkmi mojimi. [...] Myslím, že humánnejším spôsobom som [s nimi] už ani jednať nemôhol [...].

Patričnosť moju mi jako tak prislúhovali až do prevratu. Ešte na minulý rok s malou reštanciou som dostal celú patričnosť. Na bežný [prebiehajúci] ale rok doteraz ešte ani dreva nemám narúbaného. Vážne zmýšľajúci farníci ochotní sú všetko tak dať farárovi, jako predtým, ale terrorizovaní od niekoľko štváčov, od zberby občanstva, neopovážia sa proti vôli buntošov jednať.

Nie v tom väzí príčina neplatenia veriacich, že by som snád' neľudsky zachádzal pri inkassácii mojej patričnosti. Príčina odporu sú tí demagógovia, ktorí hned' od počiatku prevratu na shromaždeniach naplnili hlavy ľudí so skazonosnými ideami. »Už prestala panština«, »nemusíme drevo rúbať farárovi«, »na pánov nebudeme platiť«. Takéto a podobné heslá často slyšať z úst našich veriacich. A takto sú veriaci naši skazení na celej čiare. To iste platí i pri ostatných farách dištriktu žilinského.

S návrhom p. referenta nenapravíme tieto pomery; ved' jednanie kňazstva zväčšia rovná sa mojemu jednaniu. Odkud' prišla skaza, odtiaľ musí prísť i náprava. Ľud sa musí presvedčiť o povinosťách svojich. Toto presvedčanie nám kňazom – ponevác sme interesošaní – ťažko ide; ale úfam, že časom sa i toto zlé na dobrô premení, keď ľud omámený zo skazonosných ideí pomaly vytriezve. Do toho času však ohromná trpelivosť je potrebná duchovenstvu nie s malým sebazaprením spojená.

O omšových a štolárnych poplatkoch u nás pojednávať za zbytočné dožím, ponevác tieto sú u nás už ustálené; tiež nemyslím, že by sa u nás našiel kňaz, ktorý by chudobného zdarma nepochoval.

Belušský farár reagoval ráznejšie:

S mienkou a intenciou p. referenta [...] o reforme prísľuhovania korcov [...] skrz farníkov úplne súhlasím. [...] Ja som skrz predchodcu zanedbané korce, aby ch veriacich k riadnemu plateniu primäl, jednu prešporskú mericu za 5 korún vymenil. Neskôr, keď [metrák] žita 40 korún stäl, žiadal som za prešporskú mericu (48 kg) 10 korún. Dnes, keď je žito na 80 korunách maximované, tiež len 10 korún platia veriaci za jednu mericu prešporskú žita (48 kg), teda štvrtinu maximovanej ceny. Ale či platia?! Teda ani tento bagatel' nechcú platiť a neplatia!

Nech p. referent prevedie mienenú reformu, ale nech spolu aj [...] reformuje spôsob vyberania dávok skrz veriacich! Aby duchovný nemusel súdom a žalobou svoj chlieb vydierať od ľudu, a vtedy si p. referent získa veľké zásluhy a vďaku u kňazstva!

Nitrianskosučiansky farár, dekan vestenický, sa tiež sťažuje na neochotu veriacich plniť svoje zákonné povinnosti a na nečinnosť vykonávateľov verejnej správy:

Čo sa dreva dotýka, len 48 m³ ustanoviť pre potrebu a ostatné peniazmi, čo aj 10 % zvýšených na maximálnu cenu, není šťastlivá myšlienka, lebo náš ľud včulajších časoch, keby počul, že len 48 m³ má vyhotoviť dreva, aj tejto povinnosti by sa chcel zprostiť. Z druhej ale stránky v tých farách, kde veriaci dl'a majetku sú povinní drevo z farskej hory doviešť (a samo v sebe sa rozumí najprv aj zeťat'), tí, ktorí by túto svoju povinnosť vyplnili, ešte by museli aj nazvyš (vyše 48 m³) dreva rúbanie a dovezenie platiť, a tak by nikto nechcel doviešť. Dost smutno, že si ľud náš sľobodu tak vykladá, že je od všetkých povinností naproti duchovným svojim oslobodený, a farári darmo prosia vrchnosť svetskú o pomoc.

Jedným z najchudobnejších dekanátov Nitrianskej diecézy bol nesporne dekanát čadčiansky. Dekan podáva za svojich spolubratov vskutku rozvážnu odpoveď:

[Uskutočnenie] a do života uvedenie projektovaných reformov p. cirkevného referenta za kompetentnú formu neuznávame, ponevác Codex iuris canonici tieto práva a povinnosti riadnym cirkevným forumom vyhradil, p. cirkevného referenta spolupôsobenie a prevádzanie týchto reformov len s iniciatívou a hlasom poradným uznávame a dopúšťame, prípadne sprostredkovanie medzi farármi a vládou sme mu zverit' ochotní. [...]

[Praxis] duchovenstva dekanátu čačanského pri incassovaní konsipácie aj v minulosti vždy riadila sa humánnym citom oproti veriacim, bárs väčšina duchovenstva k dotácii svojej poľného hospodárstva nemá, a tam kde aj má, ono pre nepriaznivé pomery pôdy a klímy pri zaopatrovaní farskej domácnosti takmer nič neznamená. Dl'a okolností úrody, kedy in natura, kedy v hotových peniazoch [duchovenstvo] zosyp od veriacich žiadalo, tam kde to chudoba veriacich vadným odporúčala, patričnosti darovalo a ceny vymenenia vždy úmerne určovalo.

Lokálne okolnosti čačanského dekanátu z týchto príčin konsipácie žiadnu reformu neodôvodňujú, na iných ale stranách diecезy, kde to okolnosti vyžadujú, nech kompetentné cirkevné vrchnosti na základe kanonického práva reformu prevedú. [...]

Štolárne a omšové poplatky v čačanskom okrese ba i na celých Kysuciach tvoria otázku pre výživu duchovenstva tak hlbokú a dôležitú, že riešenie otázky jakokoľvek je páčivé, vyžaduje toľkej rozvahy, opatrnosti a uvažovania okolností lokálnych duchovenstva i veriacich, i okolností všeobecne cirkevných, že otázka táto len s obapolným pojednávaním ordinariátu s duchovenstvom, alebo po potrebných prípravných štúdiách na synode diecesánskom riešená byť môže.

Prušiansky farár je podobného názoru, avšak zastáva ešte prísnejšie stanovisko:

Túto záležitosť vládny referát riešiť vôbec nemôže, ani práva k tomu nemá, bo prisluhovanie je ustálené zvláštnou smluvou medzi veriacimi a cirkevnou diecesálnou vrchnosťou uzavretou, ktorú štát za právomocnú uznal, a prípadne o jej exekvovanie sa postaral. [...]

Ľud túži po oslobodení od všetkej ťarchy. Keď mu uvoľníme ťarchy in natura, ani peňažité nebude chcieť znášať, alebo aspoň pokúsi sa o ich uvoľnenie. Čo to môže mať za následky, každý rozumný si môže domyslieť. [...]

Návrh cirkevného referátu má náter agrárnickej propagandy, ktorá každý prostriedok použije na získanie ľudu. Na taký cieľ sa naše, i tak chatrné dôchodky, upotrebiť nesmujú. [...] Konečne takéto veci teraz medzi ľud hodiť, znamená rozširovať boľševizmus. Počkajme pokojnejších pomerov, a potom sa dajme do riešenia podobných vitálnych otázok. Ostatne zamýšľa sa rozluka štátu a cirkve, ona donesie aj nápravu menovaných kontribúcií. Preto nech si odvykne cirkevný referát osobovať si zákonodarné práva.

Ordinariát zaslané reakcie zhrnul do listu, v ktorom sa jednoznačne postavil za svojich kňazov a dôrazne požadoval zachovanie existujúcich pomerov.¹⁶⁰

Prebehnuvšia vnútrodiecézna anketa dala za pravdu anonymnému autorovi jedného zo spisov pojednávajúcich o ložnom, ktorý bol napísaný vo forme fiktívnej konverzácie medzi niekoľkými katolíckymi farármi a v ktorom si jeho autor už v roku 1885 povzdychol: „Ver mi, drahý priateľu, horký je chlebík, ktorý kňazovi z ložného napečú. Dobre povedal blahej pamäti József Lonovics, niekdajší biskup čanádsky, že duchovný slúžiaci v lektikálnej farnosti je len jedenásť mesiacov v roku milý svojim veriacim, v mesiaci dvanástom –

¹⁶⁰ ADN, odd. Acta, šk. 107, sign. 55–1. Návrh vládneho referenta Karola Antona Medveckého z októbra 1919 týkajúci sa hmotného zabezpečenia duchovenstva a mienky dekanov Nitrianskej diecézy o ňom. Všetky v tejto práci citované archívne pramene i niektoré vydané pramene sú editované podľa ŠTOVÍČEK, Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha, 2002.

nakoľko zbiera svoje zákonné príjmy – ním však už byť prestáva a zrazu je držgrošom, lakomcom, nenásytníkom, pijavicou a Pánboh vie, aké prívlastky ešte dostáva ten, kto je v ostatných mesiacoch roku obľúbeným a úprimne cteným duchovným otcom svojej farnosti.¹⁶¹

5.2.2 Zákon o zrušení kobliny a rokoviny a jeho pripravovaná novela

Niekoľko dní predtým, než Karol Anton Medvecký rozposlal slovenským katolíckym biskupom návrh svojej reformy lektikálneho práva, navštívila prezidenta republiky Tomáša Garrigua Masaryka rusínska deputácia. Prezident republiky si o priebehu tejto schôdzky spísal protokol, ktorý označil slovami *naprosto důvěrné*. Ložného sa týka nasledujúci bod:

12. Duchovenstvo zdá se je zbytečně rozčilováno agitací proti rokovině a poplatkům. Vláda ať prohlásí, že tyto zastaralé dávky budou zrušeny, ale za slušné relutum.¹⁶²

V decembri 1919 upozorňuje vrchný vojenský veliteľ Podkarpatskej Rusi francúzsky generál Edmond Charles Adolphe Hennocque Ministerstvo školstva a národnej osvety na neutešené pomery gréckokatolíckeho duchovenstva na Podkarpatskej Rusi. Žiada o núdzovú výpomoc, ktorá by mala zmierniť biedu, do ktorej duchovenstvo v dôsledku vojnových a povojnových udalostí bez vlastnej viny upadlo.¹⁶³

Na schôdzi ministerskej rady dňa 13. februára 1920 minister unifikácií Milan Hodža predniesol o problematike ložného referát a ministerská rada sa uzniesla na tom, „že s urychlením sluší přikročiti k řešení otázky vybavení tak zv. koblin a rokovin v Podkarpatské Rusi za účasti příslušných ministerstev. Vzhledem k tomu, že požadavek vybavení koblin a rokovin jest téměř na každém shromáždění lidu na Podkarpatské Rusi předmětem resolučního požadavku, jest z politických důvodů nutno, aby lid byl vládním prohlášením uvědoměn, že vybavení koblin a rokovin bude v nejbližší době provedeno. Přípravné práce

¹⁶¹ ALFÖLDI, Kleofás (pseudonym), *Javaslat az alsó clérus párbér és congrua rendezése ügyében* [Návrh vo veci ložného nižšieho kléru a reformy kongruy], Szeged, 1885, s. 35–36.

¹⁶² Archiv Akademie věd České republiky, f. Masaryk Garrigue Tomáš, šk. 400, sign. 2 (Podkarpatská Rus 1919). Poznámky prezidenta Masaryka zachytávajúce najdôležitejšie body rokovania s rusínskou deputáciou, ktorá ho navštívila 2. a 3. októbra 1919.

¹⁶³ NAČR, f. MŠANO, šk. 3883, sign. 47 III C₃, č. j. 3524 (s prílohou). Správa vrchného veliteľa Podkarpatskej Rusi generála Hennocquea o úprave pomerov duchovenstva na Podkarpatskej Rusi zo dňa 22. decembra 1919.

vyžadujú však dle sdělení ministerstva pro unifikaci ještě delší doby.“¹⁶⁴ Minister Hodža uvádza, že k 7. marcu 1920, teda ku dňu 70. narodenín prezidenta Masaryka, je možné pripraviť prehlásenie o tom, že vláda zruší ložné výkupom a že na úprave pomerov medzi ľuďom a farármi sa už pracuje.¹⁶⁵ Bola však snaha zrušiť ložné ešte pred parlamentnými voľbami, ktoré sa mali konať v apríli 1920.¹⁶⁶

Minister Hodža bol dňa 14. februára 1920 prijatý na audiencii prezidentom Masarykom. Audiencia sa konala deň po schôdzi ministerskej rady, na ktorej minister Hodža navrhol vydať prehlásenie k narodeninám prezidenta republiky. Minister unifikácií si zrejme pýtal od prezidenta Masaryka povolenie k vydaniu tohto prehlásenia. Prezident Masaryk mu zrejme návrh odobril.¹⁶⁷

Milan Hodža vo svojej správe podávanej predsedníctvu ministerskej rady dňa 1. marca 1920 píše: „Na věci samé se sice pracuje, avšak práce ty nepostoupily dosud tak daleko, aby zrušení kobliny a rokoviny v nejbližších dnech mohlo býti vyhlášeno. [...] Bude nutno stanoviti za dávky tyto relutum, jež se musí vyplácti předem a to tím okamžikem, kterým se naturální dávky zruší.“¹⁶⁸ Ďalej pripomína, že zrušenie ložného by sa malo týkať aj Slovenska, kde tiež žijú gréckokatolíci. Zdá sa, že minister Hodža pokladal ložné, resp. koblinu a rokovinu, ako ložné sústavne nazýval, za inštitút typický len pre gréckokatolíkov.

Na schôdzi ministerskej rady, ktorá sa konala 2. marca 1920 na Pražskom hrade, bol schválený vyššie spomenutý návrh ministra Hodžu. Zverejnením pripraveného prehlásenia bol poverený úrad administrátora Podkarpatskej Rusi v Užhorode.¹⁶⁹

Vyhláška bola vydaná 4. marca 1920. Nebola však publikovaná v užhorodských Úradných novinách, ktoré v tej dobe už vychádzali a kde boli zverejňované aj menej dôležité oznamy, často zanedbateľného významu. Jej znenie je nasledovné:

¹⁶⁴ NAČR, f. PMR, šk. 364, sign. 898/1, č. j. 6635/1920. Výt'ah z protokolu o schôdzi ministerskej rady konanej dňa 13. februára 1920.

¹⁶⁵ Tamže.

¹⁶⁶ Tamže, č. j. 6403/1920. Nedatovaný výpis zo správy Civilnej správy Podkarpatskej Rusi vo veci zrušenia kobliny a rokoviny.

¹⁶⁷ Archiv Kanceláre prezidenta republiky, f. Kancelář prezidenta republiky, protokol A (audience), šk. 1, č. j. D/3/254/20, D/3/266/20. Spis o audiencii Milana Hodžu u prezidenta republiky konanej dňa 14. februára 1920. Protokol zo schôdze sa však v spise nezachoval.

¹⁶⁸ NAČR, f. PMR, šk. 364, sign. 898/1, č. j. 6635/1920. Správa ministra Hodžu vo veci zrušenia kobliny a rokoviny zo dňa 1. marca 1920.

¹⁶⁹ NAČR, f. PMR, šk. 4037 (mikrofilm), sign. 173. Protokol o schôdzi ministerskej rady konanej dňa 2. marca 1920 o 15. hodine na Pražskom hrade.

K uctění jubilea 70tiletých narozenin p. presidenta Dr. T. G. Masaryka prohlašuje vláda Československé republiky slavnostním způsobem, že v nejbližší době zruší kobliny a rokoviny i povinné dny výkupem a upraví poměr mezi lidem a duchovními, resp. učiteli, po vyslechnutí přání lidu.¹⁷⁰

Znalec pomerov Podkarpatskej Rusi Alexej Ilkovič o tejto udalosti píše: „[Heslá], ktoré oznamovali zrušenie kobliny a rokoviny, ľud všade vítal s jasotom podobným tomu, s akým sa asi prijímala zvesť o zrušení nevoľníctva.“¹⁷¹ Dôvod k radosti však rozhodne nemali gréckokatolícki duchovní.

Otázke ložného sa okrem Ministerstva unifikácií súběžne venovalo i Ministerstvo poľnohospodárstva, ktoré však na vec nesprávne nazeralo ako na agrárnu reformu. Preto „požádalo vicepresidenta zemskej správy politickej v Praze pana Karla Sporu, ktorý bol znám ako dlouholetý pracovník v otázke reformy pôdy, aby otázku desiatok a jiných dávok a břemen váznoucích na pôde zemědělců Podkarpatské Rusi studoval [...]“¹⁷² Poukazuje sa na to, že otázka by sa mala riešiť súčasne aj pre slovenské územie, keďže „otázka zrušení koblin a rokovin byla na Slovensku politickými stranami agitačně rozvířena a ponechání starých břemen v platnosti v jedné části za současného zrušení jich v Podkarpatské Rusi, vyvolalo by velkou roztrpčenost Slováků, beztak již nespokojených, že sľibování reformace a kolonisace půdy nedospělo ani k prvnímu počátku realizace.“¹⁷³

Vo vyjadrení Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska stojí, že by bolo nespravodlivé zrušiť ložné na Podkarpatskej Rusi a neučiniť tak aj na Slovensku, kde bolo jeho odvádzanie rozšírené v rovnakej miere, a to nielen v prípade gréckokatolíkov. V katolíckej cirkvi cirkevné dávky „udržely se obyčejem, takže přikládá se jim nyní charakter veřejných dávek, které pro případ neplnění vymáhají se politickými úřady.“¹⁷⁴

Civilná správa Podkarpatskej Rusi sa k otázke zrušenia ložného vyjadrila prostredníctvom svojho finančného referátu. V správe sa zdôrazňuje, že ceny uvedené v zápisoch z kanonických vizitácií spreď roku 1918 musia byť prepočítané so zreteľom na ich

¹⁷⁰ NAČR, f. MŠANO, šk. 3883, sign. 47 III C₃. Opis vyhlášky administrátora Podkarpatskej Rusi Jana Brejchu o pláne československej vlády zrušiť koblinu a rokovinu zo dňa 4. marca 1920.

¹⁷¹ Citované podľa ŠVORC, Peter, *Zakletá zem*, Podkarpatská Rus 1918–1946, Praha, 2007, s. 128. Spätne preložené z češtiny do slovenčiny.

¹⁷² NAČR, f. PMR, šk. 364, sign. 898/1, č. j. 903 pres./1920. Vyjadrenie ministra poľnohospodárstva Karla Práška k otázke zrušenia kobliny a rokoviny zo dňa 5. marca 1920.

¹⁷³ Tamže.

¹⁷⁴ Tamže, č. j. 3255Zem/1920. Vyjadrenie Poľnohospodárskeho referátu Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska vo veci zrušenia kobliny a rokoviny zo dňa 15. marca 1920.

súčasnú hodnotu. Pre zrušenie týchto dávok sa odporúča forma *ríšskeho* zákona, s tým, že detaily by boli ponechané autonómnemu zákonodarstvu, teda snemu Podkarpatskej Rusi.¹⁷⁵

Aby však zamýšľané zrušenie ložného bolo vopred prediskutované s tými, ktorých sa týkalo najviac, bola do Užhorodu na 9. a 10. marca 1920 zvolaná anketa, ktorej sa okrem administrátora Podkarpatskej Rusi Jana Brejchu a Karla Sporu zúčastnil i minister unifikácií Milan Hodža. Na prvý deň ankety boli pozvaní zástupcovia gréckokatolíkov, a to z radov duchovenstva i sedliackeho stavu. Druhý deň boli na anketu pozvaní zástupcovia rímskych katolíkov, reformovaných a evanjelikov.¹⁷⁶ I keď po prečítaní protokolu, ktorý sa z ankety zachoval, sotva možno súdiť, že by jej účastníci dospeli k nejakému riešeniu, ako sa neskôr ukázalo, anketa sa stala dôležitým krokom na ceste k vydaniu vládou sľubovaného zákona.

Karel Spora spísal o rokovaní rozsiahlu správu, v ktorej podľa nadpisu zhrňuje výsledky ankety konanej v Užhorode. V skutočnosti je však väčšina správy venovaná rozboru problematiky ložného – vychádzal však výlučne z toho, čo mu o dávkach na ankete povedali jej účastníci. Celkové náklady na výkup ložného podľa neho aj s rezervou predstavujú čiastku jeden milión korún. Záverom správy uvádza niekoľko poznámok *de lege ferenda* a predkladá svoj návrh zákona.¹⁷⁷ Horúčkovitosť, s akou sa s jeho návrhom ďalej nakladalo, je však zarážajúca.

Ministerstvo vnútra dňa 23. marca 1920 oznámilo predsedníctvu ministerskej rady nasledujúcu informáciu: „V príloze dovoľuje si zaslati ministerstvo vnútra návrh [...] zákona, ktorý podľa prání pana ministra vnútra má býti projednaný v dnešnej ministerskej radě dne 23. března 1920. Pro krátkost času nebylo možno osnovu tuto rozeslati ostatním ministerstvům k vyjádření, takže potřebné exempláře bude míti pouze pro sebe pan ministr vnútra, a presidium ministerské rady připojené čtyři exempláře. Bude-li tato osnova zákona schválena, zašle ministerstvo vnútra dodatečně podrobnou důvodovou zprávu pro Národní shromáždění.“¹⁷⁸

K návrhu zákona vypracovaného Karlom Sporom si zúčastnené ministerstvá vymenili niekoľko pripisov. Uvažovalo sa o rôznych alternatívnych riešeniach, predovšetkým o tom, či má byť výkup obligatórny alebo fakultatívny, či sa má vzťahovať na duchovenstvo ako také

¹⁷⁵ Tamže, bez č. j. Dobrozdanie finančného referátu Civilnej správy Podkarpatskej Rusi o otázke zrušenia koblíny a rokoviny zo dňa 14. februára 1920.

¹⁷⁶ NAČR, f. MU, šk. 3, sign. I-72-6, bez č. j. Protokol o ankete konanej 9. a 10. marca 1920 v Užhorode.

¹⁷⁷ NAČR, f. MU, šk. 92, sign. 2-13-1, č. j. 928. Nedatovaná správa Karla Sporu o priebehu a výsledku ankety konanej 9. a 10. marca 1920 v Užhorode s priloženým návrhom zákona.

¹⁷⁸ NAČR, f. PMR, šk. 364, sign. 898, č. j. 17926/1920. Oznam Ministerstva vnútra organizačného charakteru zo dňa 23. marca 1920.

alebo len na gréckokatolícke duchovenstvo, či sa má vzťahovať aj na rehole a akým spôsobom má byť celá reforma financovaná.

Zhoda panovala zásadne na tom, že koblina a rokovina majú byť zákonom zrušené. Vzhľadom k alternatívnym návrhom (pripisovaným ministrovi Hodžovi) ministerský predseda Vlastimil Tusar dňa 24. marca 1920 uložil Ministerstvu vnútra a Ministerstvu unifikácií, aby sa za súčinnosti Ministerstva financií a ostatných zúčastnených ministerstiev dohodli, či má byť Národnému zhromaždeniu predložený návrh zákona vypracovaný Karlom Sporom alebo či má byť vypracovaný nový rámcový zákon. Apeluje sa na urýchlené podanie výsledku vyjednávania prezídiu ministerskej rady.¹⁷⁹

Ministerstvo vnútra sa s Ministerstvom unifikácií dohodlo veľmi rýchlo. Už 26. marca 1920 podávajú celkom nový, rámcový návrh zákona, ktorý má len štyri paragrafy: „Ježto jde zatím o pouhý zákon rámcový, není zapotřebí již nyní obíratí se podrobnostmi, zejména stanovením výše státního příspěvku a lze ponechati úpravu těchto podrobností – zejména vypracování vládního návrhu zákona pro sněm Podkarpatské Rusi – pozdějšímu jednání se súčasněnými ministerstvy. Důvodová zpráva pro Národní shromáždění bude předložena krátkou cestou, jakmile bude návrh ministerskou radou schválen. Poněvadž věc jest velmi naléhavá, žádá se, aby byla ještě v dnešní schůzi ministerské rady projednána, a zasílá se za tím účelem šestnáct vyhotovení pro pány ministry.“¹⁸⁰ Centrálnym ustanovením zákona bol § 1 vládneho návrhu: „Na starých zvyklostech založené povinnosti přířazených a přiškolených osadníků v Podkarpatské Rusi a na Slovensku [...] se zrušují za přispění státu.“¹⁸¹ Návrh tiež stanovil, že snem Podkarpatskej Rusi určí spôsob tohto zrušenia, výšku primeranej náhrady pre oprávnených a priebeh konania. Pre územie Slovenska malo byť vydané vládne nariadenie.¹⁸²

Bleskové prípravné práce prebiehali pravdepodobne na Ministerstve unifikácií. Prvý návrh rámcového zákona totiž obsahoval o jeden paragraf viac než predložený návrh. Tento pôvodný § 3 znel nasledovne:

¹⁷⁹ Tamže, č. j. 9282/1920. Prípis predsedníctva ministerskej rady vo veci zrušenia naturálnych povinností k účelom cirkevným a školským na Slovensku a Podkarpatskej Rusi zo dňa 24. marca. 1920.

¹⁸⁰ Tamže, č. j. 18464/1920. Prípis Ministerstva vnútra zo dňa 26. marca 1920, ktorým sa predsedníctvu ministerskej rady predkladá vládny návrh zákona o zrušení kobliny a rokoviny.

¹⁸¹ Tamže.

¹⁸² Tamže.

§ 3

Tato obojí opatření necht' stanou se do jednoho roku ode dne, kdy zákon tento nabude platnosti.¹⁸³

Rámcový návrh zákona po vypustení § 3 bol skutočne bez predchádzajúceho pripomienkového konania na schôdzi ministerskej rady dňa 26. marca 1920, teda v deň svojho predloženia, schválený. Výhradu mal len minister Hodža, keď „pripomenul dodatečne, že do §u 1 sluší vsunouti větu: »Pokud jsou příslušníky řecko-katolické církve.«¹⁸⁴ Schválený vládný návrh zákona bol 2. apríla 1920 predložený Národnému zhromaždeniu.¹⁸⁵

Na 144., teda predposlednej schôdzi Revolučného Národného zhromaždenia konanej dňa 14. apríla 1920, bol vládný návrh zákona o zrušení koblíny a rokoviny a iných povinností na Podkarpatskej Rusi a na Slovensku prijatý bez pozmeňujúcich návrhov. Hlasovalo sa aklamáciou. Podanie spravodajcu poslanca Matouška muselo byť obveseľujúce: „Vedle těchto povinností, což bude Národní shromáždění velice zajímati, nutno uvésti ještě tak zvaný plat z lože, důchod, který jest povinen odváděti faráři každý manželský pár anebo vdovec nebo vdova jistým množstvím obilí (někde také vína) anebo v hotových penězích. (Veselost.) Toto ložné jsou povinni platiti také ženatí, na dovolené jsoucí vojíni, jsou-li puštěni na delší dovolenou domů, ale dokud jsou v činné vojenské službě, platí jejich manželky jen polovinu jejich společného poplatku. (Veselost.)“¹⁸⁶

Tieto a niekoľko ďalších zaujímavostí, ktoré boli predmetom ankety konanej v Užhorode, zaiste len upevnili názor vlády i poslancov o primitivite ložného, o ktorom mali navyše len veľmi skreslené a nepresné poznatky. Proti tomuto spôsobu parlamentnej zábavy by sa isto ohradil i Vratislav Bušek, ktorý v jednej zo svojich prác uvádza: „Již Vering právem vyvracel falešný názor, jako by právo církevní bylo zavrhnouti nebo omeziti z toho důvodu, že příležitostně lze tam mluvíti o líbání papežského střevíce a červených kloboucích kardinálských. [...] Každá věda má takovéto zajímavosti, které však pro celek nemají

¹⁸³ NAČR, f. MU, šk. 92, sign. 2–13–1, bez č. j. Prvý návrh rámcového zákona vypracovaný na Ministerstve unifikácií.

¹⁸⁴ NAČR, f. PMR, šk. 364, sign. 898, č. j. 9584/1920. Protokol zo schôdze ministerskej rady konanej dňa 26. marca 1920.

¹⁸⁵ Tamže, č. j. 9584/1920. Oznam predsedníctva ministerskej rady o predložení schváleného vládneho návrhu zákona Národnému zhromaždeniu zo dňa 2. apríla 1920.

¹⁸⁶ *Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění československého*, svazek IV., schůze 121–145 (od 19. února 1920 do 15. dubna 1920), Praha, 1920, s. 4201.

významu a nemohou tudíž proti ní býti uplatňovány – jak bohužel velmi často se děje proti právu církevnímu zvláště.¹⁸⁷

Zákon však prezident republiky podpísal až 26. apríla 1920,¹⁸⁸ teda až po návrate z letného pobytu v Planej nad Lužnicou, kde sa zdržiaval od 2. do 24. apríla 1920.¹⁸⁹ Publikovaný bol pod č. 290/1920 Sb. z. a n. Čiastka bola rozoslaná dňa 5. mája 1920 a v tento deň zákon v súlade so svojím § 4 nadobudol účinnosť.

Znenie prijatého zákona je nasledovné:

§ 1

Na starých zvyklostech založené povinnosti prífařených a priškolených osadníku řecko-katolícké církve v Podkarpatské Rusi a na Slovensku:

a) odváděti farářům, kantorům a učitelům určitou dávkou z vlastní sklizně roční, tzv. koblinu neb rokovinu,

b) konati jim tzv. robotní dny či deníky, buďsi potahem anebo ruční prací na pozemcích farních i školských,

c) přivážeti jim potřebné dříví k otopu,

d) v náhradu za povinnosti uvedené pod písm. a) – c) odváděti roční peněžitou dávkou,

se zrušují za přispění státu.

§ 2

Sněmu Podkarpatské Rusi vyhrazuje se určití způsob tohoto zrušení a stanoviti míru přiměřené náhrady pro oprávněné, jakož i upraviti řízení po slyšení příslušných úřadů církevních a školských.

Pro území Slovenska budou způsob zrušení, míra přiměřené náhrady pro oprávněné i řízení upraveny vládním nařízením po slyšení příslušných úřadů církevních a školských.

§ 3

Dokud zrušení podle § 2 nebude právoplatně provedeno, ponechává se na vůli obou stran, t. j. oprávněných farářů, kantorů i učitelů a povinných osadníků, aby se dohodli o způsobu, jakosti a míře zatímního vybývání.

¹⁸⁷ BUŠEK, Vratislav, *Studium práva církevního a jeho metody*, s. 22–23.

¹⁸⁸ NAČR, f. PMR, šk. 364, sign. 898, č. j. P 465/1920. Oznámenie Kancelárie prezidenta republiky zo dňa 26. apríla 1920.

¹⁸⁹ Archiv Kanceláre prezidenta republiky, f. Kancelář prezidenta republiky, šk. 88, sign. D 183/21. Záznam telefonických hovorov s poštovým úradom v Planej nad Lužnicou v dobe pobytu prezidenta republiky v Planej nad Lužnicou.

Podrobnější ustanovení o tom, jak se dohoda tato má uzavíratí, vydána budou vládním nařízením.

V případech, kde nedocílí se dohody, jsou povinni osadníci, jichž se týče, platiti oprávněným farářům, kantorům i učitelům náhradu za dosavadní naturální dávky a práce potažní i ruční podle stanovené peněžní hodnoty.

§ 4

Zákon tento nabývá účinnosti dnem, kdy bude vyhlášen; ministrům vnitra, pro sjednocení zákonodárství a veřejné správy, financí, zemědělství a spravedlnosti se ukládá, aby zákon tento provedli.

Dopad zákona na gréckokatolícky klérus bol zdrvujúci. Zákon vznikol bez štúdie i bez presného vyčíslenia finančného nákladu a sám o sebe vyslovoval len zásadné, teoretické zrušenie ložného gréckokatolíckych farníkov. Bez vykonania nemal vyvolávať žiadne právne účinky. Predovšetkým Rusíni si ho však vykladali v tom zmysle, že povinnosť platiť ložné už viac nemajú: „Důsledkem nesprávného výkladu zpředu zmíněné vyhlášky bývalého administrátorského úřadu v Užhorodě odepřely však osoby placením povinné plniti nadále tyto prestace, a to v Podkarpatské Rusi téměř úplně, na Slovensku pak z převážné většiny, aniž vyčkaly vydání prováděcího nařízení a příslušné úpravy otázky náhrady za zrušené závazky. Následkem toho ocitli se řecko-katoličtí duchovní a kantoři, pro něž koblina a rokovina znamenala jejich hlavní příjem, v kritické finanční situaci. Politické úřady, na něž duchovní se obrátili se žádostí, aby exekučně vymohly jim plnění těchto dávek, nemohly se odhodlati k exekučním zákrokům proti povinníkům z obavy před vyvoláním nepokojů mezi obyvatelstvem. [...] Domáhání se dávek na jedné straně a neplnění jich na straně druhé vedly ke konfliktům mezi věřícími a církví, resp. duchovenstvem,¹⁹⁰ což vyvrcholilo se až v rozvíření náboženských bojů ve východním Slovensku a na Podkarpatské Rusi, které měly v zápětí houfné přestupy řecko-katolíků k církvi pravoslavné, k zabírání řecko-katolíckých kostelů pravoslavnými a v mnohých případech i ke krveprolití.“¹⁹¹

Ministerstvo unifikácií preto radšej požiadalo slovenských županov, aby vyhlásili, že zákon č. 290/1920 Sb. z. a n. sa týka len gréckokatolíkov. Župan liptovský odpovedal: „Prosím o čím skoršie bližšie vysvetlenie Vášho výnosu týkajúceho sa otázky zrušenia rukoviny a kobliny rímskokatolíckej cirkve na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. [...] Vysvetlenie potrebujem, pretože dľa môjho vedomia je ustanovizeň rukoviny a kobliny

¹⁹⁰ Farníci sú, samozrejme, tiež členmi cirkvi presne tak, ako duchovní.

¹⁹¹ NAČR, f. MŠANO, šk. 3883, sign. 47 III C₁, č. j. 158.511/1928–VI. Správa o definitívnom usporiadaní kobliny a rokoviny na Podkarpatskej Rusi a na Slovensku zo dňa 15. decembra 1928 (s. 2–3).

v cirkvi [rímskokatolíckej] neznáma.¹⁹² Bratislavský župan zdieľa názor, že koblina a rokovina sú v latinskej cirkvi neznáme a žiada, aby ministerstvo v záujme „predídania ešte väčšieho pohnutia myslí veru nie veľmi vd'ačne žertvujúceho [obetujúceho] obyvateľstva“ od vyhlásenia zákona radšej ustúpilo.¹⁹³

Vláda však naďalej podliehala mylnej predstave, že gréckokatolíckemu duchovenstvu zákonom pomohla. Nástoľčivo preto trvala na tom, že pôsobnosť zákona musí byť rozšírená aj na príslušníkov iných cirkví: „Podle původního vládního návrhu zákona vypracovaného ministerstvem vnitra měly se kobliny a rokoviny a příbuzné dávky zrušiti vůbec, avšak usnesením ministerské rady bylo to obmezeno pouze na církve řecko-katolickou; obmezení to odůvodňováno tím, že tato církev jest v podstatě odkázána jen na tyto dávky, kdežto jiné církve mají také jiné prameny příjmů, a proto jest výkup oněch pro jmenovanou církev nejnaléhavější. Přes to doporučuje se, bude-li se nyní konati podrobné vyšetřování poměrů na místě samém, aby se vzal zřetel též ku všem ostatním církvím již proto, že podle ústavy všechny církve zásadně jsou si rovny (§ 124) a zajisté i z důvodů politických se doporučuje nepodnikati ničeho, co by se mohlo zdáti favorisováním jediné církve – a aby na základě těchto šetření byly potom po případě provedeny další kroky zákonodárné a správní v příčině druhých cirkví.“¹⁹⁴ Pod tieto riadky sa podpísal sám Jiří Hoetzel.

Ministerstvo vnútra preto pripravilo návrh novely zákona č. 290/1920 Sb. z. a n.:

Vládní návrh

zákona ze dne 1921, jímž se doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 290 Sb. z. a n., o zrušení kobliny a rokoviny a jiných povinností v Podkarpatské Rusi a na Slovensku.

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1

Všechny na starých zvyklostech založené naturální povinnosti přiřazených a přiškolených osadníků všech cirkví, a to i takové naturální povinnosti osadníků církve řecko-katolické, na něž se nevztahuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 290

¹⁹² NAČR, f. MU, šk. 92, sign. 2–13–1, č. j. 5024/1920. Vyjadrenie župana liptovského k výzve Ministerstva unifikácií zo dňa 4. júna 1920.

¹⁹³ Tamže, č. j. 916 II/1920. Vyjadrenie župana bratislavského k výzve Ministerstva unifikácií zo dňa 25. mája 1920.

¹⁹⁴ NAČR, f. PMR, šk. 364, sign. 898, č. j. 38309/1920. Prípís Ministerstva vnútra vo veci zrušenia kobliny a rokoviny zo dňa 30. júna 1920.

Sb. z. a n., v Podkarpatské Rusi a na Slovensku, se zrušují za přispění státu za stejných výhrad a stejným způsobem, jak stanoveno v § 2 a 3 zákona uvedeného.

§ 2

Zákonnými předpisy o zrušení koblíny a rokoviny a jiných povinností v Podkarpatské Rusi a na Slovensku nemění se ničeho na právu jednotlivých církví předepisovati v mezích zákonů svým příslušníkům příspěvky k úhradě potřeb církve, aťsi v penězích nebo v naturáliích.

Příspěvky v naturáliích bud'ěž zároveň oceněny svou peněžitou hodnotou, povinni mají vždy právo místo příspěvku naturálního odvésti určenou hodnotu peněžní.

§ 3

Zákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

§ 4

Provedení zákona tohoto ukládá se ministrům vnitra, pro sjednocení zákonodárství a organisace správy, školství a národní osvěty, financí, zemědělství a spravedlnosti.¹⁹⁵

V dôvodovej správe k tomuto návrhu sa okrem iného píše: „Jest spravdливо a slušno, aby tyto dávky i co do příslušníků jiných církví byly zrušeny, a aby postup úřední při zrušení těchto povinností byl stejný.“¹⁹⁶

Na rozdiel od prípravy zákona č. 290/1920 Sb. z. a n., kedy gestorské ministerstvá vychádzali zo záverov ústnej ankety, ktorej sa v Užhorode okrem príslušníkov gréckokatolíckeho kléru zúčastnili aj početní zástupcovia rusínskych sedliakov, ktorí podali legislatívcom svoje odborné stanoviská o právnej povahe ložného, sa pri príprave novely postupovalo o niečo rozumnejšie. Konzultovaný bol slovenský katolícky biskupský zbor i zástupcovia evanjelickej cirkvi. Práve administrátor Biskupského úradu Západného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Samuel Zoch sa voči návrhu novely zákona vymedzil najostrejšie:

¹⁹⁵ Tamže, č. j. 49798/1921. Znenie vládneho návrhu zákona o novele zákona č. 290/1920 Sb. z. a n. po pripomienkovom konaní.

¹⁹⁶ Tamže. Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona.

Celý návrh zákona považujem za prenáhlený a nebezpečný. Prenáhlený preto, že dnes, keď sa ten Slováč musí na každom poli – vďaka tomu, že naša vláda nikdy a nikde nepočíta so zmýšľaním ľudu – vžívať do nových právnych pomerov, rušiť ešte i právne pomery pri cirkvi, je taký krok, ktorého dôsledky neboli dokonale premyslené. Prenáhlený aj preto, že ani v zákone, ani v nariadení nevidím známky znalosti cirkevných pomerov na Slovensku.

Za nebezpečný považujem tento krok v prvom rade s ohľadom na štát. Bude to zase nový podnet k agitácii. Kňazstvo, ktorému skrze prevádzanie tohoto zákona bude odobratý prameň výživy, použije všetky možné prostriedky proti republike. A nech si nikto nemyslí, že tento zákon prijme ľud všade so súhlasom. Je to síce veľmi populárne, vydat' heslo, že ľud bude oslobodený od istej ľarchy platenia a zdá sa to byť veľmi dobrým agitačným prostriedkom, keď dáme možnosť, aby na farárovi gazdoval, ale keď sa tomu ľudu začne poukazovať na to, že štátne dane vždy rastú, že preto chcú ukriviť farára, aby mohli čím viacej peňazi shrnúť pre »Čechov«, vtedy sa ostrie úplne proti republike obráti.

Návrh je špeciálne nebezpečný so stanoviska evanjelickej cirkve. I Češi, ktorí sa kedy tedy obrátili na Slovensku, dotvrdia, že oporou československej jednoty sú práve evanjelici. Keď tento návrh zákona bude prevedený, evanjelická cirkev je na celom južnom a strednom Slovensku úplne zničená. [...] Štátu je predsa jedno a má mu byť jedno, že ako si cirkve zaokrývajú svoje potreby. A som presvedčený, že by naše cirkve zahájili proti tomuto zákonu ten najostrejší boj. [...] Znemožniť to cirkvi, aby daň inkasovala od cirkevníkov v prírodninách by bolo nespravodlivé a nemalo by dobré následky. [...] Ohľadom platenia v prírodninách ešte raz zdôrazňujeme tú našu mienku, že je nebezpečné otázkou touto hýbať.¹⁹⁷

Slovenskí evanjelici sa naturálnych dávok vo všeobecnosti zastávali. Dôkazom toho je i správa vládneho referenta pre záležitosti evanjelickej cirkvi pôsobiaceho na Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska Jána Šimkovica, ktorý píše:

Voľakedy si cirkevníci nepovažovali ani za ľarchu, ani za hanbu obrábať pole, lúky farárovi a učiteľovi, vykonávať mu vozovú i ručnú prácu a videli v tom pre seba výhodnejší, ľahší spôsob, ako platiť svojho farára. [...] Okrem toho, či farár, či učiteľ, keď sa s porozumením, s chuťou oddal do hospodárenia, čítal, študoval ta spadajúce knihy a časopisy a hospodáril vzorne, nie v jednej obci pozdvihol úroveň hospodárenia na značnú výšku. Pritom, dozerajúc na konanú prácu, mal sto príležitostí zaujímať sa o pomery jednotlivých domácností, poslúžiť jednému poučením, inému výstrahou, radou, potechou, napomenutím, podľa toho, ako to okolnosti vyžadovaly. Tu pri týchto prácach sa akoby bolo sblížilo srdce kňaza so srdcom cirkevníkov, vyvinul sa akoby rodinný, čel'adný, dôverný pomer medzi nimi. Skúsil to vo svojej vlastnej 40ročnej kňazskej praxi i podpísaný referent.

¹⁹⁷ Tamže, č. j. 28018/1921. Pripomienky k návrhu zákona o zrušení cirkevných poplatkov v prírodninách od administrátora Biskupského úradu Západného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku zo dňa 27. októbra 1920.

No pomery sa dnes už zmenily. Mladšie pokolenie sa rozchodí svetom za výdelkom a podlieha novovekým, v mnohom ohľade veľmi škodným prúdom, tráti svoju dôveru v kňaza, v najnovšom čase najviac vinou kňaza samého, ľudu odcudzeného. K tomu sa pridružily skazonosné následky vojny v náboženskom a mravnom ohľade a veľmi často komunistické, bolševické a anarchistické chůtky ľudu. [...] V čase války byly tieto prírodniny veľkým požehnaním pre farárov, kantorov, učiteľov i pre biednych, hladujúcich obyvateľov vlastnej obce i blízkeho okolia. Keď úradné zásobovanie ľudu živnosťou na celé mesiace pre nedostatok zbožia zastalo, všetci títo našli vo farách i školách z tamojších zvyškov aspoň čiastočného zaopatrenia.¹⁹⁸

Vážne pripomienky však k návrhu novely zákona zaznievali i od štátnych orgánov: „Kancelář presidenta republiky, která žádala sdělení, jak si súčasťněná ministerstva představují řešení otázky náhrady za zrušená břemena na Slovensku, vznesla, obdrževši odpověď ministerstva vnitra [...], aby osnova zákona byla vzata z programu dnešní ministerské rady za tím účelem, aby do osnovy samé pojata byla též ustanovení o náhradě za zrušená břemena na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, ježto by jinak zmatky, které prý vznikly vydáním zákona čís. 290/20 ohledně zrušení povinností příslušníků církve řecko-katolické, byly rozšířeny na širší kruhy obyvatelstva, zejména příslušníky jiných církví. Referent ministerstva vnitra [...] prohlásil [...] v podstatě toto: Měla-li by býti do osnovy novely k zákonu č. 290/20 pojata též ustanovení o náhradě za zrušená břemena, znamenalo by to odložiti předložení vládního návrhu na delší dobu, ježto řešení otázky náhrady vyžadovati bude šetření na místě samém. [Přitom] bude zejména též teprve vymeziti pojem robot, za něž bude platiti náhradu. [...] Ministerstvo vnitra proto jest toho názoru, že netřeba odkládati jednání o osnově na dobu pozdější.“¹⁹⁹

Žiadosti kancelárie prezidenta republiky však bolo nakoniec vyhovené a prejednávanie návrhu zákona na ministerskej rade bolo odložené.²⁰⁰ Pripomienky vznieslo aj Ministerstvo financií, ktoré bez vyčíslenia nákladu na vykonanie zákona odmietlo vysloviť súhlas s vládnym návrhom zákona. Návrh zákona označilo za nevítané zaťaženie štátnych financií.²⁰¹ Obdobné pripomienky vzniesol aj Najvyšší účtovný a kontrolný úrad.²⁰²

¹⁹⁸ NAČR, f. MU, šk. 92, sign. 2–13–1, č. j. 3847/1920. Vyjadrenie vládného referenta pre záležitosti evanjelickej cirkvi k výmene naturálnych cirkevných dávok za peniaze zo dňa 2. septembra 1920.

¹⁹⁹ NAČR, f. PMR, šk. 364, sign. 898, č. j. 19298/1921. Závery pripomienkového konania k vládnemu návrhu zákona vypracované predsedníctvom ministerskej rady dňa 14. septembra 1921.

²⁰⁰ Tamže. Výpis z protokolu o schôdzi ministerskej rady konanej dňa 14. septembra 1921.

²⁰¹ Tamže, č. j. 63877/8061/21–I/2b. Pripomienka Ministerstva financií k vládnemu návrhu zákona zo dňa 14. septembra 1921.

²⁰² Tamže, č. j. 4635/909–V ai 1921. Pripomienka Najvyššieho účtovného a kontrolného úradu k vládnemu návrhu zákona zo dňa 14. septembra 1921.

Na medziministerskej porade konanej dňa 27. septembra 1921 bolo konštatované: „Řešiti otázku, jaký finanční dosah bude osnova zákona míti, pokládali zástupci ministerstev za předčasné, ježto provedení zákona čís. 290/20 Sb. z. a n. a tudíž i novely k němu jest na Podkarpatské Rusi vyhrazeno jejímu sněmu a nelze předvídati, jakým způsobem ji tento rozřeší. Úprava věci na Slovensku stane se pak dle úpravy její na Podkarpatské Rusi. [...] [Jest] nutno, aby co nejdříve bylo vydáno prováděcí nařízení ve smyslu §u 3 zákona čís. 290/20 Sb. z. a n., kterým prozatím otázka náhrady bude upravena a že vydání tohoto nařízení předpokládá uzákonění novely, aby prozatímní nařízení se mohlo vztahovati na všechny církve.“²⁰³

Ministerská rada však návrh novely zákona č. 290/1920 Sb. z. a n. nikdy neschválila. Zrejme nenašla dostatok politickej odvahy, čím však uchránila väčšinu slovenského duchovenstva od podstatného zhoršenia hmotného postavenia, do ktorého predtým diletantsky uvrhla gréckokatolícky klérus, ktorého biedu musela potom sanovať zvláštnymi finančnými príspevkami – na návrh Ministerstva vnútra došlo v rokoch 1923, 1924 a 1925 k poskytnutiu jednorázových príspevkov gréckokatolíckemu duchovenstvu a učiteľstvu v čiastkach po 3 000 000 Kč.²⁰⁴

5.2.3 Kalouskova správa

Až do roku 1924 nedošlo vo veci reformy ložného k žiadnemu významnému posunu. Vtedy odborový radca na Ministerstve vnútra Vratislav Kalousek „použil cesty do Bratislavy a Košic, kdež se súčasnil [...] porad o prováděcích nařízeních k živnostenskému zákonu též k tomu, aby získal informace o koblině a rokovině.“²⁰⁵ Jeho správa dokazuje, že ústredné orgány štátnej správy nemali ani v roku 1924 najmenšie tušenie o tom, čo malo byť zákonom č. 290/1920 Sb. z. a n. vlastne zrušené. Najzaujímavejšia časť jeho správy pojednáva o právnej povahe ložného:

Názory o právní povaze kobliny a rokoviny se značně rozcházejí.

Podle mínění [referenta bratislavského], jež opírá se hlavně o spis maďarského univ. prof. Timona, jest koblina, jakož i rokovina, čistě personálním závazkem. [...]

²⁰³ Tamže. Závěry medziministerskej porady konanej dňa 27. septembra 1921.

²⁰⁴ NAČR, f. MŠANO, šk. 3883, sign. 47 III C₁, č. j. 158.511/1928–VI. Správa o definitívnom usporiadaní kobliny a rokoviny na Podkarpatskej Rusi a na Slovensku zo dňa 15. decembra 1928 (s. 3–4).

²⁰⁵ Tamže, č. j. 8481/1928. Správa Vratislava Kalouska o kobline a rokovine zo dňa 24. decembra 1924.

Naproti tomu hájí župan [košický] názor, že koblina jest břemenem ryze reálním (podobně jako v Čechách t. zv. železné krávy), totiž že jest to závazek poskytovati určité naturálie, jenž lpí přímo na nemovitosti, byť by i snad nebyl v knihách zapsán, a jenž váže každého majetníka, bez ohledu jakého vyznání náboženského jest. Rokovina má ovšem podle něho ráz závazku personálního.

Na Podkarpatské Rusi setkal se referent s jakýmsi názorem středním, totiž že jde při koblině o závazek k naturálnímu plnění, jenž jest vázán na dva předpoklady: držení určité nemovitosti, příslušnost držitele nemovitosti k určité církvi. Dále byl tam též referent upozorněn na to, že byť i koblinou a rokovinou byli formálně vázáni držitelé jednotlivých nemovitostí, resp. jednotliví věřící, že fakticky jest povinnostmi těmito vůči faráři vázána farní obec jako taková.²⁰⁶

Nedochovali sa však žiadne správy o tom, že by na niektorom z ministerstiev venovali spomenutej Timonovej práci pozornosť. Spor o ložné, ktorý zviedli uhorskí právnici koncom 19. storočia a začiatkom 20. storočia, ústredné orgány štátnej správy úplne minul.

Ministerstvo vnútra, ktoré bolo pôvodne hnacím motorom reformy ložného, nakoniec na túto problematiku úplne rezignovalo: „Ministerstvo vnútra zaujíma v záležitosti úpravy kobliny a rokoviny nyní vyčkávací stanovisko vzhľadom k tomu, že otázka této dostane se v nejbližší době z valné části nepřímého řešení prováděcím nařízením k zákonu kongruovému.“²⁰⁷

5.2.4 Kauza Krafcsik

Inhibítorm ďalších legislatívnych práv bola iniciatíva gréckokatolíckeho farára Viktora Krafcsika, ktorý podal v roku 1927 žalobu proti Československej republike na náhradu škody vo výške 91 689 Kč s príslušenstvom, ktorá mu mala byť spôsobená nevymožení dlžného ložného za roky 1916 až 1920 (splatného ešte pred vydaním zákona č. 290/1920 Sb. z. a n.) Civilnou správou Podkarpatskej Rusi, v dôsledku čoho došlo k premlčaniu pohľadávky ložného.

Zemský súd civilný v Prahe v roku 1928 jeho žalobe vyhovel. Svoj výrok odôvodnil takto:

Soud vzal za prokázáno, [...] žalobcem přiloženým rozhodnutím královského maďarského ministerstva kultu a veřejného vyučování z r. 1896 č. 29.830, že dle

²⁰⁶ Tamže.

²⁰⁷ NAČR, f. PMR, šk. 364, sign. 898/1, č. j. 20992/1928. Přípis Ministerstva vnútra vo veci zrušenia kobliny a rokoviny zo dňa 13. apríla 1928.

zvykového práva slovenského dávky, o které jde, které v pěti letech od jejich splatnosti nebyly ani požadovány ani zabezpečeny, se promlčí. [Soud vzal] dále za prokázáno, že dávky zažalované v den podání žaloby [...] byly již promlčeny proti původním dlužníkům. [...] Co se tkne otázky, kdo toto promlčení zavínil, vzal soud za prokázáno stranou žalující předloženými rozhodnutími [...] maďarské královské curie [...] č. 30 a [...] čís. 3650, [...] která [...] mají na Slovensku účinek právotvorný, že pohledávky koblíny a rokoviny vždy v první cestě mají se uplatňovati cestou administrativní a že teprve po nabytí pravomoci rozhodnutí administrativního strana nespokojená může přenést záležitost na soudní cestu a že nelze, aby oprávněný tuto administrativní cestu pominul a obrátil se na řádný soud a že by také řízení před soudem bylo nutno se všemi jeho následky zrušiti. Z toho vyplývá, že rozhodnutí politického úřadu v Perečině [...], kterým byl žalobce poukázán, aby na svých dlužnících nedoplatky sám pořadem práva si vymáhal, neodpovídá předpisům zákonným na Slovensku platným a že tedy žalobce nezavínil promlčení tím, že tohoto poukazu neuposlechl.²⁰⁸

Česká finanční prokuratura v Praze, která stát zastupovala, podala odvolání. Vrchní soud v Praze mu však nevyhověl a potvrdil rozsudek Zemského soudu civilního v Praze s tímto odůvodněním:

[Právní] posouzení dlužno označiti jako správné. Jde o náhradu škody proti státu, která měla býti zavínila jeho orgány tím, že dle zákona nerozhodli o žádosti žalobcově za exekuci a ji nepovolili. [...] Případ stal se na Podkarpatské Rusi, jež nemá práva kodifikovaného a proto nastupuje tu na místo zákona [...] soudní praxe [...]. Dle těchto pak ručí stát za škodu zavínilou jeho orgány při výkonu služby nebo úřadu toliko v případech, které se přicházejí za normálních poměrů. [...] Žalobce nemohl uplatňovati své nároky pořadem práva, i když byl k tomu poukázán. [...] [V tom] dlužno spatřovati zavínění žalované, resp. její orgánů, že vůbec ve věci nerozhodli, aby mohlo býti přikročeno ku exekučnímu vymáhání dávek, poukazavši pouze žalobce na pořad práva, ač ze spisů je patrné, že správní úřady byly si toho vědomy, že nároky žalobcovy jsou nesporné, a že mohou býti jen cestou administrativní vyřízeny. [...] Z toho je patrné, že žalovaná strana, resp. její orgánové [...] museli si býti vědomi, že o pohledávkách z koblíny a rokoviny plynoucích lze jen v cestě administrativní rozhodnouti a přes to ani po tomto jednání nerozhodli o žádosti žalobcově. V tom nelze spatřovati jen objektivní nesprávnost v rozhodování, nýbrž subjektivní hrubé zavínění žalované strany, resp. její orgánů, poněvadž, ač věděli, že jako administrativní úřad musí o žádosti rozhodnouti, přece nerozhodli, ač o to byli požádáni, a k tomu povinni, což rovná se zúmyslnému odepření vykonávání práva. [...] Ostatně úřady se ani nepokusily o vydání rozhodnutí, které by ukázalo, zda lid proti plnění dávek se staví. Je proto domněnka vyslovená [...], že vymáhání dávek je toho času nemožným, poněvadž by vyvolalo všeobecné vzbouření, neopodstatněna,

²⁰⁸ NAČR, f. NS Brno, šk. 1829, sign. Rv I 915/29. Rozsudek Zemského soudu civilního v Praze č. j. Ck XVII 94/27–24 zo dňa 3. decembra 1928.

poněvadž dlužníci mohli proti rozhodnutí podati námitky. Okolnost, že dlužníci zpěčují se plniti svou povinnost, nelze ještě pokládati za poměry abnormální.²⁰⁹

Žalovaná strana však využila ďalší riadny opravný prostriedok – podala dovolanie. Najvyšší súd v Brne mu vyhovel a žalobu zamietol, pričom svoje rozhodnutie odôvodnil nasledovne:

[Mylné] právní posouzení, je-li poctivé, t. j. nestalo se proti lepšímu vnitřnímu přesvědčení, nemůže, jak Nejvyšší soud už vícekrát vyložil [...], tvořiti nikdy důvod syndikátního nároku, a o nic jiného, než nejvýše o právní omyl tu nejde. Mimo to nebylo vymáhání zmíněných dávek po vydání uvedeného zákona [č. 290/1920 Sb. z. a n.] ani z veřejných ohledů radno. [...] [Nejvyšší soud obšírně odůvodňuje zmatečnost zákona.] Doloženo tedy dostatečně, že věc je právnicky hodně temná a může se tedy orgánům státním přičítati jejich případný právní omyl za vinu tím méně, když, jak řečeno, nějaké ručení za neobmyslné nesprávné právní posouzení případu úředním orgánem vůbec státu ukládati nelze. Druhý důvod jest, že úřad musel především dbáti veřejných zájmů, jež předcházejí zájmům soukromým, a neměl to nechat dojít až ke katastrofálním následkům lidového srovnání, srážek s četníky a krveprolití, jakého se z exekučního vymáhání nároku žalobcova obávati bylo, jak už shora z úředních zpráv doloženo. [...] [Duše] davu vykypěvši neptá se po právních prostředcích, nýbrž je vždy náchylná brániti se proti domnělé křivdě násilím. [...] Ovšem pravda, že nelze připustiti, aby oprávněné nároky žalobcovy tím zřetelem na veřejné nepokoje utrpěly, ale to zase by byla jen otázka jeho poměru vůči dluhujícím osadníkům, zda se promlčení nároku jeho objektivní nemožností vymáhání stavělo, nemůže to však založiti pro něj nějaký nárok vůči státu.²¹⁰

Argumentácia Najvyššieho súdu vyvoláva rozpaky, pretože správne úrady na východnom Slovensku a na Podkarpatskej Rusi si museli byť dobre vedomé toho, že zákon č. 290/1920 Sb. z. a n. ložné gréckokatolíckych farníkov nezrušil. O tom koniec koncov svedčí i to, že Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave dňa 24. septembra 1921 zaslalo zemplínskemu županovi prípis, v ktorom oznamuje: „Vzdor zákonu o zrušení koblíny a rokoviny, kým zákon tento nie je prevedený, trvá povinnosť plnenia koblíny a rokoviny. To jasne vidieť z ustanovení 2. a 3. dotyčného zákona. Je povinnosťou úradov, cirkevných vrchností a aj zvolených zástupcov ľudu, aby opravili mylný názor v tejto veci v obyvateľstve rozšírený. [...] Aby zavedené exekúcie boly generálne zastavené, bolo zaujaté odmietavé stanovisko a bolo vyslovené, že všade tam, kde

²⁰⁹ Tamže. Rozsudok Vrchného súdu v Prahe č. j. Co II 49/29–29 zo dňa 21. marca 1929.

²¹⁰ Tamže. Rozsudok Najvyššieho súdu v Brne č. j. Rv I 915/29–1 zo dňa 13. 6. 1930. Publikovaný in: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, Praha, 1930, s. 846–850 (Vážný obč. 9983).

o povinnosti k plneniu bolo už právoplatne rozhodnuté, nie je možné z dôvodov zachovania štátnej autority odstúpiť hrozbám a teroru obyvateľstva, pretože dnes už musíme vychádzať z predpokladu, že sme štátom právnym.²¹¹ Župan nechal správu zverejniť v župných úradných novinách.

I keď Viktorovi Krafcsikovi nakoniec vyhovené nebolo, od počiatku jeho súdneho sporu, ktorý začal už v roku 1927, bolo jasné, že k novej úprave lektikálneho práva musí dôjsť čím skôr.

5.2.5 Kongruový zákon

Posun správnym smerom nastal už v roku 1926, kedy bol schválený zákon č. 122/1926 Sb. z. a n., o úprave platov duchovenstva cirkví a náboženských spoločností štátom uznaných, príp. recipovaných (kongruový zákon). Za dokonalý ho však rozhodne označiť nemožno. Zdá sa, že lapidárnosť sprevádzajúca československé konfesnoprávne predpisy nebola prechodného charakteru. Vratislav Bušek o zákone poznamenáva: „Predem musíme vyzdvihnouti, že zákon kongruový o osmi paragrafech, do nichž se snaží vtěsnati ustanovení tak dalekosáhlá a různorodá, je s hlediska zákonodárné techniky absurdností, která si vynutila prováděcí nařízení o 220 paragrafech [...]“²¹²

Naturálnych cirkevných dávok na Slovensku a Podkarpatskej Rusi sa týkali predovšetkým nasledujúce ustanovenia vykonávacieho vládneho nariadenia č. 124/1928 Sb., o úprave platov duchovenstva (kongruového vládneho nariadenia):

§ 154

(1) Ministerstvo školství a národní osvěty může zmocniti politický úřad II. stolice, aby z příjmů v příznávce uvedených vyloučil

a) naturální dávku (plnění) veřejnoprávní i soukromoprávní povahy, která po dobu 40 let nebyla odváděna,

b) naturální dávku (plnění), jejíž skutečná nynější peněžitá hodnota, zjištěná politickým úřadem I. stolice, nepřesahuje u žádného z jednotlivců touto dávkou povinných částku 20 Kč ročně.

(2) Tyto dávky mohou však býti z příjmů vyloučeny pouze tehdy, požádá-li o to zvláště příslušný duchovní za souhlasu jednotlivců těmito dávkami povinných a vzdá-li se zároveň za sebe i své právní zástupce trvale nároku na tyto dávky a příslušný nadřízený církevní úřad toto vzdání schválí.

²¹¹ Číslo: 349/20. pres., in: Zemplín č. 41/1921 (14. 10. 1921), Michalovce, s. 2–3.

²¹² BUŠEK, Vratislav, *Několik poznámek ke kongruovému zákonu*, in: Bratislava, Bratislava, 1928, s. 646.

§ 155

(1) Ostatní naturální dávky (plnění), jež nejsou uvedeny v § 154, lze do konce roku 1930 vykoupiti peněžitou částkou, která se rovná aspoň třem čtvrtinám skutečné nynější peněžité hodnoty těchto dávek (plnění) kapitalisovaných 6 %. Tuto peněžitou hodnotu zjišťuje politický úřad I. stolice.

(2) Podmínkou výkupu (odst. 1) jest, aby se obě strany o výkupu dohodly, příslušný nadřízený církevní úřad s ním souhlasil a dohoda byla, pokud jest toho potřebí, podle posud platných předpisů, schválena příslušnými státními úřady.

(3) Výkupní částka připojí se k obročnímu jmění, uloží se na úrok s pupilární jistotou podle platných předpisů a do příznávky duchovního vloží se jako příjem důchod z tohoto jmění.

(4) Po roce 1930 lze tyto naturální dávky (plnění) vykoupiti pouze za normálních podmínek bez úlev naznačených v odst. 1.

§ 175

(1) Zmenší-li se příjem duchovní stanice, s níž jest spojen doplněk kongruálních platů, pro takové okolnosti stálé povahy, které příslušné církevní úřady a náboženská obec nemohou odstraniti, může příslušný církevní úřad žádati ministerstvo školství a národní osvěty o zvýšení kongruálních platů.

(2) Prokáže-li se, že příjem poklesl a že neodstranitelné okolnosti tento pokles způsobivší jsou stálé povahy, nemůže býti zvýšení doplňku odepřeno, leč by malý počet věřících a blízkost jiné, k témuž vyznání patřící náboženské obce odůvodňovala připojení náboženské obce (affiliatio) k jiné náboženské obci. V tomto případě jest ministerstvo školství a národní osvěty oprávněno vyzvati příslušný nadřízený církevní úřad, aby zrušil samostatnost takové náboženské obce.

(3) Povolí-li se zvýšení doplňku kongruálních platů, poukáže se zvýšený doplněk od té doby, kdy nastalo zmenšení příjmu.

Ministerstvo školstva a národnej osvěty pri tvorbe dôvodovej správy k § 154 a § 155 nešetřilo tvorivosťou: „Na Slovensku a Podkarpatské Rusi jsou naturální dávky dvojího druhu a to naturální dávky a služby, označované jako koblina a rokovina a mimo to pak naturální dávky téhož druhu jako v Čechách, na Moravě a ve Slezsku poskytované většinou v přírodninách (v obilí, senu, dříví apod.). Koblina a rokovina záleží jednak též v přírodninách (sosypu a pod.), jednak však zahrnuje i povinnost konati na církevních pozemcích určité práce buď osobně nebo potahy (robotní dny, deníky).“²¹³

²¹³ NAČR, f. PMR, šk. 582, sign. 1570/4, č. j. 92029/28–II. Osnova vládného nariadenia o úprave platov duchovenstva s dôvodovou správou (s. 120).

Na Slovensku a Podkarpatskej Rusi pochopiteľne existoval len jeden druh naturálnych cirkevných dávok, ktorým bolo ložné. Schizofrenické rozlišovanie medzi ložným a koblinou a rokvinou odvádzanou gréckokatolíckym farárom bolo dané len tou skutočnosťou, že štát odmietol ložné gréckokatolíckych farárov vymáhať. Historicky ide o totožné dávky.

Kongruovo-dotačný systém tak, ako ho upravovali kongruový zákon a kongruové vládne nariadenie, podľa Jiřího Rajmunda Tretera a Zábója Horáka „působí [...] dojmem finančněprávního monstra, které by snad už opravdu nikdo nechtěl obnovovat.“²¹⁴ Pristavme sa preto pri stručnom vysvetlení podstaty tohto nanajvýš komplikovaného systému, a to so zvláštnym zreteľom k súvisu kongruového doplnku s ložným.

Základným stavebným kameňom systému bolo pravidlo, že doplnok kongruy doplňoval čistý príjem duchovného na úroveň kongruálneho minima (§ 3 ods. 1 kongruového zákona). Kongruálne minimum bolo stanovené v závislosti na dĺžke služobnej doby duchovného od 9 000 do 18 720 Kč ročne (§ 1 ods. 1). Čistý príjem duchovného sa stanovil na základe kongruovej priznávky – *fassie* (§ 3 ods. 3), a to na päť rokov dopredu, teda na lustrum, podľa priemeru posledných troch rokov lustru predchádzajúcich (§ 3 ods. 2).

V kongruovej priznávke sa uvádzali započítateľné príjmy a započítateľné výdaje. Čistý príjem duchovného sa stanovil odčítaním započítateľných výdajov od započítateľných príjmov. Medzi započítateľné príjmy bol na Slovensku a Podkarpatskej Rusi radený napr. skutočný výnos nehnuteľností, ďalej dôchodok z dávok poskytovaných v prírodninách alebo v práci (teda ložné) či štolové poplatky (§ 145 kongruového vládneho nariadenia). Medzi započítateľnými výdajmi boli menované napr. štátne dane, náklady na zaopatrenie pomocného duchovného (kaplána) či výdaje spojené s vedením dekanského úradu (§ 157).

Tak napr. mladý katolícky kňaz, ktorý bol v duchovnej správe činný dva roky a jeho kongruálne minimum preto činilo 9 000 Kč, mal ročné započítateľné príjmy vo výške 12 000 Kč a započítateľné výdaje vo výške 7 000 Kč. Jeho čistý príjem bol preto stanovený na 5 000 Kč. Kongruálnym doplnkom sa čistý príjem duchovného doplňoval na úroveň individuálneho kongruálneho minima, a preto mal tento kňaz nárok na kongruový doplnok vo výške 4 000 Kč ročne – samozrejme po splnení všetkých materiálnych i formálnych podmienok stanovených príslušnými právnymi predpismi.

Ako už bolo vyššie spomenuté, ložné bolo na Slovensku a Podkarpatskej Rusi započítateľným príjmom. Najväčším problémom bolo však jeho ocenenie v kongruovej

²¹⁴ TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Zábój, *Konfesní právo*, Praha, 2015, s. 249.

priznávke. Ako stanoviť presnú hodnotu naturálnych cirkevných dávok, ktorá je závislá na tak premenlivých faktoroch ako počet farníkov, cena obilia alebo dreva či dokonca cena ľudskej práce? Ako zohľadniť skutočnosť, že dávky nie je možné z rôznych dôvodov vymôcť? Ako sa vyrovnáť s existenciou rôznych vzájomne si odporujúcich listín potvrdzujúcich odlišnú mieru ložného? Ako nájsť rovnováhu medzi oprávnenými záujmami duchovných a štátu? Vlastným jadrom skúmaného právneho inštitútu a jadrom celej tejto práce sú práve odpovede na tieto zložité otázky.

Uvedme ako príklad spor o výšku ložného prebehnuvší medzi katolíckym farárom v Ivanke pri Nitre a príslušnými orgánmi verejnej správy v prvej polovici 30. rokov 20. storočia. Podľa dôchodkového súpisu z roku 1896 činili lektikálne príjmy farára 2 915,75 Kč ročne a zhodne boli ustálené Krajiniským úradom v Bratislave na I. lustrum (1926–1930). Zdôraznime, že medzi vyhotovením súpisu a začiatkom I. lustra ubehlo tridsať rokov, a to veľmi zvíchrených. Skutočné lektikálne príjmy však činili v roku 1926 len 417 Kč, pričom farár mal právny nárok na 613,40 Kč. Ročná strata farára – predstavujúca výšku virtuálneho ložného – činila 2 498,75 Kč, strata za celé I. lustrum by činila až 12 493,75 Kč, teda čiastku prevyšujúcu ročný príjem nejedného duchovného. Dôchodkový súpis z roku 1896 vykazoval 98 poplatníkov, avšak v roku 1926 ich v skutočnosti žilo vo farnosti len 69, pričom počet najväčších poplatníkov klesol z 35 na päť. Farár sa preto proti výmeru Krajiniského úradu v Bratislave odvolal k Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave a žiadal o zvýšenie kongruového doplnku z dôvodu podstatnej zmeny okolností (§ 175 kongruového vládneho nariadenia).

Predložil tieto dôkazy: výpis z kanonickej vizitácie z roku 1828, ktorá dokazovala, že jeho ložné má verejnoprávnu povahu a že sa nejedná o reálne bremeno, ďalej rozhodnutie uhorského Ministerstva kultu a verejnej výučby o odvolaní miestnych židov proti rozhodnutiu o ložnom hradenom z rozpočtu politickej obce z roku 1885, rozhodnutie uhorského Ministerstva vnútra vo veci ložného z roku 1886, výpis z pokladničného denníka farára z roku 1888, výpis z dôchodkového súpisu, resp. kongruovej priznávky z rokov 1896, 1926 a 1931 a potvrdenie obecného úradu o počte poplatníkov. Dodajme, že farárov predchodca blahej pamäti v roku 1896 uviedol do súpisu nesprávne údaje, ktoré vyvolali o štyri desaťročia nato nedorozumenie, ktoré mohlo mať pre ivanského farára dôsledky ohrozujúce jeho existenciu.²¹⁵

²¹⁵ ADN, odd. Parochiae dioecesis Nitriensis, šk. 89, sign. 46/III. List farára v Ivanke pri Nitre Biskupskému úradu v Nitre zo dňa 21. februára 1935.

Správa o tom, ako spor ivanského farára s bratislavským referátom dopadol, sa v citovanom spise nezachovala. V roku 1935, teda temer desať rokov po začiatku I. lustra, však ešte neboli definitívne preskúmané všetky kongruové priznávky na I. lustrum z územia Slovenskej krajiny. V tomto roku sa na bratislavskom referáte, ktorý vybavoval odvolania proti prvostupňovým výmerom Krajinského úradu v Bratislave, agendou skúmania kongruových priznávok zaoberali z dôvodu nedostatku úradníctva len traja účtovní úradníci.²¹⁶

Ešte pred schválením kongruového vládneho nariadenia bol v súčinnosti so slovenskými katolíckymi ordinariátmi vypracovaný štatistický výkaz ložného na Slovensku, avšak nezahŕňa údaje za Banskobystrickú diecézu, ktorá buď údaje nedodala alebo ich ministerskí úradníci do výkazu zabudli zapracovať. Výkaz nezahŕňa údaje za územie Podkarpatskej Rusi.

Celkový výkaz ložného na Slovensku²¹⁷

Obrad	Biskupstvo (apoštolská administratúra)	Peňažitá hodnota celého ložného [Kč]	Peňažitá hodnota toho, čo veriaci skutočne odvádzajú [Kč]	Peňažitá hodnota toho, čo sa neodvádza [Kč]	Percentuálne vyjadrenie toho, čo sa neodvádza	Zvýšený náklad na vrub kongruy [Kč]
	Trnava	1 833 979	1 026 510	807 469	44,0 %	779 186
	Nitra	496 235	192 325	303 910	61,2 %	303 910
	Spiš	170 489	130 614	39 875	23,4 %	39 875
	Rožňava	488 284	209 579	278 705	57,1 %	185 515
	Košice	608 995	371 621	237 374	39,0 %	237 374
	Satmár	105 617	48 015	57 602	54,5 %	57 602
	Prešov	422 700	118 824	303 876	71,9 %	303 876
	Mukačevo	497 693	158 784	338 909	68,1 %	338 909
	Hajdúdorog	30 710	8 871	21 839	71,1 %	21 839
Σ		4 654 702	2 265 143	2 389 559	51,3 %	2 268 086

²¹⁶ SNA, f. Referát MŠANO, šk. 176, sign. 21472/1935, č. j. 22.954/1935. Odpoveď Krajinského úradu v Bratislave na správu o dohliadke Najvyššieho kontrolného a účtovného úradu zo dňa 24. júna 1935.

²¹⁷ NAČR, f. MŠANO, šk. 3883, sign. 47 III C₁. Nedatovaný celkový výkaz kobliny a rokoviny na Slovensku. Tabuľka bola upravená.

Katolícki duchovní mali od roku 1909 nárok na kompenzáciu ložného, o ktoré prišli v dôsledku oslobodenia nekatolíkov aj spod vecnoprávneho ložného. Táto kompenzácia sa týkala 130 slovenských farností a ročne činila pre celé Slovensko čiastku 7 299,95 Kč.²¹⁸ Náhrady sa od 1. januára 1933 začali vyplácať formou kongruového doplnku namiesto pôvodných priamych platieb, a to z úsporných dôvodov.²¹⁹

Zároveň je nutné poznamenať, že v roku 1928 bolo vydané aj vládne nariadenie č. 8/1928 Sb. z. a n., správny poriadok. Ten neupravoval pomer správnej a súdnej exekúcie podľa zásady výlučnosti – naopak, často mohla nastať ich vzájomná konkurencia (§ 90 ods. 1 správneho poriadku).²²⁰ Podľa § 1 bodu 7 písm. h) zák. čl. LX:1881, o exekučnom konaní, boli na súdnu exekúciu odkázané len tie vykonateľné rozhodnutia administratívnych úradov, na ktoré právne pravidlá odkázu. Zák. čl. XLIII:1895, o slobodnom vyznávaní náboženstva, vo svojom § 9 bode 3 síce odkazuje exekvovanie cirkevných daní a iných príspevkov recipovaných cirkví na súdnu cestu, § 6 však zdôrazňuje, že všetky zákony a právne pravidlá týkajúce sa recipovaných cirkví zostávajú v platnosti.²²¹ Dualizmus správneho a súdneho vykonávacieho konania tak zostal naďalej zachovaný i po roku 1928, čo však nič nemení na ustálených pravidlách týkajúcich sa uplatňovania lektikálnych nárokov v zisťovacom konaní.

Ministerstvo školstva a národnej osvety sa v tomto období navyše odhodlalo k definitívnej likvidácii toho ložného, ktoré i po vydaní zákona č. 290/1920 Sb. z. a n. naďalej právne náležalo gréckokatolíckym duchovným. Situácia bola prerokovaná s ordinariátmi Prešovskej i Mukačevskej eparchie a po dojednaní detailov sa nakoniec pristúpilo k tomu, že duchovní začali vydávať reverzy, ktorými sa za presne stanovenú náhradu zriekali všetkých nárokov na ložné za seba aj svojich nástupcov. K zrušeniu ložného v danej farnosti teda došlo až vydaním takéhoto reverzu a jeho potvrdením príslušným ordinárom.²²² Následne bol duchovnému vyplatený posledný štátny príspevok za zrušené ložné. Duchovný mohol na základe tohto reverzu požiadať o zvýšenie kongruového doplnku podľa § 175 kongruového vládneho nariadenia, čím došlo k podstatnému zlepšeniu hmotných pomerov

²¹⁸ NAČR, f. MŠANO, šk. 3821, sign. 47 I C₃, č. j. 157.856/32. Výkaz náhrad za úbytok ložného na Slovensku zo dňa 15. decembra 1932.

²¹⁹ Nr. 876. *Congrua, redemptio consipationis*, in: Diecezánsky obežník Biskupstva spišského č. 2/1933, Rosenbergae, s. 16.

²²⁰ WEYR, František, *Správni řád*, Brno, 1930, s. 179.

²²¹ HARTMANN, Antonín (ed.), *Exekuční řád a exekučný zákon*, Praha, 1934, s. 1478–1479.

²²² NAČR, f. MŠANO, šk. 3883, sign. 47 III C₁, č. j. 158.511/1928–VI. Správa o definitívnom usporiadaní kobliny a rokoviny na Podkarpatskej Rusi a na Slovensku zo dňa 15. decembra 1928 (s. 4–8).

gréckokatolíckeho duchovenstva. Podpisovanie reverzov prebiehalo počas celých 30. rokov 20. storočia.²²³

5.2.6 Ložné v judikatúre Najvyššieho správneho súdu

V bohatej judikatúre Najvyššieho správneho súdu sa mi podarilo identifikovať 41 káuz týkajúcich sa ložného, z ktorých len desať bolo publikovaných v Bohuslavovej zbierke.²²⁴ Z pochopiteľných dôvodov nie je možné zaoberať sa tu všetkými.

Celkom prvý rozsudok Najvyššieho správneho súdu pojednávajúci o ložnom pochádza z roku 1921 a slovo ložné či žiadnu jeho mutáciu paradoxne neobsahuje. Je v ňom vyložený len právny význam kanonických vizitácií: „Dle svého historického vývoje a své povahy jsou tyto kanonické visitace občasně návštěvy konané církevní vrchností na místě samém jednotlivých církevních obcí za tím účelem, aby vrchnost opatřila si na místě samém spolehlivý úsudek o stavu duchovních i hmotných záležitostech obcí těch, napravila pokud možno ihned na místě méně důležité vady a kontrolovala církevní disciplínu. [...] Není tudíž listina ta právní normou, nýbrž pouze průvodním prostředkem, veřejnou listinou pořízenou o okolnostech církevním úřadem za součinnosti všech účastníků. [...] Pokud stížnost poukazuje k tomu, že závazek takový neodpovídá změněným sociálním poměrům a názorům na postavení občanů a jejich práva a povinnosti, mohlo by to býti snad důvodem k novému upravení poměrů těch cestou zákonodárnou, nemůže však změna ta přivoditi odstranění úředního výroku, jehož vadnost a nezákonnost jinak doložena nebyla.“²²⁵ Dávky, ktoré vyplývajú z kanonickej vizitácie, navyše súd označil za dávky verejnoprávne. Najvyšší správny súd sa teda nepúšťal do úvah o právnej povahe povinností z kanonickej vizitácie vyplývajúcich, ktoré koniec koncov ani nijak nepomenúva a rovnako je zdržanlivý i vo veci mimoprávných skutočností dotýkajúcich sa ložného.

²²³ Všetky dochované reverzy sa nachádzajú v SNA, f. Referát MŠANO v Bratislave, šk. 382 (duchovní) a šk. 142 (učitelia).

²²⁴ Na dosiaľ nevyužitú možnosť štúdia publikovanej i nepublikovanej judikatúry vo veciach konfesnoprávných dlhodobo upozorňuje Vladimír Kindl. Pozri KINDL, Vladimír, *Několik poznámek o rozhodování Nejvyššího správního soudu (Správního soudu) v letech 1945–1952 ve věcech církví a náboženských společností*, O stavu současného a možnostech budoucího bádání, in: NOVOTNÝ, Oto (ed.), *Pocta Doc. JUDr. Vladimíru Mikule k 65. narozeninám*, Praha, 2002, s. 183–190; KINDL, Vladimír, *Judikatura československých soudů o církvích, náboženských společnostech a duchovenstvu, publikovaná v letech 1948–1989*, in: MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.), *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*, Praha, 2004, s. 560–578.

²²⁵ NAČR, f. NSS, šk. 822, sign. 24 (Náboženské záležitosti). Rozsudok NSS č. 2108/21 zo dňa 9. marca 1921. Publikovaný in: *Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*, Praha, 1921, s. 239–243 (Boh. adm. 753).

Z hľadiska kontinuity lektikálneho práva sú kľúčové dva rozsudky vydané v roku 1922, ktoré sa týkajú ložného v prospech rímskokatolíckeho farára v Dolných Motešiciach. Zásľuhu na tom, že sa Najvyšší správny súd zoznámil s právnou úpravou ložného v slovenskom práve, patrí zrejme dvom spolupracujúcim advokátom z Bánoviec nad Bebravou, a to Eduardovi Wagnerovi²²⁶ a Adolfovi Lakosovi. Vo svojich sťažnostiach súladne argumentujú zák. čl. XXVI:1790/91, decíziami Uhorskej kráľovskej kúrie, ďalej popierajú, že by strany, ktoré zastupujú, boli povinné platiť ložné, nakoľko sú nekatolíci a existencia vecného bremena nebola preukázaná. Dôkazom toho, že Najvyšší správny súd sa z ich podaní dozvedel podrobnosti o lektikálnom práve, je zápis z porady: „V debatě na to zahájené podává referent výklad o historickém vývoji dávky zvané lektika a o právních předpisech k ní se vztahujících [...].“²²⁷ V oboch rozsudkoch boli dávky označené za nesporne verejnoprávne.

Vo veci Veroniky Kolčunovej, dedičky zomrelého rímskokatolíckeho farára v Radačove, ktorý po zahájení správneho konania o vymáhanie ložného zomrel, načo bolo konanie zastavené, rozhodol Najvyšší správny súd takto: „Přešel-li majetkoprávní nárok zůstavitelův, který má povahu nároku veřejnoprávního úmrtím zůstavitelovým na jeho dědice, nedoznala tím o sobě ještě povaha nároku zůstavitelova jakožto nároku veřejnoprávního změny. Vstupuje-li dědic jako universální sukcessor v právní posici zůstavitelovu, může, – pokud nějaká pozitivní právní norma nestanoví jinak – veřejnoprávní majetkový nárok zůstavitelův, jež zůstavitel byl oprávněn uplatňovati u úřadů správních, přiváděti k platnosti jedině touto cestou.“²²⁸

Ďalšie kľúčové rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu vo veci ložného pochádza z roku 1927: „Meritem sporu jest dodávání určitého množství dříví pro římskokatolíckého faráře a pro organistu z lesního majetku bývalé urbářské obce v H. Závazek přispívati k důchodům zmíněných veřejných funkcionářů jest svou povahou dávkou veřejnou, jejíž vznik sluší zpravidla hledati v poměru patronátním. Proto náleží zpravidla rozhodovati o vymáhání dávky takové úřadům správním a nikoliv řádným soudům, leč by bylo prokázáno, že v konkrétním případě závazek k oné dávce spočívá na titulu soukromoprávním, anebo kdyby byl spor o to, kdo z několika osob jest na základě soukromoprávního titulu k dávce oné

²²⁶ NAČR, f. NSS, šk. 103, sign. VII 401/21.

²²⁷ NAČR, f. NSS, šk. 109, sign. VIII 160/22.

²²⁸ NAČR, f. NSS, šk. 822, sign. 24 (Náboženské záležitosti). Rozsudok NSS č. 19144/26 zo dňa 5. októbra 1926. Publikovaný in: Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních, Praha, 1926, s. 1236–1238 (Boh. adm. 5924).

povinen.²²⁹ Týmto rozsudkom Najvyšší správny súd definitívne prijal za svoje P. R. 31/1886 ex 1885. Nesprávne však uvádza, že ložné má pôvod v patronátnom pomere. Podľa Kollányiho náuky ložné vzniklo tak, že zemepán uvalil túto povinnosť na svojich poddaných, avšak z moci zemepanskej, nie z akejsi moci patronátnej.

Najvyšší správny súd však svoj názor o pôvode ložného v patronátnom pomere najneskôr v roku 1932 zmenil, pretože v zápise z porady konanej pri rozhodovaní vo veci obce Záskanie sa uvádza: „Předseda pak doporučuje ještě, aby z citace prejudikátu Boh. A. 6614/27 byla vypuštěna zmínka o poměru patronátním, ježto zde by mohly býti pochyby.“²³⁰

Vo veci Malvíny Leuchtagovej v roku 1932 Najvyšší správny súd rozhodol, že „[pro] otázku, zda jsou úřady správní kompetentní rozhodovati spory o dodávku dříví římskokatolickému faráři, jest nerozhodnou okolnost, zda právní základ povinnosti je či není sporný, nýbrž že pro tuto kompetenční otázku je rozhodná povaha onoho závazku, totiž zda závazek je veřejnoprávní či soukromoprávní.“²³¹ Správne úrady sa majú sústrediť na spoľahlivé zistenie právneho základu ložného. V tomto rozsudku navyše Najvyšší správny súd označil svoju lektikálnu judikatúru za konštantnú.

Nebolo by však správne domnievať sa, že judikatúra Najvyššieho správneho súdu v záležitostiach ložného slúžila len k náprave už spôsobených pochybení verejnej správy. Naopak, judikatúra priamo formovala lektikálnu prax na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. O tom svedčí i problematika výkladu pojmu neodstrániteľných okolností stálej povahy podľa § 175 kongruového vládneho nariadenia, ktoré vo svojom ods. 1 stanovilo: „Zmenší-li se příjem duchovní stanice, s níž jest spojen doplněk kongruálních platů, pro takové okolnosti stálé povahy, které příslušné církevní úřady a náboženská obec nemohou odstraniti, může příslušný církevní úřad žádati ministerstvo školství a národní osvěty o zvýšení kongruálních platů.“

Referát Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave i Krajinský úrad v Bratislave pristupovali k výkladu tohto pojmu voľnejšie, a pri skúmaní kongrových priznávok preto častejšie pristupovali k vylučovaniu dávok, pri ktorých neodstrániteľné okolnosti stálej povahy zabraňovali ich vymáhaniu. Tento postup sa však stretol s nevôľou Najvyššieho účtovného a kontrolného úradu, ktorý sa o tomto postupe dozvedel pri jednej zo

²²⁹ Publikovaný in: Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních, Praha, 1927, s. 835–837 (Boh. adm. 6614).

²³⁰ NAČR, f. NSS, šk. 172, sign. I 1170/28.

²³¹ NAČR, f. NSS, šk. 822, sign. 24 (Náboženské záležitosti). Rozsudok NSS č. 14952/32 zo dňa 17. decembra 1932. Publikovaný in: Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních, Praha, 1932, s. 1589–1592 (Boh. adm. 10236).

svojich dohliadok na Krajinškom úrade v Bratislave. Referát Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave túto prax pred Najvyšším účtovným a kontrolným úradom hájil:

Je nesporné, že otázka naturálnych dávok a povinných prác je jednou z najhúlostivejších záležitostí. [...] Zákomom zo dňa 14. apríla 1920, č. 290 Sb. z. a n., zrušená bola koblina a rokovina na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Zrušenie vzťahovalo sa síce len na gréckokatolíkov, ale vyhlásený bol zákon po celom Slovensku a veriaci všetkých vierovyznaní boli uvedomení administratívnymi vrchnosťami v obciach o tom, že nie sú povinní plniť tieto prešťašie. Situácia bola lepšia u cirkví protestantských, nakoľko tieto platia všetky povinnosti vo forme cirkevnej dane. Opačne stála vec u veriacich katolíckych, u ktorých muselo sa na mnohých miestach pristúpiť k vymáhaniu administratívnemu podobných zaostalostí. Ako to išlo v tej dobe a ako musela pokračovať v tých časoch štátna správa, aby sa nepovažovala za nepriateľa ľudu, môže si každý predstaviť.

Nie je divu, že pri podobných situáciách niektorí duchovní buď vôbec nepristúpili k vymáhaniu týchto [príslušností], buď administratívne vrchnosti v záujme zachovania verejného kľudu vôbec [nepristúpily] k vymáhaniu zaostalostí.

Pri týchto okolnostiach je síce tu právo, ktoré zastáva i [Referát Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave], že má byť započítané všetko to, čo patrí, avšak štátna správa kultová – podľa názoru tunajšieho úradu – v plnej miere by to neprerazila v prípade podania sťažnosti u Najvyššieho správneho súdu, keďže by sa dokázalo, že vymáhanie je morálne nemožné, menovite nie v dobe dnešnej všeobecnej krízy, keď ľudia nemajú ani čo jesť na mnohých miestach.²³²

Ministerstvo školstva a národnej osvety nakoniec prostredníctvom svojho bratislavského referátu napomenulo Krajinšký úrad v Bratislave, aby „v budoucnosti podobné záležitosti (t. j. vylučování naturálních dávek z příjmu fassovních) projednával v dohodě s příslušnými činiteli státní správy kultové.“²³³

Najvyšší správny súd vydal rozhodnutie, ktoré predvídal bratislavský referát, ešte v tom istom roku, čo došlo k citovanému napomenutiu: „Podle zprávy notářského úřadu ve Velkém Berezném [...] dospěly naturální pohledávky římskokatolického faráře ve Velkém Berezném z dřívějších let takové výše, že jsou u čtvrtiny obyvatelstva úplně nedobytné. Pohledávky byly by dobytnými jen odprodáním nemovitého majetku. U ostatních pak

²³² SNA, f. Referát MŠANO, šk. 176, sign. 21472/1935, č. j. 22.129/1935. Odpoveď Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave na správu o dohliadke Najvyššieho kontrolného a účtovného úradu na Krajinškom úrade v Bratislave zo dňa 29. júna 1935.

²³³ Tamže, č. j. 20.209/1936. Oznámenie Ministerstva školstva a národnej osvety o poznatkoch a vadách zistených pri dohliadke Najvyššieho účtovného a kontrolného úradu na Krajinškom úrade v Bratislave zo dňa 18. januára 1936.

odpredáním veškerého majetku movitého včetně dobytku. V prípade provedení dražeb existence a výživa obyvateľstva byla by nejen ohrozena, ale i úplne znemožněna. Jestliže však z těchto úředních zpráv vyplývalo, že exekuční úřady nechtějí, resp. nemohou za hospodářských poměrů, jaké vládnou v místě v uvedených lustrech, vymoci pohledávky farárovy oproti věřícím, pak není logickým závěr žalovaného úřadu [Ministerstva školství a národní osvěty v Praze], že nejde in concreto o neodstranitelné okolnosti stálé povahy, a je pak i vlastní výrok úřadu, na tomto vadném závěru založený, vadným.²³⁴ Najvyšší správny súd tak jednoznačne potvrdil správnosť pôvodnej praxe Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave i Krajinského úradu v Bratislave.

Nevôľa Ministerstva školstva a národnej osvety uplatňovať § 175 kongruového vládneho nariadenia bola zrejme verejne známa. To platilo aj o § 154. Nitriansky diecézny notár radil v roku 1934 farárovi v Ivanke pri Nitre ohľadom nevyožiteľnosti niektorých jeho lektikálnych príjmov nasledovne: „Dovoľávať sa § 154 sotva by malo úspechu, pretože tento § hovorí, že [Ministerstvo školstva a národnej osvety] môže zmocniť politický úrad II. stolice, aby vylúčil daktoré príjmy a máme skúsenosť, že ministerstvo odvolávajúc sa na úsporné opatrenia ešte ani v jednom prípade neaplikovalo § 154.“²³⁵

5.2.7 Vzorové stanovy cirkevných obcí

Po rozbití Československej republiky a po vyhlásení Slovenského štátu nedošlo v lektikálnom práve platnom na území Slovenska k žiadnym podstatným zmenám. Pokročilo sa však vo veci katolíckej autonómie. Ministerstvo školstva a národnej osvety Slovenského štátu vydalo dňa 22. augusta 1941 výnos, ktorého prílohou boli vzorové stanovy autonómnych katolíckych cirkevných obcí. Sledovalo tým zjednodušenie procesu ich zriaďovania. Za predpokladu, že bude obec ustanovená a prijme vzorové stanovy bez zmeny, po schválení príslušným ordinariátom budú ministerstvom automaticky prijaté.²³⁶

²³⁴ NAČR, f. NSS, šk. 822, sign. 24 (Náboženské záležitosti). Rozsudok NSS č. 16961/36 zo dňa 17. decembra 1936.

²³⁵ ADN, odd. Parochiae dioecesis Nitriensis, šk. 89, sign. 46/III. Rada nitrianskeho diecézneho pravotára farárovi v Ivanke pri Nitre ako postupovať vo veci doplnenia kongruálnych príjmov zo dňa 14. októbra 1934.

²³⁶ *Výnos Ministerstva školstva a národnej osvety z 22. augusta 1941, č. 45.463/41-IV, o vydaní vzorných (rámcových) stanov rímskokatolíckych (gréckokatolíckych) cirkevných obcí*, in: Zvesti Ministerstva školstva a národnej osvety, Bratislava, 1941, s. 310.

Nakoľko len riadne ustanovená autonómna katolícka cirkevná obec mohla vyrubiť a vymáhať cirkevnú daň,²³⁷ umožnil tento výnos masové zriaďovanie cirkevných obcí a pozvoľný prechod od ložného k modernejšej cirkevnej dani.

Zo vzorových stanov vyberám nasledovné ustanovenia, ktoré sa bezprostredne týkajú cirkevnej dane a cirkevných dávok:

§ 3

Cirkevná obec pri zachovávaní platných cirkevných a štátnych predpisov sa zmocňuje:

- a) z vlastných prostriedkov zakladať, udržiavať a spravovať cirkevné ustanovizne, čo majú bohoslužobné, osvetové a dobročinné ciele;
- b) vyrubovať a vyberať cirkevnú daň podľa § 4;
- c) vykonávať úlohy, ktoré jej sveria cirkevné vrchnosti.

Ak ide o veci veriacich tej istej politickej obce, rozhodujú len členovia výboru a rady patričnej obce.

§ 4

Na zaokrytie výdavkov, spojených s vykonávaním úloh, čo sa uvádzajú v § 3, bod a) a c), cirkevná obec je oprávnená vyrubovať cirkevnú daň, ktorú sú povinní platiť všetci jej členovia, nakoľko majú priamym daniam podliehajúci majetok alebo dôchodok.

§ 73

O reštanciách daní, poplatkov a dávok zostaví sa koncom každého roku výkaz, podpísaný predsedom a overený pečat'ou cirkevnej obce; výkaz sa má predložiť prvostupňovej administratívnej vrchnosti (okresnému úradu, v Bratislave mestskému notárskemu úradu) na vymáhanie reštancií. Ak sú v reštancii vykázani aj daňoví poplatníci, ktorí bývajú inde, majú sa títo vykázat' s udaním bydliska v osobitnom výkaze; tento výkaz odovzdá sa príslušnému okresnému úradu, resp. mestskému notárskemu úradu. Naturálne dávky vykážu sa aj v peňažitej hodnote.²³⁸

Napriek tomu, že popri cirkevnej dani mohlo ložné existovať naďalej, o vyrubení cirkevnej dane, patričností a dávok rozhodovala podľa § 52 písm. j) rada cirkevnej obce, ktorá podľa § 52 písm. k) zároveň zabezpečovala ich výber. Ustanovenie § 73 tým síce nie je dotknuté,

²³⁷ MUNKA, Jozef, *Cirkevné dane a ich exekučné vymáhanie*, s. 16.

²³⁸ *Výnos Ministerstva školstva a národnej osvety z 22. augusta 1941...*, s. 311, 326–327.

pozitívnym posunom však je, že o výbere ložného a cirkevnej dane v autonómnej cirkevnej obci ustanovenej podľa vzorových stanov rozhodoval správca farnosti spolu s farníkmi.

5.2.8 Situácia po 2. svetovej vojne

Po 2. svetovej vojne došlo v Československu k zásadným spoločensko-politickým zmenám, ktoré sa nutne museli odzrkadliť aj v právnom poriadku, právo konfesné nevynímajúc. Po zvláštnej opatrnosti volal František KOP: „Není nikterak na místě reformovati v osvobozené republice právnictví tím způsobem, že bychom do bezmezné bujarosti vypěstovávali povážlivé divergence mezi právním řádem a pevně zavedenou praxí, zejména v oboru tak citlivém, jakým je obor církevní.“²³⁹

Miestny národný výbor v Prestavlkoch spolu s trubínskym katolíckym farárom adresoval 27. decembra 1947 Úradu predsedníctva vlády prospobis, v ktorom farníci popisujú svoje naturálne povinnosti a prosia československú vládu, aby ich spod nich oslobodila a pánovi farárovi zabezpečila spoločnou dohodou cirkvi a vlády riadny plat.²⁴⁰

Úrad predsedníctva vlády na list reagoval nasledovne:

Podatelé stěžují si, že jsou dosud nuceni k různým plněním pro faráře, např. k narubání a k dovozu dříví z patronátních lesů, k odevzdání části obilní sklizně apod. Původ tzv. kanonických visitací je daleko v minulosti. Bývalí majitelé panství jako patronové církevních obročí byli povinni k různým plněním, jejichž výkon ovšem přenášeli na své poddané. Kanonickou visitací se rozuměla jednak občasná návštěva církevního hodnostáře, [jednak] se jí rozumí listina při této příležitosti vyhotovovaná, jež mohla obsahovat seznam dávek a závazků, plynoucích držiteli benefícia. Titulem pro plnění, vyplývající z této listiny, není listina sama, nýbrž dosavadní zvyklost, která nabyla moci obyčejového práva. Vzhledem k tomu, že kanonické visitace se datují z dob poddanství selského lidu vůči šlechtě, připadly farníkům povinnosti, k nimž se nemohli ani zavázat, a jež na ně uvalili majitelé panství. Z dnešního hlediska je zachování institutů kanonických visitací neudržitelné jak právně, tak politicky. Zmíněný závazek měl odpadnout již zrušením roboty před sto lety. Je ovšem zajímavé, že judikatura Nejvyššího správního soudu s institucí kanonických visitací počítá a je do jisté míry uznává. Je však absurdní činit tak i v lidově-demokratickém zřízení.²⁴¹

²³⁹ KOP, František, *O jasnou formulaci poměru církvi ke státu v chystané ústavě Československé republiky*, in: Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně, Brno, 1947, s. 85.

²⁴⁰ NAČR, f. ÚPV–B, šk. 1004, sign. 1341/c/9, č. j. 216267/47. Žiadosť MNV v Prestavlkoch a trubínskeho farára o zrušenie naturálnych cirkevných dávk zo dňa 27. decembra 1947.

²⁴¹ Tamže. Výzva Úradu predsedníctva vlády zo dňa 22. januára 1948 vybraným inštitúciám, aby sa vyjadrili k reforme ložného.

Na žiadosť Úradu predsedníctva vlády sa k veci vyjadrili vybrané ústredné správne úrady. Odpovede boli doručené až po komunistickom puči, ktorý medzičasom prebehol. Prvý návrh na riešenie podalo Ministerstvo unifikácií:

Stačilo by tu prostě zákonem zrušiti shora uvedené povinnosti a automaticky by státu vznikla povinnost doplniti příjem duchovních na kongruu.

Vznikl by tím ovšem pro stát zvýšený náklad a u dosud zavázaných nastalo by bezdůvodné obohacení. Stát mohl by se buď náhrady vzdáti, chtěl-li by ji uplatňovati, mohlo by se tak státi buď zavedením místních přiměřených přírážek, nebo stanovit pro zavázané povinnost výkupu břemene, při čemž by hodnota v penězích byla vložena na nemovitosti zavázaných s povinností platiti státu úrok.

V případě, že by stát doplňoval příjem oprávněných na kongruální mez, zůstala by ještě nevyřešena otázka, co s úbytkem příjmů oprávněných, které přesahují kongruální mez, a jež [...] není možno doplniti.²⁴²

Ministerstvo školstva a osvetu si návrh Ministerstva unifikácií osvojilo s tým, že by „mohlo souhlasiti pouze s povinností státu nahraditi úbytek vzniklý odpadnutím uvedených dávek na kongruální mez, nikoliv však přes tuto hranici [...]. Současně si [Ministerstvo školství a osvěty] dovoluje upozorniti, že pokud je mu známo, připravuje se v ústředním akčním výboru Národní fronty návrh na novou úpravu platových poměrů duchovenstva [...]. Tímto návrhem mají býti zrušena patronátní práva a povinnosti a veškerá plnění ve prospěch duchovních z jakéhokoliv titulu nebo dlouholeté zvyklosti, tudíž i povinnosti vyplývající z tzv. kanonických vizitací.“²⁴³

Návrh Povereníctva školstva a osvetu, kvôli administratívne mu pochybeniu zaslaný neskôr, bol diametrálne odlišný:

Katolícke kanonické vizitácie na Slovensku, čo sa týka ich právneho charakteru, sú verejnoprávnymi listinami, ako také ich uznávajú mnohé platné zákony, vôbec celý slovenský právny poriadok ich ako také má a na nich ako takých zakladajú sa mnohé doteraz platné právne pomery nielen cirkevné, ale i svetské. Keďže tieto katolícke kanonické vizitácie Slovenska svojou zastaralou formou, po mnohých zmenách ich ustanovení a po čiastočnom zániku ich noriem a i preto, že následkom vyššie spomenutých rôznych zmien staly sa vo veľkej svojej čiastke neistými, nejasnými, neurčitými a zapríčiňujúcimi mnohé vleklé spory, potrebné

²⁴² NAČR, f. MŠO, šk. 2133, sign. B–68.195/48, č. j. 111522/48–V. Vyjadrenie Ministerstva unifikácií vo veci zrušenia kanonických vizitácií na Slovensku zo dňa 10. marca 1948.

²⁴³ Tamže, sign. B–97.589/48–III/1. Prípis Ministerstva školstva a osvetu vo veci zrušenia kanonických vizitácií na Slovensku zo dňa 26. mája 1948.

je ich nové usporiadanie, a to v záujme cirkevnom i štátnom. Toto nové usporiadanie musí sa stať zákonom, prípadne nariadením na zákone sa zakladajúcom, lebo len tak môžu prestať byť prameňom práva. Týmto novým usporiadaním všetky doteraz na akomkoľvek základe vydané katolícke kanonické vizitácie Slovenska majú sa vyhlásiť za také, ktoré pre fórum štátu strácajú platnosť a na ich miesto nastupujú nové, zákonite vydané listiny, upravujúce nižšie označeným spôsobom právne veci doterajších kanonických vizitácií. [...] Navrhuje sa, aby [...] prešťacie farníkov [...] byly novo ustálené. [...]

Pri akomkoľvek usporadovaní katolíckych kanonických vizitácií Slovenska nevyhnutne treba počítat' s tým, že hoci sa duchovnému poskytnú kongrua a hoci sa zákonom vyhlási, že farníci už nie sú povinní na základe kanonických vizitácií mu poskytovať prešťacie v naturáliách, prácach, v hotovosti atď., farníci a veriaci vôbec tieto prešťacie alebo aspoň niektoré z nich na základe zvykového práva ešte do istého času aj naďalej budú dávať svojmu duchovnému až dotiaľ, dokiaľ to zvykom nezanikne. Toto však nemôže a nesmie byť prekážkou tomu, aby raz vec kanonických vizitácií Slovenska sa nemohla zákonom usporiadať pre fórum štátu.

Žiaduce je, aby navrhované nové usporiadanie katolíckych kanonických vizitácií Slovenska stalo sa so súhlasom a spoluúčinkovaním i samej katolíckej cirkvi, ktorá vo vlastnom svojom záujme musí si priať, aby neistota a neurčitost' kanonických vizitácií v terajšom stave nových pomerov zmenená bola určitým, istým, jasným a bezpečným usporiadaním veci. Preto je potrebné, aby k tomuto novému usporiadaniu vhodným spôsobom bol pribraný katolícky biskupský sbor Slovenska, alebo aby bol vyzvaný vyslať svojich poverencov k tomuto usporadovaniu.

Pri navrhovanej forme usporiadania katolíckych kanonických vizitácií Slovenska nemôže pre štát vzniknúť nové značnejšie hmotné zaťaženie, lebo to nové hmotné usporiadanie navrhuje sa vo forme výmeny. Výhoda z tohto nového usporiadania by bola, že znemožnily by sa mnohé spory a ťažkosti a tým štátne úrady a súdy by boli odbremenené od mnohej doterajšej práce.²⁴⁴

Povereníctvo školstva a osvedy navrhovalo ložné zachovať, malo však dôjsť k novému súpisu týchto dávok s tým, že by sa tieto nové súpisy stali jediným právnym titulom, na základe ktorého by boli dávky naďalej poskytované. Ministerstvo školstva a osvedy sa však k tomuto zmierlivému a konštruktívnemu návrhu postavilo jednoznačne zamietavo: „Tento nový návrh poverenectva jakožto doplněk [...] nemůže ničeho měniti na zdejší návrhu [...].“²⁴⁵

Medzičasom došlo k obratu i v prístupe Povereníctva školstva a osvedy v Bratislave. Začiatkom septembra 1948 toto povereníctvo vydalo pre okresné národné výbory obežník, ktorý sa týkal postupu pri skúmaní kongruových priznávok. I keď už bolo avizované, že sa

²⁴⁴ Tamže, sign. B-130.102/48-III/1, č. j. 14.392/48-K/1. Návrh Povereníctva školstva a osvedy v Bratislave vo veci zrušenia kanonických vizitácií na Slovensku zo dňa 29. mája 1948 (s. 7, 8, 12).

²⁴⁵ Tamže. Prípís Ministerstva školstva a osvedy vo veci zrušenia kanonických vizitácií na Slovensku zo dňa 23. júna 1948.

chystá zrušenie systému kongruových doplnkov, nová svetská vrchnosť neváhala zneužiť stále platnú právnu úpravu k tomu, aby uviedla duchovenstvo do neistoty a šikanou ho donútila viesť s farníkmi spory o lektikálne príjmy na V. lustrum (1946–1950):

Pri skúmaní priznávk a pri zisťovaní miestnych príjmov duchovenstva na II. a III. lustrum sa zistilo, že bývalé okresné úrady nepokračovali v každom prípade podľa ustanovení [...] [kongruového vládneho nariadenia]. Vo väčšine prípadov bývalé okresné úrady akceptovali príjmy a výdavky priznané duchovnými bez skúmania ich správnosti podľa kanonickej vizitácie, dôchodkového popisu z roku 1896, alebo podľa vokátora. [...] Následkom nesprávnych posudkov bývalých okresných úradov boli nereálne nízko ustálené mnohé miestne príjmy, rozhodujúce pre výšku kongruového doplnku, čím [...] bola poškodzovaná štátna pokladnica. [...]

Dávky a povinné práce poskytované veriacimi [...] zistí ONV [...] a ustáli v plnej miere a hodnote, v akej duchovnému podľa kanonickej vizitácie a dôchodkového popisu z roku 1896, poťažne vokátora právom prislúchajú, ak nebolo preukázané, že sú splnené podmienky pre ich vylúčenie podľa ustanovení § 154 nariadenia. [...]

Dodanie príslušných naturálií a povinných prác je rázu verejnoprávneho. Preto ich skutočné jestvovanie po stránke právnej a formálnej sa považuje za dokázané dotiaľ, kým administratívnym pokračovaním nebolo zistené, že tieto povinnosti vôbec nejestvujú, alebo neplnia sa v tom množstve, v akom by prináležaly. [...]

Pri zisťovaní množstva dávok je smerodatný počet subjektov dávkami povinných [...], a bez ohľadu na to, či dávkami povinní svoje zaviazanosti plnia, či ich duchovný vymáha alebo nie, treba tieto dôchodky zaradiť priemerom troch rokov lustru predchádzajúcich a to na základe kanonickej vizitácie, dôchodkového súpisu z roku 1896 alebo vokátora. Vylúčiť možno len tie dôchodky (dávky), o nedobytnosti ktorých duchovný predloží doklady vydané na základe ukončeného administratívneho pokračovania.²⁴⁶

Z obežníku vyplýva, že jedinou možnosťou vylúčiť dávky, ktoré existovali len zdanlivo, z kongruových príjmov duchovného, bol postup podľa § 154 kongruového vládneho nariadenia. Ako už bolo vyššie poznamenané, aplikácia tohto ustanovenia bola prakticky nemožná i v medzivojnovom období, a to nielen kvôli úsporným opatreniam.

O vylúčení musel požiadať duchovný so súhlasom všetkých dávkami povinných, za súčasného vzdania sa dávok za seba i svojich nástupcov, a to so schválením príslušnej cirkevnej vrchnosti. Samotné vylúčenie však bolo v diskrecii Ministerstva školstva a národnej

²⁴⁶ Štátny archív v Bytči – pobočka Považská Bystrica, f. Okresný národný výbor v Púchove, šk. 182, sign. 10638/1948. Obežník Povereníctva školstva a osvetu o úprave priznávk na V. lustrum zo dňa 4. septembra 1948 (s. 1, 5).

osvety, resp. ním splnomocneného politického úradu II. stolice (krajinského úradu). Možnosť súhlasu príslušných správnych úradov po februárovom puči bola čisto iluzórna. Vnútorne rozporný obežník ešte načrtáva ďalšiu možnosť vylúčenia dávok, a to po predložení dôkazov o nedobytnosti ložného – duchovný by však bol v tomto prípade nútený požiadať o exekúciu dávok. Zrejme sa jedná o odkaz na § 175 kongruového vládneho nariadenia.

Je pravda, že i v období prvej Československej republiky mali pri skúmaní kongruových priznávok postupovať politické úrady v zásade obdobne – podľa rovnakých ustanovení toho istého vládneho nariadenia. Už vyššie však bolo poukázané na to, že to bol práve Referát Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave, faktický predchodca Povereníctva školstva a osvety, ktorý pred Najvyšším účtovným a kontrolným úradom hájil uvádzanie lektikálnych príjmov v kongruových priznávkach len v takom množstve, v akom bolo ložné reálne plnené. Obával sa totiž, že by Najvyšší správny súd v prípade sťažnosti rozhodol, že vymáhanie dávok v množstve uvedenom v dôchodkovom súpise z roku 1896 je morálne nemožné.

Dňa 14. októbra 1949 boli prijaté tzv. cirkevné zákony, hoci v skutočnosti išlo o zákony vyslovene proticirkevné. Zákon č. 218/1949 Zb., o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom, vo svojom § 11 ods. 2 vyslovil zánik všetkých záväzkov prispievať na cirkevné účely, teda i ložného. Toto zákonné ustanovenie bolo zopakované aj v § 21 a § 31 vládneho nariadenia č. 219/1949 Zb., o zabezpečení cirkví rímskokatolíckej (sic!) štátom.

Neblaho preslávená zrušovacia klauzula obsiahnutá v § 14 zákona č. 218/1949 Zb. bez výpočtu zrušila všetky právne predpisy, ktoré upravovali právne pomery cirkví a náboženských spoločností. Nastala tak bezvýnimočná diskontinuita so stáročným vývojom konfesného práva na území Československa.

5.3 LOŽNÉ V ADMINISTRATÍVNEJ PRAXI NA ZÁPADNOM SLOVENSKU

Nestor slovenskej sociológie Anton Štefánek o živote na slovenskom vidieku píše: „Najvplyvnejšou osobnosťou na dedine je farár, najmä katolícky farár. [...] Slováci sú nábožní a ešte viac cirkevnícki. Visia celou dušou na ceremoniáli a nestrpia v tomto smere ani so strany kňazov laxnosť alebo vážnejšie novátorstvo. [...] Jednako sa ľud meravo pridriava starých tradícií a zvykov, obzvlášť ženy visia celou dušou na kostole, na speve a modlitbách,

radly chodia na procesie, zúčastňujú sa na každom náboženskom podniku, nakoľko sa nežiadajú priveľké hmotné obete. Katolíckej cirkvi je veľmi na prospech, že nie je taká závislá od cirkevnej dane, od milodarov na udržovanie kostola a fary ako evanjelici. [...] [Nie] všade a nie vždy [však] dáva ochotne dedinský ľud kňazovi v naturáliách a poplatkoch, čo mu podľa zákona a starých zvyklostí patrí.²⁴⁷

Názory odborníka na slovo vzatého potvrdzuje mozaika piatich prípadov, ktoré sú popísané v tejto podkapitole. V prepisoch nazhromaždených archiválií nachádzame pôvodné poznatky o skutočnom živote ložného tak, ako sa s nimi stretávali príslušné orgány štátnej i cirkevnej správy v medzivojnovom období. Treba však mať na mysli, že prípady, ku ktorým sa zachovalo toľko spisového materiálu, sú už spravidla patologické. Vo väčšine prípadov nebolo nutné siahnuť k donucovacím prostriedkom, a preto k nim nenachádzame dostatočné množstvo písomných prameňov.

Nechcel som sám v tejto záležitosti nič urobiť

Prvý prípad je ukážkou zdráhavosti vykonávateľov verejnej správy, ktorí sa v prvých mesiacoch po vzniku Československa často nedokázali odhodlať k exekúcii ložného. Dňa 1. septembra 1919 podali Ernest Bokor, katolícky farár v Hradišti a Karol Bócy, katolícky farár v Osuskom, nasledujúcu sťažnosť Župnému úradu v Nitre:

My nižepodpísaní 15. apríla t. r. na úrad slúžnovský v Senici tú prosbu sme zadali, by p. hlavný slúžny Fr. Gaertner našich farníkov upozornil na obrábanie farských ról, ktorá povinnosť vo visitácii kanonickej z r. 1788 a v popise kongruálnom z r. 1896 ako dôchodok farára naznačená je a ktorú prácu farníci do konca r. 1918 neprestajne konali.²⁴⁸

V čase politického prevratu mnohí s našich farníkov sa tejto povinnosti bez dôležitej príčiny zriekli, k čomu prispelo i to, že náš p. hlavný slúžny bez vypočutia nášho i bez preskúmania dokumentov hradištskému richtárovi Martinovi Chovanec to by bol riekol, že farské role obrábať už viac neni jejich povinnosťou, jak sa tento pred svedkami pri odmrštení práce na p. hlavného slúžneho odvolával. Neskôr síce p. hlavný slúžny – na nútenie p. dr. Cyrila Horvátha, advokáta senického – vydal rozkaz, že farníci farskú prácu aj ďalej konat' musia, čo si ale tí renitenti [odbojníci] s istých dôvodov už nevšimli.

Divné je nám to, že [sme] v tak súrnej záležitosti na našu úradnou cestou udanú prosbu od p. hlavného slúžneho úradne žiadnu odpoveď nedostali. Na osobitnú a spätnú prosbu hradištského farára to bola od neho odpoveď, že to je

²⁴⁷ ŠTEFÁNEK, Anton, *Základy sociografie Slovenska*, Bratislava, 1945, s. 168–169 passim.

²⁴⁸ Hlavný slúžny bol vyšší politický úradník, prednosta okresnej politickej správy.

cirkevná záležitosť, do ktorej ho nič neni; pred osuským farárom v tej istej záležitosti zase tak sa vyjadril, keď mu svoju prosbu od vládneho cirkevného referenta potvrdenú i podporovanú predložil – že cirkevný referent neni kompetentným, by mu v tomto rozkazy dával.

Ponevác my nižepodpísaní farské práva popúšťať nemôžeme – s predostretím tejto našej žaloby úctive Vás prosíme o zavedenie vyšetrovania proti horespomenutému hlavnému slúžnemu v našej záležitosti, spolu pritom i nás osobitne vyslyšať a vzhľadom na našu bezpečnú výživu – s našich farníkov tých renitentov, ktorí až dosavád sa protivia z úradu županského upozorniť na riadne konanie farskej práce, pokiaľ nový zákon inak to nenariadi, keď už v peniazoch si prácu farskú vymeniť nechcú; ďalej úctive prosíme o upozornenie p. hlavného slúžného senického na to, že by sa do taxy cirkevných obradov nemiešal a farníkov s takou vecou proti svojim duchovným nebúril i rozkazy nevydával obecným starostom, že by vyšetrovanie viedli proti kňazom, čo je na jejich auktorite i vzdelanosti pred ľudom veľkou urážkou; takéto právo, sám by mal vedieť, že jedine prináleží cirkevnej vrchnosti.

Úctive prosíme i o to, by nám všetky dovčul – skrz nevšímavosť našej záležitosti z úradu slúžnovského v Senici takpodobne skrz tých renitentných farníkov zapríčinené škody i útraty – dľa obnosu na potvrdenkách, ktoré máme pri ruke, vynahradené boly.²⁴⁹

Na výzvu Župného úradu v Nitre oznámil senický hlavný slúžny František Gaertner dňa 28. októbra 1919 nasledovné:

Neni pravda, že by som bol farníkov hradištských a osuských proti farárovi poburoval a že by som sa bol do cirkevných vecí zamiešal, nýbrž celá záležitosť má sa jak nasleduje.

Asi v breznu predložil mi starosta osuský, roduverný Slovák a dobrý kresťan, Karel Karol sťažnosť celým cirkevným výborom osuským podepsanú, ve ktorej sa ponosoval, že pan farár Bócy nevedol jim deti ke zpovedi, že sa nesúčastnil otvorenia slovenskej školy, že neučil náboženstvo apod., a žiadali roduverného Slováka za farára. Upovedomil som pána starostu, že sa do tejto záležitosti miešať nemôžem.

Na to došiel ke mně pan farár Bócy a ponosoval sa mi, že mu farníci nechcú konati polní práce. Žiadal som starostu osuského, aby ľud premluvil, by robotu ďalej konali a nie opak. Podotýkam však, že mi starosta osuský Karel Karol hovoril, že mu to bylo v ministerstve rečeno, že sa podobné práce konati už nemusí.

Keď mi farár osuský predložil výtah z kanonickej inspekcie, pánom cirkevným referentom doplnený v ten smysl, že ve výtahu uvedené práce sa musí farárovi konať, podotkl som, že v tejto záležitosti by musely býti obe strany urovnány a projednány súčasne tiež ponosy obce, k nimž sa pridružily ješte

²⁴⁹ ŠA v Nitre, f. Nitrianska župa I., šk. 74, sign. 1919/III–918, č. j. 42. Sťažnosť hradištského a osuského farára na senického hlavného slúžneho zo dňa 1. septembra 1919.

sťažnosti ohľadom vysokej štóly a hovoril som, že mohu dostať rozkazy len úradnou cestou a nie poznámkou na výtahu, neb pak sa nemám na čo odvolať.

Rovnež tak sa mala záležitosť s pánom farárom hradištským.

Keď som jednou s pánom županom Dr. Okánikom išiel vlakom z Nitry, vykládal som mu celú záležitosť a upozornil som jej na to, že akonáhle v tejto veci niečo udelám, poštvu na seba buď celú obec, aneb že sa bude mluviti, že »Čech bere vieru a pracuje proti knežstvu«. Nechcel som preto sám v tejto záležitosti ničeho urobiť. Pan župan mi kázal, aby som spisy predložil panu vikárovi Dr. Osvaldovi do Trnavy. To sa také stalo. V prípise prosil som pána vikára, aby záležitosť sám urovnal, abych já do toho nebyl zatahován.

Pan vikár mi úradným dopisom poďakoval a poslal mi tiež, aniž by som jej bol o to požiadal, soznam štolových poplatkov, ktorý som obom starostom sdělil. To je všetko, čo sa stalo.

Celá sťažnosť obou pánov farárov je čiste hlinkovské štvanie proti mne, ako českému úradníkovi. Ako roduverní Slováci oba páni mne známi nejsú.

Aký je môj pomer ku knezom, mohu pánu županovi dokázati všickni páni farári uherskohradištského okresu, kde som tri roky slúžil, ďalej predseda Jednoty československého duchovenstva ThDr. Pauly, farár a kanovník na Smíchove, jednatel Jednoty kaplan Žížala, senior kaplan smíchovský Škorpil, s nimiž všemi se stýkam kdykoliv do Prahy dojedu, ďalej prof. ThDr. Vinc. Gehm, farár na Skalce, ThDr. Palička, farár na Volšanech, prof. ThDr. Příbyl v Dejvicích u Prahy, senior kaplan Malý z Prahy II, prof. ThDr. Kašpar z reálky libenskej a mnozí jiní. Možná, že mám mezi dobrými knežými, ktorí mne poznávají, viac priateľ ako pan farár Bócy a Bokor dohromady.²⁵⁰

V spise sa žiaľ nezachovala informácia o tom, ako bol tento prípad nakoniec vyriešený. Citované listiny však svedčia o tom, aké nedozerne následky mohla vyvolať nevinne mienená noticka zverejnená vo vestníku bratislavského poľnohospodárskeho referátu. I keď sú obavy hlavného slúžneho pochopiteľné, svojou nečinnosťou zrejme len prispel k prehĺbeniu rozporov medzi záhorskými farármi a ich tvrdohlavými farníkmi.

Manželka Spišákova dokonca sekeru na četníkov chytila

Druhá vybraná kauza sa odohrala o niekoľko rokov neskôr a svedčí naopak o maximálnej odhodlanosti okresného náčelníka v Topolčanoch úspešne doviest' politickú exekúciu až do zdarného konca. Dňa 21. júla 1923 odoslal Župnému úradu v Nitre tento prípis:

²⁵⁰ Tamže, č. j. 229. Odpoveď hlavného slúžneho v Senici Župnému úradu v Nitre zo dňa 28. októbra 1919.

Dňa 12. januára 1920 podal rímskokatolícky farár Jozef Oravec v Klíž-Hradišti – notariát Klatnovejsa – k slúžnovskému úradu v Nitrianskych Žabokrekoch sťažnosť, že niektorí veriaci mu nedoviezli drevo, ktoré dľa kanonickej visitácie sú povinní mu dovieŕ. Záležitosť bola niekoľko razy četníctvom vyšetrená a zistené, že sťažnosť farára je oprávnená. Následkom toho menovaný slúžnovský úrad proti veriacim, ktorí svoju povinnosť nekonali, zakročil, farár v jednom prípade aj u okresného súdu v Topoľčanoch [...] žaloval.

Županský úrad v Nitre pak na zakročenie farára dňa 5. septembra 1922 [...] nariadil hlavnému slúžnemu v Žabokrekách, aby záležitosť čo najrýchlejšie vybavil. To isté nariadenie bolo pak vydané aj 10. novembra 1922 [...] a bolo následkom toho aj notárovi vyhrozené disciplinárkou, keď záležitosť hned nevybaví. [...]

Konečne všetci dávkou povinní svojej povinnosti zadost' urobili alebo sa s farárom [...] iným spôsobom dobrovoľne vyrovnali, až na Štefana Spišáka, proti ktorému bola notárom na obnos 716 Kč 10 h exekúcia vedená. Táto exekúcia bola ustanovená na 12. februára 1923 a na žiadosť notára bola k nej poskytnutá četnícka asistencia. Napriek tomu ale exekúcia sa previesť nemohla, pretože sa rodina Spišáková a jeho susedia proti vyslanej komisii postavila, jej nadávala a dľa hlásenia notára manželka Spišáková dokonca sekeru na četníkov chytila, takže títo aj notár od na kľúč uzamčenej maštale, kde sa exekúcia mala previesť, bezvýsledne museli ustúpiť. Vo veci bolo pak štátnemu zastupiteľstvu v Nitre trestné oznámenie podané.

S ohľadom na kategorické nariadenie Župného úradu v Nitre zo dňa 12. januára 1923 [...], aby kňazské poplatky farára administratívnu exekúciou boli sohnaté a už aj preto, že vážnosť četníctva v tomto prípade v očiach obecnstva jeho neúspechom musela značne poklesnúť, vydal úrad dňa 6. apríla 1923 četníckej stanici v Klatnovejsi [...] nariadenie, aby dva kusy dobytká dala do Topoľčian dohnáť, aby sa tam mohli exekučnou [cestou] predať.

[Oddielové] četnícke veliteľstvo v Nitre sem sdělilo, že nariadilo četníckej stanici s prevedením dopravy vyčkať, až tunajší úrad príkaz zmení, pretože tento úkol nepatrí do kompetencie četníctva.

Pripúšťam úplne, že horecitované nariadenie nebolo dosti jasné; pak ale četnícka stanica mohla si vyžiadať ďalšie pokyny.

Úrad nesdílí názor oddielového veliteľstva, že sa v tomto prípade nejedná o udržovanie verejného poriadku, naopak bolo treba exekvovaným dokázať, že zákony platia a že sa k platnosti môžu dovieŕ aj vtedy, keď exekvujúci notár a četnícka asistencia zákon vykonať nemohli. Patrí k udržovaniu verejného poriadku, aby ľud bol presvedčený, že zákon platí a že štát má moc ho presadiť. Ak [v] to ľud neverí, sú zásady verejnej bezpečnosti otrasené. Podobné prípady dôveru ľudu v zákony musia otriasať. Takto úrad uvažoval, keď spomenuté nariadenie vydal.

Že nariadenie župného úradu tunajší úrad musel vykonávať, bolo samozrejme aj mne nepríjemné preto, pretože farár, pre ktorého sa majú pôžitky sohnáť, je medzi jeho farníkmi považovaný za maďaróna a preto neobl'úbený.

Táto okolnosť v štádiu, v ktorom úrad záležitosť prevzal, nemohla byť už uplatnená.

Za takového stavu veci predmetné spisy župnému úradu znovu predostieram, lebo notár není v stave záležitosť sám vybaviť, četnícka stanica v Klatnovejsi záležitosť tiež vybaviť nemohla.

Prosím preto, aby lehota daná [...] dňa 12. januára 1923 bola predĺžená do konca tohoto roku, a tak vyčkáno výsledku súdnej pravoty medzi farárom a Štefanom Spišákom, jinak by tunajší úrad musel žiadať koncentrovanie četníctva okresným veliteľstvom do uvedenej obce.²⁵¹

Spišákove dve teľatá sa nakoniec podarilo zaistiť, no dobytok sa ani na druhý pokus nepodarilo v dražbe predat'. Okresný náčelník sa však nevzdával: „Exekutívne zabavená lichva [rožný statok] bude ale na budúcom lichvacom jarmoku v Topoľčanoch odpredaná a tým bude vec vybavená.“²⁵² K tomu však už nedošlo, pretože Spišák dňa 5. júna 1924 farské podlžnosti úplne vyplatil, čím sa stal spor bezpredmetným.²⁵³ Trval však štyri a pol roka.

Tento prípad ukazuje nielen to, aké dramatické výjavy sa mohli odohrať pri mobiliárnej exekúcii a akých rozmerov mohla dosiahnuť nevôľa farníkov vydat' svojim kňazom ich mzdu, ale i to, aké dilemy musela riešiť štátna správa v takto chúlóstivých záležitosťiach.

Nemôžem dopustiť, aby zátvrdliví veriaci hladovať nechali svojho kňaza

Exekventi nezriedka narážali na neochotu či neschopnosť orgánov verejnej moci vymôcť im plnenie, na ktoré mali nárok. V takýchto zdanlivo bezvýhodiskových situáciách sa bezradní kňazi obracali na svojich biskupov, aby im pomohli domôcť sa spravodlivosti prostredníctvom sankcií cirkevného práva trestného.

Kódex kanonického práva z roku 1917 (CIC/1917) vo svojom kán. 2303 § 2 stanovil: „[Trpí-li] duchovní opravdu nouzi, má se ordinář ze své lásky k bližnímu co nejlepším způsobem o něho postarat, aby nebyl nucen k hanbě duchovního stavu žebat.“²⁵⁴ Nesporne zaujímavým spôsobom učinenia zadosť tejto povinnosti bola možnosť uloženia odvetného trestu podľa kán. 2291, 3°, teda trestného preloženia či zrušenia farského sídla. Dňa 27. novembra 1920 zaslal farár vo Fačkove svojmu biskupovi list nasledujúceho znenia:

²⁵¹ ŠA v Nitre, f. Nitrianska župa II., šk. 257, sign. adm. 1924 Ii, 7454/24, č. j. 6010/1923. Žiadosť okresného náčelníka v Topoľčanoch adresovaná Župnému úradu v Nitre zo dňa 31. júla 1923.

²⁵² Tamže, č. j. 9326/1924. Oznam okresného náčelníka v Topoľčanoch adresovaný Župnému úradu v Nitre zo dňa 22. mája 1924.

²⁵³ Tamže, č. j. 5106/1924. Oznam Okresného úradu v Topoľčanoch adresovaný Župnému úradu v Nitre zo dňa 24. júna 1924.

²⁵⁴ Citované podľa KOP, František a kol., *Překlad Kodexu kanonického práva*, Brno, 2009.

[S] najhlbšou úctou prosím o trpezlivosť, žeby ste v nasledujúcich ma vyslyšať ráčili. Včul už tretí rok, čo príslušnosť moju, obzvláštno drevo, od mojich veriacich nedostávam. [...] Ponevác tak vidím, že zo žiadnej stránky mi radou alebo pomocou poslúžiť nikto nemôže, preto s tou poníženou prosbou sa utýkam Vašej Osvietenosti, by ste ráčili mňa splnomocniť, totižto dovoliť, že by [som] žiadnemu [z] mojich veriacich, ktorí svojim povinnostiam zadosť neučinili, krstiť, ovádzať, nemocných zaopatriť, pochovávať, v čas koledy dom posvätiť, sobášiť atď., slovom žiadnu cirkevnú službu konať nemusel. Sú to veriaci takí, z ktorých žiadna cirkev, ešte aj tá čechoslovenská, žiadneho osohu mať nebude.²⁵⁵

Aby nitriansky biskup Karol Kmeťko potrestal fačkovských farníkov, ktorí sa dopustili deliktu odopierania plnenia farárovi podľa kán. 2349, pristúpil k cirkevnému trestu:

Za užitočné považujem, aby dp. duchovní z kazateľnice vyhlásili veriacim nasledujúci oznam biskupský:

Kristus Pán povedal svojim apoštolom a ich nástupcom duchovným: »A do ktoréhokol'vek mesta vojdete a prijmú vás, jedzte, čo sa vám predloží, [...] lebo hoden je robotník svojej mzdy. [...] Ale do ktoréhokol'vek mesta vojdete a neprijmú vás: keď vyjdete na jeho ulice povedzte: I prach vášho mesta, ktorý sa ulepil na nás, utreme si o vás. [...] Povedám vám, že v ten deň (totožito v deň súdny) ľahšie bude Sodomčanom, nežli tomu mestu.« (Luk. 10, 7–12) Z tohoto dôvodu bolo vyhlásené v pastierskom liste r. 1920 veriacim, že jak odoprú svojim duchovným zákonmi ustálené príslušnosti, takí veriaci budú cirkevnými trestami stíhaní alebo sa im duchovný odoberie.

S ľútosťou oznamujem, že takto som bol prinútený zachádzať vo farnosti Fačkov. Veriaci tam opätovne odopreli dodať tie príslušnosti, na ktoré sa ich nábožní praotcovia zaviazali, ktoré sú v právnych smluvách p. farárovi zabezpečené, na ktoré ich aj svetské vrchnosti zaviazaly. Preto som odobral duchovného z Fačkova tak, že správou fary fačkovskej som poveril susedného p. farára vo Frivalde, kam sa prenesú matriky a iné úradné veci; veriaci fačkovskí pôjdu so všetkými cirkevnými úkonmi, teda s krstom, sobášmi, vádzkami, spovedami, na sv. omšu atď., do Frivalda; keď k zaopatrovaniu chorých duchovný vyjde do Fačkova, má mu byť poskytnutá príležitosť zo strany rodiny nemocného; vo Fačkove prestanú sa konať služby Božie a bude odňatá z kostola Prevelebná Sviatosť oltárna.

Zaiste s bôľom otcovského srdca sdeľujem túto smutnú udalosť [svojim] veriacim hneď na začiatku [svojho] biskupstva. Ale nútila ma k tomuto doteraz neslýchanému zakročeniu moja biskupská povinnosť, ktorou som povinný starať sa nielen o veriacich, ale aj o kňazov svojich. Naša diecéza má málo duchovných, a veriaci z mnohých miest deputáciami, prípismi si úpenlivo žiadajú a prosia, aby im duchovný, kaplán, poslaný bol, na ktorého výživu nové obety vd'ачne

²⁵⁵ ADN, odd. Parochiae dioecesis Nitriensis, šk. 63A, sign. 33/II. List fačkovského farára biskupskému úradu zo dňa 27. novembra 1920.

prijímajú. Tejto žiadosti mnohokrát pre nedostatok kňazov vyhovieť nemôžem. To však tiež nemôžem dopustiť, že dokiaľ horliví, dobrí veriaci, ktorí si chcú vydržovať svojho duchovného, ostali bez kňaza, dotiaľ na inom mieste neteční, zátvrdlívi veriaci nechali hladovať svojho kňaza. Pevne verím, že tento príklad bol prvý a posledný v mojom biskupstve, a že na podobné prísne zakročenie viackrát nebudem nútený.²⁵⁶

Nový duchovný správca farnosti si krátko po svojom menovaní povzdychol:

[Viedol som] a vediem tu tuhý boj. Ľud je veľmi zanedbaný – asi toho kňaza tak túžobne nežiadal, lebo zvlášť v náboženskom ohľade panuje tu strašná nevedomosť – teda im ten kňaz tak veľmi nechýbal. Podnes som len staré dlžoby sháňal – išlo to ťažko, ale je to už v poriadku. Začnem včul nový život – ťažký a sotva sa budem môcť dlho udržať.²⁵⁷

Dostalo sa mu však povzbudenia:

[Povzbudzujem] Vás, aby ste neztratili chuť k práci na Fačkove. Toho som povedomý, že veriaci fačkovskí v horlivosti náboženskej hlboko klesli; aj to viem, že by oni boli časom celkom navykli bez kňaza žiť: ale pre tie ďalekosiahle následky otázky fačkovskej, ktorú pozornosťou sprevádzajú ostatné fary diecézy našej, musíme sa všemožne pričiniť, aby veriaci fačkovskí tak príkladne sa podrobili, aby to potom zas po všetkých farách vyhlásené byť mohli. Preto vytrvajte tam ďalej, veď keď ste boli vstave usporiadať staré podlžnosti bývalého p. farára, zaiste sa podarí sobrať to, čo prináleží Vám, ktorého pastiersku horlivosť veriaci požívajú.²⁵⁸

Vyhlásenie uloženia tohto bezprecedentného trestu v celej Nitrianskej diecéze malo zaiste i odstrašujúci efekt a okrem toho určite primälo zahanbených fačkovských farníkov urýchlene odčiniť krivdy, ktoré spáchali svojmu predchádzajúcemu kňazovi. O účinnosti trestu v tomto prípade svedčí i fakt, že biskup Kmeťko od neho mohol farnosť absolvovať už 4. mája toho istého roku:

V obežníku [...] som vyhlásil, že faru fačkovskú som z trestu nechal bez duchovného, preto, že značná čiastka veriacich odoprela príslušnosti duchovnému

²⁵⁶ ADN, Circulares litterae dioecesis Nitriensis anno 1921. dimissae No. III/1921 (26. 2. 1921), Nitriae, s. 3–4, No. 314. *Fačkovská fara dočasne pripojená k fare frivaldskej.*

²⁵⁷ ADN, odd. Parochiae dioecesis Nitriensis, šk. 63A, sign. 33/II. List dočasného administrátora fačkovskej farnosti biskupskému úradu zo dňa 14. apríla 1921.

²⁵⁸ Tamže. List fačkovskému farárovi zo dňa 17. apríla 1921.

svojmu. Veriaci fačkovskí odvtedy nahliadli nesprávnosť svojho počínania, zaviazali sa všetko svedomito dodávať a skutočne nie len príslušnosti toho roku dodali, ale aj reštancie vyrovnali. Preto bez meškania som im prideliť osobitného duchovného a žiadam od všetkých dp. správcov fár, aby o tomto z kazateľníc upovedomili v mojom mene svojich veriacich podobne, jako im sdelili dľa udeleného nariadenia, že fačkovská fara bola duchovného pozbavená.²⁵⁹

Vinníci museli ísť k biskupovi odprosiť

O účinnosti cirkevných trestov sa presvedčili i v iných kútoch Nitrianskej diecézy. Prievidzský dvojtyždenník *Náš kraj* priniesol koncom roku 1924 túto neobvyklú správu:

Interdictum v Nitrianskych Diviakoch

Biskupský úrad z Nitry vyriekol na hlavu cirkevníkov z fary diviackej hrozný trest: opravdivé interdictum. To toľko znamená, že dotyčnej farnosti deti sa nekrstia, mŕtvi sa nepochovávajú s cirkevnými obradmi a bohoslužby sa neodbyvajú. Vec zapríčinila netaktnosť niektorých činiteľov. Ľud posiaľ nemusel platiť farárovi za krstenie a za pohrab. Teraz však vyhlásili dotyčného farára za blázna a zástupcovia jeho žiadali všetko, čo farárovi patrí. Z toho vznikla celá vzburá v Diviakoch, rozhorčený ľud napadol aj vyslanca biskupského úradu Ľudevíta Šimeka, ktorý šiel do Diviak vyrovať spor, a preto vyriekol biskupský úrad na veriacich tento najväčší trest, ktorý katolícka cirkev má. Interdictum účinkovalo nepríjemne na veriacich a teraz už robia všetko možné, aby interdictum bolo odvolané.²⁶⁰

Kódex kanonického práva z roku 1917 miestny interdikt podrobne upravuje v kán. 2268 až 2277. Rozlišuje dva druhy lokálnych interdiktov (kán. 2269 § 1). Trestajúca autorita (Apoštolský stolec alebo biskup) zároveň disponuje moderačným právom (kán. 2271). Generálny miestny interdikt postihuje priestor pozostávajúci z niekoľkých konkrétnych území alebo právnických osôb, napr. provinciu, diecézu či farnosť. Naproti tomu partikulárny miestny interdikt postihuje miesto v užšom zmysle slova, napr. kaplnku, oltár či cintorín.²⁶¹ Zaujímavé je, že CIC/1917 zaraďuje miestny interdikt medzi nápravné tresty, resp. cenzúry (kán. 2255 § 1, 2°) a zároveň medzi spoločné tresty odvetné (kán. 2291, 1°).

²⁵⁹ ADN, Circulares litterae dioecesis Nitriensis anno 1921. dimissae No. V/1921 (4. 5. 1921), Nitriae, s. 6, Č. 987. *Fáčkovská fara obdržala vlastného duchovného*.

²⁶⁰ *Interdictum v Nitr. Diviakoch*, in: *Náš kraj* č. 23/1924 (1. 12. 1924), Prievidza, s. 3.

²⁶¹ BACHOFEN, Charles Augustine, *A Commentary on the New Code of Canon Law VIII*, St. Louis–London, 1922, s. 197–198.

Miroslav Černý označuje miestny interdikt za cirkevný trest typický pre stredovek.²⁶² „Problém miestneho interdiktu spočíva ve skutečnosti, že z důvodu skutečného či údajného provinění jednoho člověka – ať už krále, císaře, nebo heretického teologa – je postiženo veškeré obyvatelstvo určitého území [...]. Jedná se tedy podle moderní terminologie o určitý typ »kolektivní viny«, která je v moderním právním státě z hlediska právního, ale i z hlediska morálního nepřijatelná, kdy je trestán i ten, kdo je osobně zcela neviný, za přečin někoho jiného (například poddaný, který nemůže žádným způsobem zasáhnout do konfliktu svého panovníka s papežem ani jej ovlivnit, kterému je však dočasně odejmuto právo na plnohodnotný křesťanský život).“²⁶³ Pokračuje: „Otázkou zůstává, nakolik byl trest interdiktu účinný a zda vždy dosáhl svého cíle, kterým bylo podrobení se provinilce církevní moci.“²⁶⁴ Posledný lokálny interdikt, ktorý Miroslav Černý ako historickú kuriozitu spomína, bol uvalený na mesto Galatina v Apúlii po fyzickom napadnutí otrantského arcibiskupa a trval od 10. decembra 1913 do 12. januára 1914.²⁶⁵

Miestny interdikt však na Slovensku predstavoval aj v prvej polovici 20. storočia veľmi účinný nápravný trest (*poena medicinalis*), ktorý bol ako stvorený na trestanie kolektívneho odopierania ložného kňazom. Vrodené a vlastné právo cirkvi trestať jej podriadených previnilcov (kán. 2214 § 1) sa mohlo najlepšie uplatniť práve na slovenskom vidieku. Nielenže cirkevný trest dopĺňa svetský trest v duchovnej oblasti,²⁶⁶ v obdobných prípadoch môže pôsobiť i významne preventívne. Okrem toho nepochybne dokázal stmeliť veriacich v obrane proti bezpráviu páchanom ich spolufarníkmi a primäť ich odčiniť svoje zlé skutky.

Správu o uvalení miestneho interdiktu na diviacku farnosť prevzal dva týždne po jej zverejnení aj denník *Prager Tagblatt*,²⁶⁷ kde ju zaregistrovali úradníci Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave. Referát si vyžiadal vyšetrovanie celej záležitosti.²⁶⁸

Prievidzský okresný náčelník potvrdzuje, že článok sa zakladá na pravde:

²⁶² ČERNÝ, Miroslav, *Místní interdikt*, in: ADAMOVIČ, Karolina, KNOLL, Vilém, VALEŠ, Václav a kol., *Pozapomenuté právní instituty*, Plzeň, 2014, s. 41.

²⁶³ Tamže, s. 45.

²⁶⁴ Tamže, s. 48.

²⁶⁵ Tamže, s. 56.

²⁶⁶ TŘETINA, Jiří Rajmund, PŘIBYL, Stanislav, *Konfesní právo a církevní právo*, Praha, 1997, s. 277.

²⁶⁷ *Kirchliches Interdikt gegen zahlungsunwillige Gläubige*, in: *Prager Tagblatt* č. 292/1924 (14. 12. 1924), Praha, s. 5.

²⁶⁸ ŠA v Nitre, f. Nitrianska župa II., šk. 68, sign. 1925/Vc/258, č. j. 258 prez./1925. Žiadosť Referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave adresovaná Župnému úradu v Nitre vo veci miestneho interdiktu v diviackej farnosti zo dňa 6. januára 1924.

Cirkevný trest (interdictum) trval od 1. novembra 1924 do 8. decembra 1924. Vzťahoval sa na obce Banky, Diviaky, Ješkovejsa, Máčov, Novejsa a Vrbany, ktoré patria k diviackej farnosti. [...]

Trest vydal nitriansky biskup preto, že vznikol spor medzi farníkmi a medzi kurátorom Bergendym, farárom z Nitrianskych Sučian, ktorý bol biskupom vymenovaný za kurátora diviackeho farára Szélessyho. Ľud zastával sa svojho starého farára, ktorý bol dobrák, nevyberal štólu a sôsy a žil v asketickej skromnosti. Preto bol obľúbený. Kurátor však pridržiaval sa všetkých príslušností, ktoré patria farárovi a začal vyberať sôsy. Z toho vznikol spor. Biskup vyslal dvoch farárov na vyrovnanie sporu, ale bez výsledku. Pri tom sa stalo, že niektorí mladíci kamením napadli týchto dvoch farárov domnievajúc sa, že im chcú preč vziať Szélessyho.

Niektorí cirkevníci boli sa ponosovať u okresného úradu, že im kňaz nechce pochovať mŕtvych, ale dľa platných zákonov nedalo sa zakročiť, lebo zákon len to nariaďuje, že mŕtvola musí byť pochovaná, čo sa môže stať i bez kňaza.

Teraz je spor už vyrovnaný. Hlavní vinníci všetci museli ísť do Nitry k biskupovi odprosiť. Na to prišlo odvolanie trestu cirkevného.

Podotýkam, že proti tým, ktorí kňazov napadli kamením, je zavedenú u okresného súdu trestné pokračovanie.²⁶⁹

Dochovalo sa nám dokonca písomné poďakovanie za odvolanie trestu:

Osviečený pán biskup!

Všetci farníci fary diviackej jednomyselne s najväčšou poníženosťou svoje poďakovanie predkladajú pred pána osviečeného biskupa za tú veľkú milosť, že ste ráčil dovoliť služby Božie konať.

Všetci pred oltárom kľáčime, aby [sme] sa pomodlili Všemohúcemu Pánu Bohu za osviečeného pána biskupa.

Všetci silne sľubujú, že stojú [chcú] byť dobrými, nábožnými a poslušnými katolíci a že s najväčšou uctivosťou sa budú chovať naproti kňazom cirkvi katolíckej.

Opakujúc svoje najvrednejšie poďakovanie bozkávajúc posvatné ruky osviečeného pána biskupa sme vždy najponíženejší sluhovia,

[podpisy šiestich richtárov obcí spadajúcich do diviackej farnosti doplnené úradnými obecnými pečiatkami a podpis pisateľa listu, farára Ladislava Szélessyho]²⁷⁰

²⁶⁹ Tamže, č. j. 56 prez./1925. Oznam okresného náčelníka v Prievidzi adresovaný Župnému úradu v Nitre zo dňa 24. januára 1925.

²⁷⁰ ADN, odd. Parochiae dioecesis Nitriensis, šk. 30A, sign. 19/IV. Poďakovanie richtárov obcí diviackej farnosti za odvolanie cirkevného trestu zo dňa 7. decembra 1924.

Z celej udalosti vyvodila miestna tlač vsutku poetické ponaučenie:

Z Diviackej revolúcie

Svojvoľne neslobodno si počínať nikdy. Diviacki farníci sa mohli poučiť na vlastnej škode. Vzbúrili sa proti cirkevnej vrchnosti, ba niekoľkí mladíci dovolili si i to, že kamením napadli farára Šimeka, ktorý prišiel vyrovnávať spor. Četníctvo zistilo týchto odvážlivcov v osobe Jozefa Kováča, Štefana Košu a Jozefa Káňu a oznámilo ich pre ohrozovanie bezpečnosti tela. Keď mali krivdu, na to je zákonitá cesta, tou sa mali domáhať odčinenia krivdy, a nie siahat' po takýchto zbojnických prostriedkoch.²⁷¹

V prípade diviackeho interdiktú biskup nepochybne uprednostnil nápravu pred odvetou. Keďže však cirkev plne uznáva autonómiu svetského práva trestného, ktorého existenciu považuje za potrebnú a nutnú a ctí právo štátnej moci chrániť vzťahy v ľudskej spoločnosti, v žiadnom prípade uloženie kanonickej trestnej sankcie nezbavuje zodpovedné osoby povinnosti trest podľa svetského práva uložiť a páchatel'a trestného činu povinnosti trest prijať a odpykať si ho.²⁷²

Rodič je nútený karhať dieťa, keď vzdorovitost' jeho ináč premôcť nemôže

Diviacky miestny interdikt však nebol jediným, ktorý musel nitriansky biskup Karol Kmeťko uložiť. Obzvlášť problematickou bola farnosť Klíž-Hradište. Mladý kňaz, ktorý bol poverený správou tejto farnosti, si počiatkom roku 1937 vo svojom liste biskupovi Kmeťkovi povzdychol: „Neviem, neviem, kde tu väzí príčina. Jako keby jakási tajná kliatba spočívala na tomto ľude. Totiž, jako svedčí matrika, na tejto fare bol zavraždený kňaz. Náš sedliak sa vie hned' strašne uraziť, hned' ho všetko bolí, je citlivý, a kňaz, ten už musí zniecť všetko.“²⁷³

Keďže farníci odmietli plniť svojmu farárovi dávky, ktorými mu boli povinní, biskup dňa 15. decembra 1937 uložil farárovi prečítať svojim farníkom nasledovný oznam:

Prirodzenou vecou je, že kto pracuje pre dobro iných, majú sa o jeho životné potreby starať tí, na ktorých dobro sa jeho robota vzťahuje. Podľa tejto zásady sa majú starať o výživu duchovného veriaci jeho. U nás sa táto starosť delí rôznym spôsobom tak, že patrón dal role, právo na pasienok a palivové drevo, veriaci

²⁷¹ *Z Diviackej revolúcie*, in: *Náš kraj* č. 24/1924 (15. 12. 1924), Prievidza, s. 2.

²⁷² TRETERA, Jiří Rajmund, PŘIBYL, Stanislav, *Konfesní právo a církevní právo*, s. 277.

²⁷³ ADN, odd. Curia episcopalis Nitriensis, šk. 35, sign. 738/1940. List hradištského farára nitrianskemu biskupovi zo dňa 10. januára 1937.

štolárne poplatky a niektoré práce, ako obrábať role, rúbať a dovážať drevo, dávať sosyp alebo iné príslušnosti, konečne aj obce a štát udeľujú príspevky k výžive duchovných. Všetky tieto dôchodkové zdroje sú opísané v kanonickej vizitácii, v urbárskom priateľskom pokonaní, v kongruovom popise a v iných listinách.

Biskupský úrad na základe písaných dokladov a stálej zvyklosti dospel k presvedčeniu, že farárovi a organistovi fary v Klíž-Hradišti palivové drevo rúbať a dovážať sú povinní tamojší farníci, ktorí to konajú cestou politickej obce. V novšom čase však túto príslušnosť odopierajú. Preto bolo potrebné vyžiadať zásah administratívnej štátnej vrchnosti, takže na prvom stupni okresného úradu. Tento si žiadal otázku túto znovu prejednávať obecnými zastupiteľstvami. Vzhľadom na to, že farníci sa zdráhajú povinnosť svoju uznať, a vzhľadom na to, že pre toto ich zdráhanie otázka sa dlho bude ešte pojednávať, čím nastanú rôzne zmätky a robí sa ujma duchovnému, biskupský úrad sa cíti byť prinúteným siahnuť k cirkevným opatreniam. Tieto prítomným pripisom ustaľujem nasledovne:

1. Zakazujem všetky slávnostné, spievané sväté omše, litánie a iné pobožnosti so sprievodom organu vo farskom kostole.

2. Nedovoľujem odbavovať roráty a utierču [polnočnú omšu].

3. Zakazujem pánu administrátorovi odbavovať pohreby cirkevné a pri nich používať zvony farského kostola, keď sa má pochovávať mŕtvy v obci Klíž, ako ktorej veriaci vedú v odpore proti cirkvi; a nariaďujem, nech si k pohrebom v obci Klíž žiadajú a dovážajú p. farára z Klátovej Novej Vsi.

4. Keby tento mierny trest nepriviedol k cieľu, bude biskupský úrad prinútený pristúpiť k ostrejšiemu zákroku a konečne k tomu, že z Klíž-Hradišťa odvolá duchovného a faru prideli ako filiálku k susedným farnostiam.

Biskupský úrad cíti bolesť nad tým, že musí k trestu siahnuť a pre jednotlivcov aj dobrým veriacim zármutok urobiť, ale aj opatrný rodič je nútený karhať dieťa, keď vzdorovitosť jeho ináč premôcť nemôže.²⁷⁴

Farár už v novom roku 1938 podal svojmu biskupovi správu o účinkoch uloženého trestu:

Je mi veľmi trápne, že Vznešená Najvyššia Cirkevná Vrchnosť musela siahnuť dokonca k cirkevným trestom. Úctive oznamujem, že ani tieto tresty nemaly veľkého úspechu. Obec Hradište a Ješkova Ves z polovice už doviezly farské drevo, jako to robievaly aj dosiaľ, tých sa ešte jako tak cirkevný trest dotkol. Obec Klíž však aj naďalej sotrváva v odpore, odôvodňujúc to zlomyseľne tým, že celý cirkevný trest som si ja zariadil a tiež aj list, ktorý bol prečítaný, sám zostavil. Nijako sú nie bôľne dotknutí, ba ešte ústami svojho richtára vzdorovite sa vyjadrujú, že im nebude rozkazovať žiadna cirkev a k dodávke dreva ich nedonúti žiadna politická vrchnosť; už to majú vyhraté na celej čiare, cirkev to vraj vie, a preto, nevediac si rady, siaha k takýmto trestom. Organistovi budú si rozkazovať oni, lebo ho platia, a nie Osvietený Pán Biskup. Je tam toho, nevidali, že pán

²⁷⁴ Tamže. List, ktorým sa vyhlasuje interdikt nad farnosťou Klíž-Hradište zo dňa 15. decembra 1937.

organista nehrá v kostole, však si oni zariadia miesto toho v družstve muziku a podobné reči... [...]

Jako môže kňaz v takomto prostredí konať krásnu prácu na dušiach, začať nejakú organizačnú cirkevnú prácu, keď celý čas musí zabíjať študovaním paragrafov, vysedávaním do noci a odklepávaním v mnohých exemplároch a prekladaním starých dokumentov, ktorými musí dokazovať oprávnenosť svojich požiadaviek plynúcich z benefícia.

Tunajší ľud má k tomu veľmi tupú dušu a svedomie, aby sa vedel zahanbiť za to, že mu cirkevná vrchnosť vymerala tresty pre neposlušnosť; keď to necíti na vačku, nerobí si z ničoho nič, ba za dva grajciare je hotový zaprieť celé svoje náboženstvo a cirkev.²⁷⁵

Mladý farár o niekoľko mesiacov podáva ďalšiu správu:

Pomaly sa blížia sviatky veľkonočné s celou svojou nádherou a plnosťou pravnešených liturgických úkonov, ktoré má a musí precítiť aj kňaz málo horlivý. Keďže na našu farnosť platia cirkevné tresty, zákaz všetkých slávnostných bohoslužieb, myslím, že by utrpely obrady veľkonočné veľkú štrbinu, keby tresty mali platiť ešte aj počas Veľkej noci. Hoci chcem v každej najmenej podrobnosti byť poslušným Vaším láskavým rozkazom, predsa tentokrát, berúc ohľad na nevinné deti, ženy a niektorých jednotlivcov, opovažujem sa prosiť a primlúvať sa, aby Najdôstojnejší Biskupský Úrad zrušil tieto tresty, aby sme Veľkú noc mohli prežiť v pokoji, hovorím aspoň Veľkú noc, jestli by ste ráčili považovať ešte za nevhodné zrušiť tresty celkom.

Prosbu svoju odôvodňujem tým, že dve obce, zvlášť ale Hradište, [prejavily] už svoju ľútosť nad svojim bývalým počínaním a tiež ochotu, že v budúcnosti vo veciach farských povinností budú rozumnejšími. A potom s obcou Klíž už prideme do poriadku ozaj len pravotou [...].

Ozaj veľmi rád čakám na Vašu láskavú mienku a zprávu a bolo by pre mňa najväčšou radosťou sdeliť Vám, že sviatky veľkonočné boly skvelou príležitosťou smierenia kňaza s veriacimi. Či odpustenie trestov bude tým kúzelným prútom?²⁷⁶

Nitriansky biskup Karol Kmet'ko mu odpísal:

[Súhlasím], aby cirkevný trest [...] cez veľkonočné sviatky bol prenechaný, a sviatky tie nech sú obvyklými slávnosťami zasvätené; ba ak považujete za účelné, môže byť ten trest až do ďalšieho opatrenia sotretý, ale ostáva aj naďalej v platnosti trest na filiálnu obec Klíž [...].²⁷⁷

²⁷⁵ Tamže. List hradištského farára nitrianskemu biskupovi zo dňa 10. januára 1938.

²⁷⁶ Tamže. List hradištského farára nitrianskemu biskupovi zo dňa 26. marca 1938.

²⁷⁷ Tamže. List nitrianskeho biskupa hradištskému farárovi zo dňa 29. marca 1938.

Biskup trest uložený obci Klíž odvolal na ďalšiu prosbu farára dňa 13. januára 1939:

Na zvláštne odporúčanie Vaše [...], a v nádeji, že veriaci povinnosti svoje voči farárovi svojmu riadne budú plniť, zrušujem cirkevné tresty prísom tunajším [...] vymerané.²⁷⁸

²⁷⁸ Tamže. List nitrianskeho biskupa hradištskému farárovi zo dňa 13. januára 1939.

6 ZÁVER

Zarputilosť, s akou Ákos Timon a Gyula Kováts bránili svoje názory, a to skôr v záujme teoretickej správnosti než praktickej upotrebitel'nosti, môže nejedného prekvapiť. Keď sa však vnoríme do zmýšľania uhorských právnikov, ktorí boli v druhej polovici 19. storočia stále verní nepísanému právu a to písané uvažovali s blahosklonnosťou, pochopíme zásadný rozdiel medzi rakúskym a uhorským prístupom k právu, ktorý vystúpil do popredia i po vzniku Československej republiky.

Tento stret právnych kultúr sa nevyhol ani odboru práva konfesného. Vratislav Bušek píše: „[Administrativní] úředník a právník, vychovaný v duchu býv. rakouského právního řádu a zákonné vázanosti administrativy, ocitá se při zkoumání a aplikaci býv. uherského práva ve věcech církevních ve světle zcela opačném, než na který byl zvyklý.“²⁷⁹ Pružnosť výkladu noriem konfesného práva bola umožnená náukou o hlavnopatronátnom práve uhorských apoštolských kráľov, ktorá bola v Uhorsku vždy úzkostlivo zdôrazňovaná.²⁸⁰ Nemožno však hovoriť o administratívnej zvoli.

Špecifiká uhorského právneho zmýšľania veľmi trefne popísal Tomáš Gábriš, ktorý píše o tradicionalisticko-kontinuitnom prístupe: „Pojem »tradície« bol [...] v období 1849–1867 nahradený novým [...] heslom – »kontinuita«. Pripomíname však, že v kontexte právneho vyrovnania z roku 1861 aj ústavného vyrovnania z roku 1867 sa »kontinuita« zdôrazňovala aj tam, kde z prísne formálneho hľadiska žiadna kontinuita prítomná nebola. Naopak, bola tu prítomná diskontinuita. Z diskontinuity sa iba účelovo vytvorila »konceptia kontinuity s rokom 1848« rovnako, ako sa v stredovekom uhorskom práve kreovali svätoštefanské právne tradície aj tam, kde žiadne reálne (svätoštefanské) tradície neboli. [...] [Uhorské] právo sa stále nachádzalo na pomedzí medzi zdôrazňovaním tradícií a zároveň postupnou modernizáciou pod vplyvom cudzích vzorov.“²⁸¹

V prípade sporu o ložné sa pred nami ako ukážkový predstaviteľ tohto prístupu vynára Ákos Timon, ktorý skonštruoval verejnoprávnu povahu ložného, a na ďalšie desaťročia tak poznamenal administratívnu a súdnu prax lektikálneho práva. Ani Kováts, Roszner, Rajner, Kollányi a Várady, ktorí proti jeho názorom niekoľkokrát písomne vystúpili, nedosiahli

²⁷⁹ *Československé církevní zákony I*, s. 578.

²⁸⁰ Tamže, s. 577–578.

²⁸¹ GÁBRIŠ, Tomáš, *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej komisie z roku 1861*, Bratislava, 2014, s. 105–106.

zvratu tejto praxe, a to napriek tomu, že sa preukázateľne zakladala na pochybenej teórii. Timon na druhej strane – i keď mlčky a možno i nechtiac – presadzoval modernejší prístup k ložnému, ktoré prirovnával k štátnym daniam a zavrhol ložné ako vecné bremeno podobné desiatku.

Prívržencov oboch stanovísk však spája jedno – posvätná úcta k starobylému uhorskému právu, i keď si tú istú obyčaj vykladali odlišne. V spore Timona a Kovátsa, a predovšetkým v spore Kovátsa a Győryho, sa zreteľne prejavuje averzia k cudziemu právnemu poriadku. Kováts sa zaiste cítil byť veľmi dotknutý, keď ho jeho oponent obvinil z importu nemeckých právnych teórií do Uhorska, a preto sa proti tejto nehanebnosti tak vytrvalo bránil.

Tomáš Gábriš pokračuje: „V Uhorsku tak naďalej na začiatku 20. storočia platné právo predstavovali popri niektorých moderných zákonoch prijatých v období dualizmu a právnych obyčajach prispôsobovaných postupne súdnou praxou moderným pomerom aj mnohé tradičné a s obľubou zdôrazňované stredoveké a novoveké právne normy [...]“²⁸²

Práve táto obľuba vysvetľuje, prečo bola ložnému venovaná taká pozornosť v právnických, historických i politických kruhoch. Objav doposiaľ neprebádanej uhorskej právnej obyčaje v polovici 80. rokov 19. storočia, v dobe prebiehajúcich kodifikácií a súmraku uhorského obyčajového práva, musel nutne spôsobiť senzáciu, ktorá aspoň na chvíľu vytrhla starootcovsky zmýšľajúcich právnikov z ich smutného prežitku rozvíchrenej prítomnosti.

Vznik Československej republiky a úpadok znalosti maďarčiny spôsobil diskontinuitu lektikálneho práva, ktorú sa však našťastie podarilo takmer úplne prekonať. Dočasný úpadok administratívnej praxe sa podarilo preklenúť vďaka znalostiam duchovenstva, advokátov a obecných notárov. Aj Najvyšší správny súd postupne odhalil právnu povahu ložného.

Jedine ústredné orgány štátnej správy, a to predovšetkým Ministerstvo unifikácií, Ministerstvo vnútra a Ministerstvo školstva a národnej osvety (bez svojho bratislavského referátu), zotrvali v stave absolútnej neznalosti problematiky. Až na zákon č. 290/1920 Sb. z. a n. a jeho negatívne dopady na gréckokatolícky klérus však duchovným neboli spôsobené väčšie škody, i keď je to predovšetkým zásluhou tých cirkevných predstaviteľov, ktorí sa rozhodne postavili proti novele citovaného zákona.

²⁸² Tamže, s. 113.

Kongruové vládne nariadenie z roku 1928 síce prinieslo isté možnosti riešenia nepríjemností, ktoré sprevádzali praktický život ložného, k žiaducemu posunu – predovšetkým kvôli úsporným opatreniam – však dochádzalo len pomaly.

S pretrvaním existencie cirkevných dávok a ťažkosťami spojenými s ich vymáhaním sa rôznymi spôsobmi snažili vyrovnať vykonávatelia verejnej i cirkevnej správy. Práve posledne menovaní boli vzhľadom k možnosti využitia sankcií cirkevného práva úspešnejší a nemuseli sa tak spoliehať len na značne nespoľahlivé rameno svetskej moci.

Obyčajové právo v uhorskom chápaní nebolo finálnou, petrifikovanou pravdou. Bolo odpoveďou na volanie po lepšom usporiadaní stále sa meniacich spoločenských pomerov, či už svetských alebo cirkevných. Bolo úlohou právnikov – organizátorov spoločnosti, aby tento živelný proces usmerňovali. Jedine dostatočne vzdelaný právnik, vedomý si svojej zodpovednosti a schopný samorodého pocítania dobrého a zlého, mohol a dodnes môže priniesť spoločnosti úžitok.

Sotva si dokážeme predstaviť fungovanie ložného v podmienkach súčasnej spoločnosti. Ložné má svoj pôvod v dobách dávno minulých, postupnou adaptáciou na zmenené spoločenské pomery mu však bolo umožnené jeho prežitie až do roku 1949. Ako by sa situácia na Slovensku vyvíjala ďalej, sme sa už nedozvedeli.

Poznatky o právnom živote cirkevných dávok na Slovensku v prvej polovici 20. storočia nám však prinášajú cenné poznatky o tom, do akej miery sú predovšetkým katolícki veriaci ochotní zapájať sa do financovania chodu farnosti a výživy svojho duchovného. Výsledky Medveckého ankety ukazujú, že v Nitrianskej diecéze sa nenašiel dekanát, ktorého farári by nemali s vyberaním ložného nejakú negatívnu skúsenosť. Je podivuhodné, nakoľko ľahostajná bola mnohým slovenským katolíkom výživa ich duchovného.

Je otázne, či by boli slovenskí katolícki duchovní 21. storočia úspešnejší než ich predchodcovia, keby boli tak finančne závislí na príspevkoch svojich veriacich, trebárs i právne záväzných. Výsledky môjho bádania ukazujú, že by to tak nutne byť nemuselo. Koniec koncov, máloktorého katolíckeho kňaza vydesí niečo viac než predstava, že by musel žiť z príspevkov svojich veriacich – či už naturálnych alebo peňažných.

Za nesporné však považujem to, že akékoľvek rozhodnutie o zmene modelu financovania náboženských spoločenstiev nesmie byť výronom ľubovôle štátnej moci – príkladom neudržateľnosti tohto prístupu je zlovoľné komunistické proticirkevné

zákonodarstvo, ktorého následky sa nám dodnes nepodarilo úplne odstrániť. Takéto rozhodnutie musí vychádzať z vedecky podložených poznatkov o fungovaní historických systémov financovania náboženských spoločenstiev na území, ktorého sa má nový model týkať. Len po dôkladnom zvážení všetkých kladov a záporov minulých systémov môže byť nastolený nový, ktorý má šancu pretrvať.

K riešeniu tejto úlohy však nemožno pristúpiť bez dôkladnej znalosti cirkevného práva a jeho dejín, pretože – slovami Františka Kopa – „[církevní] právo jako kompaktní obor je nerozlučnou součástí právní vědy. Tuto představu si vynutil světový právní vývoj a je neupřímné a pošetilé, ano škodí to, stavět se k ní zády.“²⁸³

²⁸³ KOP, František, *Mohou zůstat právnické fakulty bez církevního práva?*, strojopis, s. 1, in: Archiv Masarykovy univerzity, f. B 131 František Kop, šk. 5.

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

ADN – Archivum Dioecesanum Nitriense	odd. – oddelenie
Boh. adm. – (Bohuslavova) Sbíрка nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních	P. R. – plenárne rozhodnutie
č. j. – číslo jednacíe	PMR – Předsednictvo ministerské rady
f. – fond	sign. – signatúra
kán. – kánon, kánony	SNA – Slovenský národný archív
MŠANO – Ministerstvo školství a národní osvěty	ŠA – Štátny archív
MŠO – Ministerstvo školství a osvěty	šk. – archívna škatuľa
MU – Ministerstvo unifikací	ÚPV–B – Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna
NAČR – Národní archiv České republiky	Vážný obč. – Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských (Vážného sbírka)
NS – Nejvyšší soud	zák. čl. – zákonný článek
NSS – Nejvyšší správní soud	

ZOZNAM POUŽITÝCH ARCHÍVNÝCH PRAMENŮV A LITERATURY

Archívne pramene

Archivum Dioecesanum Nitriense → ADN

Archiv Akademie věd České republiky
f. Masaryk Garrigue Tomáš (1850–1965)

Archiv Kanceláře prezidenta republiky
f. Kancelář prezidenta republiky (od roku 1919)

Archiv Masarykovy univerzity
f. B 131 František Kop

Národní archiv

f. Ministerstvo školství a kultury, Praha (1945–1967) → MŠO

f. Ministerstvo školství, Praha (1918–1949) → MŠANO

f. Ministerstvo unifikací, Praha (1919–1938) → MU

f. Nejvyšší soud, Brno (1918–1945) → NS

f. Nejvyšší správní soud, Praha (1918–1951) → NSS

f. Předsednictvo ministerské rady, Praha (1918–1945) → PMR

f. Úřad předsednictva vlády, Praha (1945–1968) → ÚPV–B

Slovenský národný archív

f. Referát Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave (1919–1938) → Referát
MŠANO

Štátny archív v Bytči – pobočka Považská Bystrica

f. Okresný národný výbor v Púchove (1945–1960)

Štátny archív v Nitre

f. Nitrianska župa I. (1464–1922)

f. Nitrianska župa II. (1923–1928)

Literatúra

1. *A párbér kérdése a Curián*, in: Jogtudományi Közlöny č. 48/1885, Budapest, s. 377.
2. *A párbérügy sorsa a kir. Curián*, in: Jogtudományi Közlöny č. 5/1886, Budapest, s. 33–34.
3. –a, *Právnický terminologický slovník*, I. Část maďarsko-slovenská, in: Právny obzor, Bratislava, 1922, s. 31–32.
4. ALFÖLDI, Kleofás, *Javaslat az alsó clérus párbér és congrua rendezése ügyében*, Sándor Bába, Szeged, 1885, 111 s.
5. BACHOFEN, Charles Augustine, *A Commentary on the New Code of Canon Law VIII*, Herder, St. Louis–London, 1922, 563 s.
6. BARGÁR, Gabriel, *Maďarsko-slovenská právnická terminológia*, Kníhtlačiareň okružných notárov, Trenčín, 1919, 134 s.
7. BARTAL, Antonius, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, B. G. Teubner, Lipsiae, 1901, 722 s.
8. BOZÓKY, Alajos, *Az egyházjog tankönyve*, Gusztáv Heckenast, Pest, 1871, 508 s.
9. BREZANÓCZY, Adam, *Institutionum juris ecclesiastici pars secunda*, Joannes Thomas Trattner, Pesthini, 1818, 309 s.
10. BUŠEK, Vratislav, *Die katolische Slowakei*, in: Prager Rundschau, Praha, 1936, s. 104–127.
11. BUŠEK, Vratislav, *Dobrovolná pracovní povinnost*, in: Svobodný zítřek č. 27/1946, Praha, s. 8.
12. BUŠEK, Vratislav, *Chceme právníky a ne řemeslné přísluhovače právem*, in: České Slovo č. 3/1937, Praha, s. 24.
13. BUŠEK, Vratislav, *Jak studovati práva*, in: Politika č. 11/1936, Bratislava, s. 125–126.
14. BUŠEK, Vratislav, *Několik poznámek ke kongruovému zákonu*, in: Bratislava, Bratislava, 1928, s. 642–671.
15. BUŠEK, Vratislav, *Poměr státu k církvím v ČSR*, in: Československá vlastivěda, Díl V. – Stát, Sfinx, Praha, 1931, s. 324–361.
16. BUŠEK, Vratislav, *Reforma právnických studií*, in: Právny obzor, Bratislava, 1935, s. 373–380.
17. BUŠEK, Vratislav, *Studium práva církevního a jeho metody*, Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, Bratislava, 1927, 35 s.
18. BUŠEK, Vratislav, *Učebnice dějin práva církevního II*, Všehrd, Praha, 1947, 277 s.
19. BUŠEK, Vratislav, HENDRYCH, Jaroslav, LAŠTOVKA, Karel, MÜLLER, Václav (eds.), *Československé církevní zákony I*, Československý Kompas, Praha, 1931, XXXI + 896 s.

20. BUŠEK, Vratislav, HENDRYCH, Jaroslav, LAŠTOVKA, Karel, MÜLLER, Václav (eds.), *Československé církevní zákony II*, Československý Kompas, Praha, 1931, s. 897–1949.
21. CSECSETKA, Sámuel, *Magyarhoni evangélikus egyházjogtan II*, [s. n.], Pozsony, 1891, s. 309–673.
22. CSECSETKA, Sámuel, *Magyarhoni evangélikus egyházjogtan III*, [s. n.], Pozsony, 1892, s. 677–988.
23. CSIZMADIA, Andor, *Rechtliche Beziehungen von Staat und Kirche in Ungarn vor 1944*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971, 296 s.
24. ČECHOVÁ, Františka, *K problematike farských patronátov v Nitrianskom biskupstve za episkopátu Karola Kmeťka*, in: Historický časopis č. 3/2007, Bratislava, s. 464–486.
25. ČERNÝ, Miroslav, *Místní interdikt*, in: ADAMOVIČ, Karolina, KNOLL, Vilém, VALEŠ, Václav (eds.), *Pozapomenuté právní instituty*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 2014, s. 40–59, ISBN 978-80-7380-512-8.
26. *Číslo: 349/20*, in: Zemplín č. 41/1921, Michalovce, s. 2–3.
27. DEMKÓ, Georgius, *Jus ecclesiasticum peculiari respectu habito ad Hungariam II*, Lyceum archi-episcopale, Agriae, 1888, s. 597–1060.
28. EHLEMANN, Franz, VOLF, František, *Českoněmecké právníké názvosloví*, Československý Kompas, Praha, 1937, 626 s.
29. FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, *Právníký terminologický slovník*, I. Časť maďarsko-slovenská, Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, Turčiansky Svätý Martin, 1921, 167 s.
30. FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, *Právníký terminologický slovník*, I. Časť maďarsko-slovenská, 2. vydanie, Právníká jednota, Bratislava, 1925, 169 s.
31. FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, *Právníký terminologický slovník*, II. Časť slovensko-maďarská, Právníká jednota, Bratislava, 1923, 199 s.
32. FAJNOR, Vladimír, ZÁTURECKÝ, Adolf, *Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie (do 28/X. 1918) a Najvyššieho súdu Československej republiky (do r. 1926) vo veciach občianskych z oboru práva súkromého platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*, Právníká jednota, Bratislava, 1927, 1282 s.
33. GÁBRIŠ, Tomáš, *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriánej konferencie z roku 1861*, monografická štúdia a historickoprávny komentár, 2. prepracované vydanie, Wolters Kluwer, Bratislava, 2014, 506 s., ISBN 978-80-8078-601-4.
34. GYÖRY, Elek, *A párbérügyről*, in: Jogtudományi Közlöny č. 6/1886, Budapest, s. 43–47.
35. HARTMANN, Antonín, *Exekuční řád a exekučný zákon*, Československý Kompas, Praha, 1934, 1867 s.
36. HORÁK, Jaroslav, *Urbárské a příbuzenské poměry na Slovensku*, Melantrich, Praha, 1932, 172 s.
37. HVOZDZIK, Ján, *Zovrubný slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský*, Časť maďarsko-slovenská, nákladom vlastným, Košice, 1933, 979 s.
38. HVOZDZIK, Ján, *Zovrubný slovník slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský*, Časť slovensko-maďarská s diferenciami slovensko-českými a česko-slovenskými, Československá grafická únia, Praha–Prešov, 1937, 1638 s.
39. CHERRIER, Miklós, *Egyházi jog II*, Mihály Spanraft, Nagyszombat, 1843, 367 s.
40. CHERRIER, Nicolaus Joannes, *Enchiridion juris ecclesiastici II*, Gustav Emich, Pestini, 1855, 400 s.
41. *Interdictum v Nitr. Diviakoch*, in: Náš kraj č. 23/1924, Prievidza, s. 3.

42. KADLEC, Karel, *Timon Ákos, A párbér Magyarországon*, in: Sborník věd právních a státních, Praha, 1909, s. 325–328.
43. KAZALY, Imre, *A katolikus egyházjogtan kézikönyve I*, G. Serédy, Vác, 1877, s. 367–767.
44. KINDL, Vladimír, *Několik poznámek o rozhodování Nejvyššího správního soudu (Správního soudu) v letech 1945–1952 ve věcech církví a náboženských společností*, O stavu současného a možnostech budoucího bádání, in: NOVOTNÝ, Oto (ed.), *Pocta Doc. JUDr. Vladimíru Mikule k 65. narozeninám*, ASPI, Praha, 2002, s. 183–190.
45. KINDL, Vladimír, *Judikatura československých soudů o církvích, náboženských společnostech a duchovenstvu, publikovaná v letech 1948–1989*, in: MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.), *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*, Karolinum, Praha, 2004, s. 560–578.
46. *Kirchliches Interdikt gegen zahlungsunwillige Gläubige*, in: Prager Tagblatt č. 292/1924, Praha, s. 5.
47. KLOCHÁŇ, Ferdinand, KANIŽAJ, E., SLOSIAR, J., SCHIFFER, A., *Príručný slovník maďarsko-slovenský*, M. Ch. Horovitz, Bardiov, 1924, 736 s.
48. KOLLÁNYI, Ferenc, *A párbér jogi természetéhez*, Stephaneum, Budapest, 1908, 115 s.
49. KONEK, Sándor, *Egyházjogtan kézikönyve*, Franklin-Társulat, Budapest, 1903, 638 s.
50. KOP, František a kol., *Překlad Kodexu kanonického práva*, Diecézní církevní soud, Brno, 2009, 874 s.
51. KOP, František, *O jasnou formulaci poměru církví ke státu v chystané ústavě Československé republiky*, in: Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně, Brno, 1947, s. 74–85.
52. KOSUTÁNY, Ignác, *Egyházjog*, János Stein, Kolozsvár, 1903, 610 s.
53. KOVÁCS, Albert, *Egyházjogtan*, Franklin-Társulat, Budapest, 1879, XVIII + 674 s.
54. KOVÁTS, Gyula, *A párbér jogi természete*, Pallas, Budapest, 1886, 115 s.
55. KOVÁTS, Gyula, *Győry úr levelére*, in: Jogtudományi Közlöny č. 10/1886, Budapest, s. 74–75.
56. KOVÁTS, Gyula, *Levél a szerkesztőhöz a párbér ügyében*, in: Jogtudományi Közlöny č. 7/1886, Budapest, s. 50–52.
57. KOVÁTS, Gyula, *Levél a szerkesztőhöz a párbér ügyében*, in: Jogtudományi Közlöny č. 8/1886, Budapest, s. 60–62.
58. KRAJCSIK, Joannes, *Jus ecclesiasticum I*, Congregatio Mechitaristicae, Viennae, 1854.
59. KUZMÁNY, Karl, *Lehrbuch des allgemeinen und österreichischen evangelisch-protestantischen Kirchenrechtes*, Wilhelm Braumüller, Wien, 1855, X + 690 s.
60. LESFALVI-CSENGŐDI, Ágnes, *Vývoj slovenskej právnickej terminológie na začiatku 20. storočia*, in: Studia Slavica č. 1–2/2007, Budapest, s. 253–256. DOI: 10.1556/SSLav.52.2007.1-2.37.
61. *Levélszekerényünk*, in: Magyar nyelv č. 1/1908, Budapest, s. 48.
62. LUBY, Štefan, *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, 2. vydanie, Iura Edition, Bratislava, 2002, 626 s., ISBN 80-890-4748-3.
63. MADARÁSZ, István, *A párbér és az egyházi adózás kérdése a jelen joggyakorlatban*, in: MÁRTONFFY, Károly (ed.), *A mai magyar község*, Állami nyomda, Budapest, 1938, s. 303–324.
64. MAGOCSI, Paul Robert, POP, Ivan, *Encyclopedia of Rusyn history and culture*, University of Toronto Press, Buffalo, 2002, XIII + 520 s., ISBN 08-020-3566-3.

65. MEDVECKÝ, Karol Anton, *Slovenský prevrat II*, Komenský, Bratislava, 1930, 367 s.
66. MENDRESZÓRA, Miklós, ORBÁN, Gábor, *Nový maďarsko-slovenský slovník*, K. F. Wigand, Bratislava, 1933, 602 s.
67. MENDRESZÓRA, Miklós, ORBÁN, Gábor, *Nový slovensko-maďarský slovník*, C. F. Wigand, Bratislava, 1933, 732 s.
68. MIKLER, Károly, *Magyar evangélikus egyházjog*, Károly Grill, Budapest, 1906, 741 s.
69. MISAD, Katalin, *Terminológiai problémák a szlovákiai-magyar, illetve a magyar-szlovák vonatkozású szakszótárakban és szakkifejezésgyűjteményekben*, in: Fórum č. 1/2009, Somorja, s. 61–89.
70. MÓRA, Mihály, *Az egyházi adó és az egyházközség alapkérdései*, Szent István Társulat, Budapest, 1941, 261 s.
71. MUNKA, Jozef, *Cirkevné dane a ich exekučné vymáhanie*, Rimsteinova kníhtlačiareň, Bratislava, 1934, 67 s.
72. MUNKA, Jozef, *Patronátne bremená a cirkevné dávky*, Rimsteinova kníhtlačiareň, Dunajská Streda, 1937, 109 s.
73. *Naturálné dávky farárom*, in: Hospodársky obzor č. 1/1919, Bratislava, s. 19.
74. *Nr. 876. Congrua, redemptio consipationis*, in: Diecezánsky obežník Biskupstva spišského č. 2/1933, Rosenbergae, s. 16.
75. POMOGYI, László, *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyv*, M-érték, Budapest, 2008, 1343 s., ISBN 978-963-9889-23-1.
76. PORUBSZKY, Josephus, *Jus ecclesiasticum catholicorum I*, Lyceum Archiepiscopale, Agriae, 1858, 876 s.
77. RAJNER, Lajos, *Adalékok a párbér jogi természetének meghatározásához*, in: Új magyar Sion, Esztergom, 1886, s. 172–181, 446–460, 608–624.
78. RÁTH, August, *Otáznik k sbieraniu slovenského obyčajového práva*, in: Slovenské pohľady, Turčiansky Svätý Martin, 1906, s. 250–254.
79. ROSZNER, Ervin, *A párbér Magyarországon*, in: Budapesti Szemle č. 99/1885, Buda-Pest, s. 445–462.
80. ROSZNER, Ervin, *A párbér Magyarországon*, in: Budapesti Szemle č. 101/1885, Buda-Pest, s. 311–319.
81. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských*, Právnícké vydavatelství V. Tomsa, Praha, 1920–1949. (Vážný obč.)
82. SAJÓ, *Ueber die Pfarrgebühren in Ungarn, mit Rücksicht auf die Schriften von Timon und Kováts*, in: Archiv für katholisches Kirchenrecht, Mainz, 1886, s. 342–352.
83. *Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*, Právnícké vydavatelství V. Tomsa, Praha, 1920–1949. (Boh. adm.)
84. SIPOS, Stephanus, GÁLOS, Ladislaus, *Enchiridion iuris canonici*, Herder, Romae–Friburgi Brisg.–Barcinone, 1960, 913 s.
85. SLÁVIK, Michal, *Maďarsko-slovenská právnická terminológia*, Comenius, Bratislava, [s. a.], 134 s.
86. STIPTA, István, *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*, Nica, Košice, 2004, 270 s., ISBN 80-969-2460-5.
87. STODOLA, Emil, ZÁTURECKÝ, Adolf, *Návrh slovenského právneho názvoslovia*, Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, Turčiansky Svätý Martin, 1919, 108 s.
88. SZEREDY, József, *Egyházjog II*, E. Madarász, Pécs, 1879, s. 649–1514.
89. SZTEHLO, Kornél, *A párbér Magyarországon*, in: Jogtudományi Közlöny č. 48/1884, Budapest, s. 380–382.

90. ŠTEFÁNEK, Anton, *Základy sociografie Slovenska*, Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava, 1945, 446 s.
91. ŠTOVÍČEK, Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Archivní správa ministerstva vnitra ČR, Praha, 2002, 117 s., ISBN 80-86466-00-0.
92. ŠVORC, Peter, *Zakletá zem*, Podkarpatská Rus 1918–1946, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2007, 318 s., ISBN 978-80-7106-754-2.
93. Těšnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění československého, svazek IV., schůze 121–145 (od 19. února 1920 do 15. dubna 1920), Praha, 1920.
94. TIMON, Ákos, *A párbér jogi természete*, Eggenberger, Budapest, 1885, 32 s.
95. TIMON, Ákos, *A párbér Magyarországon*, in: Budapesti Szemle č. 100/1885, Budapest, s. 140–150.
96. TIMON, Ákos, *A párbér Magyarországon*, in: Budapesti Szemle č. 102/1885, Budapest, s. 494–495.
97. TIMON, Ákos, *A párbér Magyarországon*, Pallas, Budapest, 1908, 446 + 140 s.
98. TOMSA, Bohuš, *K metodologii právní historie*, in: ENGLIŠ, Karel (ed.), *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra*, Orbis, Praha, 1939, s. 261–269.
99. TRETERA, Jiří Rajmund, HORÁK, Záboj, *Konfesní právo*, Leges, Praha, 2015, 414 s., ISBN 978-80-7502-118-2.
100. TRETERA, Jiří Rajmund, PŘIBYL, Stanislav, *Konfesní právo a církevní právo*, Jan Krigl, Praha, 1997, 331 s., ISBN 80-902-0452-X.
101. TUREČEK, Josef, *Znovu o pokusu škrtnouti vědní obor církevního práva na právnických fakultách československých*, V. Helebrant, Praha, 1936, 26 s.
102. UDVARDY, Ignác, *Római ker. katholica egyházi jogtan II*, [s. n.], Veszprém, 1846, 317 s.
103. VÁRADY, Lipót Árpád, *A párbérekérdésről*, Stephaneum, Budapest, 1908, 156 s.
104. VAŠEČKA, Felix, *Slovník vedeckého ateizmu*, Veda, Bratislava, 1983, 736 s.
105. *Výnos Ministerstva školstva a národnej osvety z 22. augusta 1941, č. 45.463/41–IV, o vydání vzorných (rámcových) stanov rímskokatolíckych (gréckokatolíckych) cirkevných obcí*, in: Zvesti Ministerstva školstva a národnej osvety č. 8a/1941, Bratislava, s. 310–328.
106. WEYR, František, *Správní řád*, Barvič & Novotný, Brno, 1930, 212 s.
107. *Z Diviackej revolúcie*, in: *Náš kraj* č. 24/1924, Prievidza, s. 2.
108. ZAVACKÁ, Katarína, *Právna veda na Slovensku v rokoch 1918–1939*, in: MALÝ, Karel, SOUKUP, Ladislav (eds.), *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918–1938) a jejich místo ve střední Evropě 1*, Karolinum, Praha, 2010, s. 80–110, ISBN 978-80-246-1718-3.

RESUMÉ A KLÚČOVÉ SLOVÁ

Cirkevné dávky a ich právny život na Slovensku a Podkarpatskej Rusi

Predkladaná rigorózna práca si kladie za cieľ postihnúť právny vývoj naturálnych cirkevných dávok, ktorými boli oddávna povinní slovenskí a podkarpatoruskí farníci voči svojim duchovným. Práca sa sústreďí predovšetkým na obdobie od konca 19. storočia do roku 1949. Ložné bolo tradičným inštitútom uhorského obyčajového práva a ako také bolo po vzniku Československej republiky v roku 1918 recipované do československého právneho poriadku. Skúmaný právny inštitút sa kontinuálne adaptoval požiadavkám súdobej právnej praxe, až bol v roku 1949 zrušený komunistickým režimom. Ložné bolo typickým prostriedkom samofinancovania katolíckej cirkvi a evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Nakoľko je súčasné povedomie o ložnom značne obmedzené, autor sa rozhodol odкрývať jednotlivé vrstvy skúmaného právneho inštitútu jednu po druhej, postupujúc od základných informácií po najkomplikovanejšie problémy právnej praxe. Prvá kapitola predkladanej práce je preto venovaná zmienkam o ložnom v početných uhorských cirkevnoprávnych učebniciach. Výklad sa následne presúva do 80. rokov 19. storočia, kedy sa ložnému v dôsledku sporov o jeho právnu povahu dostáva značná pozornosť uhorskej právnickej verejnosti. V ďalšej časti sa autor zaoberá etymológiou slova ložné v latinčine, maďarčine, slovenčine a nemčine. Autor popisuje administratívnu a súdnu prax ložného v Uhorsku, avšak samotným jadrom publikácie je analýza vývoja lektikálneho práva v Československej republike po roku 1918, založená na rozsiahlom pramennom výskume. V poslednej kapitole autor popisuje päť príkladov z dobovej praxe, ktorými ilustruje typické problémy vyvstávajúce pri vyrubovaní a vymáhaní cirkevných dávok v období prvej Československej republiky. Autor záverom vyjadruje názor, že zmena financovania náboženských spoločenstiev môže byť učená len v úzkej spolupráci a so súhlasom dotknutých náboženských spoločenstiev.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: cirkevné právo, konfesné právo, právne dejiny cirkví, Uhorsko, Československo, Slovensko, Podkarpatská Rus, 19. storočie, 20. storočie, cirkevné dávky, ložné, koblina, rokovina, financovanie cirkví

Church Subsidies and Their Legal Development in Slovakia and Subcarpathian Ruthenia

The thesis aims to describe the historical background and legal development of natural church subsidies paid by the members of a parish to their priests in the area of Slovakia and Subcarpathian Ruthenia, with special regard to the late 19th and 20th centuries, up to 1949. Lecticale was a traditional institution of Hungarian customary law, implemented into Czechoslovak law following the declaration of the Czechoslovak Republic in 1918. This legal institution was continuously adapted to the needs of actual legal practice until it was abolished by the communist regime in 1949, a year after the communist coup d'état of February 1948. It was typically adhered to by the Catholic Church and Evangelical Lutheran Church. As the contemporary awareness of lecticale is limited, the author decided to reveal the elements of the researched legal institution one by one, proceeding from very basic information to the most complicated problems of legal practice. Therefore, the beginning of the thesis deals with references to lecticale in numerous Hungarian church law textbooks. The treatise then moves to the 1880s, when the greatest controversies arose regarding the issue. The next part of the thesis deals with the etymology of the word lecticale in Latin, Hungarian, Slovak and German. Following on, the author describes the most important legal aspects of lecticale in the Hungarian legal practice. The core of the thesis then follows, as the author moves on to the legal practice of lecticale in the Czechoslovak Republic after 1918. The author ends the final chapter by presenting five cases, which he employs to demonstrate the most significant problems linked to lecticale regarding its daily legal practice during the first Czechoslovak Republic (1918–1938). In the concluding chapter, the author expresses the need for reform of the system of financing of religious communities to be conducted in close collaboration and with the consent of the affected religious communities in question.

Keywords: church law, religion law, legal history of churches, Hungarian Kingdom, Czechoslovakia, Slovakia, Subcarpathian Ruthenia, 19th century, 20th century, church subsidies, lecticale, koblyna, rokovyna, financing of churches